

T.C.
YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NDA TÜRK DIŞ POLİTİKASININ
ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Fatih DOĞAN

ARALIK – 2017

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NDA
TÜRK DIŞ POLİTİKASININ
ANALİZİ

Mehmet Fatih DOĞAN

2017

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NDA TÜRK DIŞ POLİTİKASININ
ANALİZİ

MEHMET FATİH DOĞAN

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aralık 2017

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı: Mehmet Fatih DOĞAN

İmza:

ÖNSÖZ

“İkinci Körfez Savaşı’nda Türk Dış Politikasının Analizi” adlı bu çalışma, İkinci Körfez Savaşı’nı baz almak suretiyle uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde devletler arası ilişkilerin tetkikini yapmak ve savaş döneminde uygulanan Türk dış politikasının hangi etmenlerin göz önünde bulundurularak şekillendirildiğini araştırmak amacıyla yazılmıştır.

Yanı sıra, İkinci Körfez Savaşı’nın sadece Irak ile Amerika Birleşik Devletleri arasında geçen ve sonuçları itibarıyla sadece iki ülkeyi etkileyen bir savaş olmadığı, savaşın bölgesel ve uluslararası alanda ciddi sonuçlar doğurduğunu ve günümüz dış politikalarının şekillenmesinde etkili olduğunu tespit etmek amacıyla yazılmıştır. Yanı sıra, Körfez Savaşı’nın Türkiye üzerinde ortaya çıkardığı sonuçları tespit etmek amacıyla ele alınmıştır.

ÖZET

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI'NDATÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

Doğan, Mehmet Fatih

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN

Ortak Tez Yöneticisi:

Aralık, 2017, 127 sayfa

Orta Doğu'da son yüzyılda yaşanan en şiddetli savaşlardan biri kuşkusuz İkinci Körfez Savaşı'dır. Gerek savaşın nedenleri gerekse de ortaya çıkan sonuçlar, bölgesel ve uluslararası dengelerin değişmesinde belirleyici rol oynamıştır. Bu münasebetle bu konunun uluslararası ilişkiler biliminin bakış açısından değerlendirilmesi; meselenin doğru anlaşılması, uluslararası düzeydeki şiddetin tahlili ve uluslararası ilişkiler teorilerinin varsayımlarının tetkik edilmesi açısından hayli önemlidir. Savaşın sonuçları ve ortaya çıkardığı tahribat günümüzde bölgesel ve küresel boyutlarıyla etkili olmaya devam etmektedir dolayısıyla bu konu siyaset bilimi için önemini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: ikinci körfez savaşı, türk dış politikası, orta doğu uluslararası ilişkiler teorileri, ulusal güvenlik

ABSTRACT

ANALYSIS OF TURKISH FOREIGN POLICY IN SECON GULF WAR

Doğan, Mehmet Fatih

Master, Department of Political Sciences and International Relations

Supervisor: Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN

Co-Supervisor:

December, 2017, 127 papers

Undoubtedly, one of the most violent wars in the last century in the Middle East is the Second Gulf War. The causes and results of war has played a decisive role in changing regional and international stability. The evaluation of this issue from the perspective of international relations is quite necessary to analys the violence at the international level, it is also important in order to examine the arguments of international relations theories. Results of war and its destruction continues to influence the world in regional and global aspects even in today, therefore this issue is keeping its importancy for political science.

Keywords: Second Gulf War, Turkish National Foreign Policy, Middle East, Theories of International Relations, National Security

İÇİNDEKİLER

ONAY	ii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ	6
1.1 ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ.....	7
1.1.1. Realizm	9
1.1.2. Liberalizm.....	11
1.1.3. Marksizm	13
1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	14
1.2.1. Büyük Devlet-Küçük Devlet ve Orta Ölçekli Devlet.....	15
1.2.2. Strateji ve Stratejik Düşünme.....	21
1.2.3. Jeopolitik ve Jeostrateji	22

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI ÖNCESİNDE ABD’NİN, IRAK’IN VE DÜNYANIN GENEL DURUMU	28
2.1 AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ’NİN, IRAK’IN ULUSAL GÜÇLERİNİN KİYASLANMASI	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-ABD VE TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI.....	36
--	----

3.1. Türkiye-ABD İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı.....	37
---	----

3.2. Türkiye-Orta Doğu-Irak İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı	48
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI.....	52
--	----

4.1 İkinci Körfez Savaşı'nın Genel Sebepleri ve Savaşın Başlaması .	52
---	----

4.2. İkinci Körfez Savaşı Dönemi Türk Dış Politikası.....	91
---	----

SONUÇ	112
-------------	-----

KAYNAKÇA	120
----------------	-----

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Ak Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

BM: Birleşmiş Milletler

BOP: Büyük Orta Doğu Projesi

DSP: Demokratik Sol Parti

FSA: (Free Syrian Army) Özgür Suriye Ordusu

GOKAP: Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

RF: Rusya Federasyonu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

İkinci Körfez Savaşı, Orta Doğu coğrafyasında yaşanan en kanlı savaşlardan biridir. Savaş, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri ile Irak arasında geçmesine rağmen, nedenleri ve sonuçları ile birlikte ele alındığında etkisinin sadece savaşın gerçekleştiği Orta Doğu bölgesi ile sınırlı olmadığı, küresel anlamda da etkisinin bulunduğu anlaşılmaktadır çünkü Orta Doğu coğrafyası ve Irak, dünya siyasetinde sahip olduğu jeopolitik konum açısından değerlendirildiğinde son derece önemli bir pozisyonda bulunmaktadır. Orta Doğu'nun jeopolitiğinden kaynaklanan nedenlerden dolayı bu coğrafyada meydana gelen olayların sonuçları sadece Orta Doğu ile sınırlı kalmamakta küresel anlamda da sonuçları olmaktadır.

İkinci Körfez Savaşı'nın fiili olarak başlama tarihi 20 Mart 2003 olarak kabul edilmiştir ancak savaşın nedenleri göz önünde bulundurulduğunda savaşın ilk belirtisini Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a düzenlediği Birinci Körfez Savaşı'nın sonuçları arasında görmek mümkündür. ABD ve müttefikleri, Saddam Hüseyin'in görüşlerini ve izlediği politikaları kendi ulusal çıkarlarına tehdit unsuru olarak kabul etmiştir. Birinci Körfez Harekâtı düzenlenirken ABD ve müttefik kuvvetler Saddam Hüseyin'in savaş sonrası iktidardan indirileceği kanaatine sahip olmuş fakat savaş sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nin beklentisi gerçekleşmemiştir. Saddam Hüseyin'in iktidardan inmemesi üzerine dönemin önemli bir bölgesel gücü olarak kabul edilebilecek Irak ile ABD arasında ilişkiler gerginleşmiş ve bu durum İkinci Körfez Savaşı'na ortam hazırlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, İkinci Körfez Savaşı öncesi Saddam Hüseyin ve oğullarına Irak'ı terk etmeleri için kırk sekiz saat süre vermiş fakat Saddam Hüseyin'in Irak'ı terk etmemesi üzerine savaş başlamıştır. Yanı sıra İkinci Körfez Savaşı Türkiye için de kendi ulusal güvenliği açısından sıkıntılı günlerin başlangıcı olmuştur. Irak ile sınır komşusu olan ve

Amerika Birleşik Devletleri ile müttefik devlet olan Türkiye, bu savaş nedeniyle dış politika konusunda ciddi bir sınav vermiştir. Savaş belirtisinin ortaya çıktığı dönemde koalisyon hükümeti ve sonrasında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına kurduğu hükümet, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını korumak için diplomatik, ekonomik ve askeri anlamda girişimlerde bulunmuştur.

İkinci Körfez Savaşı ve Türk dış politikasını konu alan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde uluslararası ilişkiler ve dış politikanın kavramsal çerçevesi, ikinci bölümde ABD ile Irak'ın ulusal güçlerinin kıyaslanması ve uluslararası konjonktür, üçüncü bölümde Türkiye-ABD ve Türkiye-Irak ilişkilerinin tarihsel arka planı ve son olarak dördüncü bölümde İkinci Körfez Savaşı ve Türk dış politikası incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, uluslararası ilişkiler ve dış politikanın kavramsal çerçevesi, tez konusuyla ilgili konu ve anlam bütünlüğünü sağlayacak şekilde ele alınmıştır. Kavramların konu ile bağlantılı olarak ele alınmaları ve hangi anlamda kullanıldığı, konunun önemini anlaşılması açısından detaylıca incelenmiştir. Örneğin; uluslararası ilişkiler teorileri, uluslararası ilişkilerde büyük devlet, küçük devlet ve orta büyüklükte devlet kavramları, diplomaside strateji ve stratejik düşünme, uluslararası konjonktür, ülkelerin jeopolitik ve jeostratejik pozisyonu etraflıca incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, İkinci Körfez Savaşı'nın fiilen başlamasının hemen öncesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Irak'ın siyasal, toplumsal, ekonomik ve askeri durumu, söz konusu iki ülkenin jeopolitik ve jeostratejik pozisyonu ele alınmıştır dolayısıyla savaş öncesi durum incelenmiştir. Uluslararası ilişkilerde önemli bir savaş veya olay üzerinde çalışma yapılırken savaşı hazırlayan nedenlerin neler olduğunu tarihsel arka planı ile birlikte ele almak önemlidir. Bu bağlamda devletlerin 'ulusal hedefleri ve ulusal stratejileri' çizilirken 'tarihsel süreç, olayı hazırlayan nedenler' gibi önemli noktalar konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Konunun tarihsel arka planı

incelenmeden, Amerika Birleşik Devletleri'nin o dönemde ulusal hedefleri ve çıkar tanımları bilinmeden doğrudan İkinci Körfez Savaşı'nın incelenmesi veya başka bir ifadeyle doğrudan fiili askeri harekât yönünden incelenmesi konu bütünlüğü açısından eksik bir çalışma olacaktır. Bu nedenle ABD'nin hangi sebeplerden dolayı Irak'a savaş ilan ettiği, ABD'nin bu savaşta beklenti ve hedeflerinin neler olduğu, iç ve dış dinamiklerinin bir savaşı kaldırmak için yeterli olup olmadığı ve İkinci Körfez Savaşı öncesinde diplomasi ve işbirliği seçeneklerinin neden yetersiz kaldığı konuları yine ikinci bölümde ele alınmıştır. Yanı sıra ABD ve Irak'ın iç ve dış konjonktürlerinin incelenmesinin ardından savaş döneminde uluslararası konjonktür de incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ve Irak ile olan ilişkilerinin tarihsel arka planı üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümün ilk çalışması Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerinin tarihsel arka planı üzerinedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin dünya siyasetinde artan etkinliğine paralel olarak, ABD geleneksel anlamda izlediği 'izolasyon politikasından' vazgeçmiş ve küresel anlamda önemli bir aktör konumuna gelmiştir. ABD, uluslararası alanda kazandığı etkinliğini korumak ve devam ettirmek için Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile Soğuk Savaş dönemine girmiş ve Türkiye bu dönemde Amerikan çıkarları açısından sahip olduğu jeopolitik pozisyonundan dolayı kilit pozisyona gelmiştir. Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne üye olması Türk-Amerikan ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin NATO'ya üye olması ve Amerika Birleşik Devletleri ile müttefik ülke konumuna gelmesi dış politikanın belirlenmesinden savunma alanına Türkiye'nin ABD ile ortak hareket etmesini gerektirmiş ve ortaya çıkan bu durum Türkiye'nin İkinci Körfez Savaşı'nda izlediği politikaları da yakından etkilemiştir. Yanı sıra üçüncü bölümün ikinci çalışması da Türkiye'nin Orta Doğu ve Irak ile olan ilişkileri üzerinedir.

Çalışmanın son bölümünde iki temel başlık ele alınmıştır. Birinci başlıkta İkinci Körfez Savaşı'nın nedenleri ve başlaması üzerinde durulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin savaş öncesinde ortaya attığı iddialar savaşın nedenleri şeklinde incelenmiştir. İkinci başlıkta ise, Türkiye'nin bu dönemde gerek ABD nezdinde gerek Irak nezdinde ve gerekse de uluslararası alanda izlediği politikalar ele alınmıştır. Bu bölümde Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından Irak'ın önemi ve iki ülke arasındaki ikili ilişkiler üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik konumundan kaynaklanan nedenlerle ulusal güvenliğini sağlama konusunda tek başına bir siyaset izleyemeyeceği bu nedenle Irak ve komşu ülkeler ile yakın işbirliği içinde olması gerektiği ele alınmıştır. Irak gibi Türkiye'nin ulusal güvenliğini yakından ilgilendiren bir devletin Amerika Birleşik Devletleri savaşa girmesi ve Irak'ın bölünme tehlikesinin ortaya çıkması karşısında Türkiye'nin izlediği politikalar da bu başlık altında ele alınmıştır. Sonuç kısmında ise, İkinci Körfez Savaşı ve bu dönemde izlenen Türk dış politikası, uluslararası konjonktür ve uluslararası ilişkiler teorileri perspektifinden değerlendirilmiştir.

Amaç: İkinci Körfez Savaşı'nın ve savaş boyunca izlenen Türk dış politikasının incelenmesi üzerine yapılan bu çalışmada, temel amaçlardan biri İkinci Körfez Savaşı'nı ve Türk dış politikasını uluslararası ilişkiler teorilerinin bakış açısıyla ele almaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise İkinci Körfez Savaşı'nın nedenleri arasında sadece ABD'nin ulusal çıkarlarının etkili olmadığı aynı zamanda müttefiklerinin ulusal çıkarlarının ABD'nin bu savaşa girmesinde etkili bir rol oynadığını ifade etmektedir. Türkiye'nin bu dönemde izlediği dış politikanın temelinde 'ulusal güvenlik' politikasının etkili olduğunu izah etmek de çalışmanın amaçlarından biridir.

Yöntem: Çalışma boyunca İkinci Körfez Savaşı üzerinden uluslararası ilişkiler teorileri ve bu kapsamda dünya siyaseti, uluslararası konjonktür belirli ölçülerde izah edilmeye çalışılmıştır. Bu münasebetle "tümevarım" bilimsel metodu izlenmiştir.

Çalışma esnasında ele alınan konular, dünya siyaseti ve uluslararası konjonktür olabildiğince objektif bir şekilde değerlendirilmiş ve ‘‘açıklayıcı’’ bir yazım tarzıyla ifade edilmiştir.

Kapsam: İkinci Körfez Savaşı ve savaş boyunca uygulanan Türk dış politikası üzerine birçok çalışma ve tartışma bulunmaktadır. Bu çalışmada ise İkinci Körfez Savaşı hakkında yapılan tartışmalar uluslararası ilişkiler teorilerinin bakış açısına uygun olarak ele alınmıştır. Bu nedenle çalışma boyunca öncelikle uluslararası ilişkiler ile ilgili temel kavramlar üzerinde durulmuş, daha sonra savaş öncesinde ABD’nin ve Irak’ın ulusal güç kıyaslaması ile uluslararası konjonktür ele alınmış ve savaş boyunca Türkiye’nin izlemiş olduğu dış politikanın mantığını kavramak açısından, Amerika Birleşik Devletleri ve Irak ile olan ikili ilişkileri incelenmiştir.

Hipotez: Devletler, uluslararası ilişkilerde sahip oldukları ulusal güçleri ölçüsünde hareket ederler ve devletler arası ilişkilerde belirleyici temel faktör ulusal çıkarlardır. Bu bağlamda İkinci Körfez Savaşı’nın temel nedeni Amerika Birleşik Devletleri’nin ve müttefiklerinin ulusal çıkarları olarak görülmektedir. Yanı sıra Türkiye, İkinci Körfez Savaşı döneminde izlemiş olduğu dış politikanın temelini jeopolitik ve jeostratejik konumunun etkisiyle ulusal güvenlik politikalarını ön planda tutarak şekillendirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Çalışmanın bu bölümünde ‘dış politika ve uluslararası ilişkilerin kavramsal çerçevesi’ üzerinde durulmaktadır çünkü herhangi bir konunun iyi bir şekilde anlaşılması ve yorumlanması için yapılması gereken ilk önemli çalışma konu ile ilgili temel kavramları açıklamak ve yorumlamaktır.

Bölümün ilk alt başlığı ‘uluslararası ilişkiler teorileri’ üzerinedir. Uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında üç başlık (realizm, liberalizm ve marksizm) ele alınmıştır. Realizm, uluslararası ilişkilerde devletleri temel aktör olarak kabul eden ve uluslararası ilişkilerde devletlerin çıkarlarına vurgu yapan uluslararası ilişkiler teorisidir. Liberalizm, realizmin tersine uluslararası ilişkilerde sadece devletlerin temel aktör olmadığını aynı zamanda uluslararası örgütlerinde dış politikada etkili olduğunu ifade eden bir diğer uluslararası ilişkiler teorisidir. Marksizm ise bu iki uluslararası ilişkiler teorisinin aksine uluslararası ilişkilerde belirleyici olan temel etkenin sömürgecilik olduğunu, devletlerin ve diğer kurumların sömürü düzenine hizmet ettiğini savunan bir uluslararası ilişkiler teorisidir.

Dünya siyasetinde meydana gelen hadiseler söz konusu uluslararası ilişkiler teorileri penceresinden ele alınmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nin sadece ulusal güvenliği ve çıkarları için Irak’a askeri müdahale gerçekleştirdiğini ileri sürenler, realist uluslararası ilişkiler teorisine göre konuyu ele almaktadırlar. Bu görüşe karşılık konuyu liberal uluslararası ilişkiler teorisi çerçevesinde ele alan düşünürler, Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak’a askeri müdahalesini sadece Amerika Birleşik Devletleri’nin ulusal güvenliği ile

açıklanamayacağını, diğer ulusal ve uluslararası resmi veya resmi olmayan kurum ve kuruluşların da etkili olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin uyguladığı liberal ekonomik modelden dolayı uluslararası anlamda etkili olan şirketler dış politikanın şekillenmesinde ABD yönetimi üzerinde etkili olabilmektedirler. Yanı sıra bu iki görüşe de katılmayan marksist düşünürler ise Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a müdahale amacınının Irak'ın sahip olduğu kaynakları sömürmek olduğunu ileri sürmektedirler.

Bu bölümün ikinci alt başlığında 'büyük devlet, küçük devlet ve orta büyüklükte (ölçekli) devlet' kavramları açıklanmaktadır. Büyük devlet, uluslararası ilişkilerde etkisi küresel ölçekte olan devlettir. Dış politikayı küresel ve bölgesel olarak etkileyebilen devlettir. Orta ölçekli devlet, dünya politikasını bölgesel anlamda etkileyebilen devlettir. Küçük devlet ise, dış politikada etkisi bulunmayan, büyük devletlerin kendisine belirlediği rolü oynayan devlettir. Daha çok kendi iç güvenliği ile ilgilenmektedirler.

Üçüncü alt başlıkta 'strateji ve stratejik düşünme' üzerinde durulmaktadır. Strateji, bir amaca ulaşmak için izlenen metotlardır. Stratejik düşünme ise, amaca ulaşmak için izlenen metotlarda elde olan imkânları göz önünde bulundurarak hayalcilikten uzak akılcı bir yöntem izleme şeklindedir. Birinci bölümün son alt başlığında ise jeopolitik ve jeostratejik kavramları üzerinde durulmuştur. Jeopolitik, kısacası ülke coğrafyasının ülkelerin izlemiş oldukları siyasete etkisidir. Jeostrateji ise, fiziki coğrafyaların askeri harekâtlarda ülkelere sağladığı avantaj ve dezavantajı inceler.

1.1 ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ

Uluslararası ilişkiler teorileri, dış politikada yaşanan geçmiş ve güncel olayları anlamada ve analiz etmede kullanılan metotlardır. Uluslararası ilişkiler teorileri birçok başlık altında ele alınmaktadır. Ancak bu çalışmada uluslararası ilişkiler teorilerinin tüm başlıkları ele

alınıp detaylı bir şekilde incelenmemiştir. Çünkü çalışmanın amacı salt anlamda teoriler üzerinde durmak değildir. Bu bağlamda konu ile uluslararası ilişkiler teorileri üzerinde durulmuştur. Bu amaçlar tüm uluslararası ilişkiler teorileri değil II. Körfez Savaşı ve bu savaş döneminde izlenen Türk dış politikası ile ilgili üç teori üzerinde durulmuş ve yaşanan gelişmeler bu teorilerin penceresinden incelenmiştir.

Uluslararası ilişkiler teorilerinin ortaya çıkması ve dış politikada meydana gelen olayları teorilerin bakış açısına göre uygun olarak yorumlama tekniğinin I. Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemde önem kazandığı bilinse de teorilerin ortaya çıkışını çok eski dönemlere dayandıran düşünürler de vardır. Örneğin realist uluslararası ilişkiler teorisinin tarihi I. Dünya Savaşı'ndan çok daha eski tarihlere dayandırılmaktadır. “Her ne kadar modern bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı olarak realizmin hakimiyeti II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamışsa da, Thucydides (İ.Ö. 460-400), Machiavelli (16. yüzyıl) ve Hobbes (17. yüzyıl) hemen tüm analizlerde realizmin klasikleri arasında sayılırlar.”¹ Sosyal bilimlerde, elde edilen bilgiler zaman ilerledikçe ve bilgi birikimi arttıkça daha sistematik hale gelmektedirler. Örneğin güç kavramının, tarihin ilk devirlerinden itibaren devletler arası ilişkilerdeki belirleyici rolü belirgin bir şekilde ortadayken, teoriler sayesinde dış politika olaylarının açıklanmasında daha detaylı bir şekilde kullanılmış ve realist uluslararası ilişkiler teorilerinin temel argümanı haline gelmiştir.

Uluslararası ilişkiler teorileri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaşı engellemek, savaşın nedenlerini analiz etmek ve barışı korumak amaçlarıyla daha sistematik hale gelmiş ve dış politikayı daha bilimsel şekilde açıklamada etkili bir araç olmuştur. Çünkü Birinci Dünya Savaşı dünya tarihinin o zamana kadar görmüş olduğu en kanlı savaş olmuş,

¹ Mustafa Aydın, (2004). Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. Uluslararası İlişkiler. 1, s.43

yaşanan birçok insani, ekonomik, askeri kaybın sonucunda barış gelmemiş ve İkinci Dünya Savaşı'na zemin hazırlamıştır. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, devletlerarası ilişkilerde anlaşmazlığa neden olan sorunları farklı bakış açısıyla yorumlamak, sorunlara farklı çözüm önerileri getirmek ve dünya barışının sürdürülebilir olması amacıyla birçok uluslararası ilişkiler teorisi ortaya çıkmıştır.

1.1.1. Realizm

Realist uluslararası ilişkiler teorisi, dış politikada devleti ve güç kavramını ön plana çıkaran ve uluslararası siyasal sistemin devletlerin çıkar ilişkileri çerçevesinde şekillendiğini ifade eden bir uluslararası ilişkiler teorisidir. Uluslararası sistemin şekillenmesinde dostluk ilişkilerinden ziyade 'ulusal güç' kavramına vurgu yapan realist uluslararası ilişkiler bakış açısı devletlerin her zaman güçlü olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda realist teorinin savunucuları dış politikanın şekillenmesinde temel etken olarak ulusal çıkar kavramını ön plana çıkarmaktadır. "Modern Realizm'in en önemli kurucusu Hans Morgenthau'dur. Morgenthau, II. Dünya Savaşı sonrası oluşan konjonktürde uluslararası politikanın güç açısından tanımlanan ulusal çıkar dayalı objektif ve evrensel kurallarla yönetildiğini savunmuştur. Morgenthau'ya göre uluslararası politika bir güç mücadelesidir."²

Realist teorinin dayanak noktası insan tabiatıdır. Teoriye göre; insan bencildir. İnsanoğlu tabiatı gereği güce sahip olma ve nispeten diğerlerinden güçlü olma arzusuyla donatılmıştır. İnsanoğlu üretimi olan devletler, bittabi devletler arası hasıl olan uluslar arası ilişkiler de

² Ozan Örmeci, Uluslararası Politika Akademi (2014, 22 Mayıs). Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs. İdealizm. Erişim Tarihi: 10 Ekim, 2017
<http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/>

insanoğlunun tabiatının bir eseridir. Güce sahip olma peşinde koşan insan tabiatı, neticede devletler arası çıkar rekabetlerinin de doğuş yeridir.³

Realist uluslararası ilişkiler teorilerine göre dış politikada temel aktör devletler olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat küreselleşmenin etkisiyle bu görüş etkisini kaybetmeye başlamıştır zira günümüz dış politikasında devlet dışı aktörlerinde etkili olduğu gerçeği yadsınamaz. “Son yıllarda iç ve dış politikanın giderek artan bir biçimde karşılıklı etkileşimi dış politikanın güvenlik konularına ilaveten ekonomik, ticari, kültürel, sportif, çevresel ve diğer alanlarla bir arada düşünülme gerekliliği karar alma sürecinde kamuoyu başta olmak üzere, çeşitli baskı gruplarını dikkate almayı zorunlu kılmaktadır.”⁴

Realist uluslararası ilişkiler teorisinin savunucularına göre dış politikada esas önemli olan ulusal/ulus devletin çıkarlarıdır ve ulusal çıkarlar siyasette bütün konulardan önce gelmektedir. Realist teorisinin genel çerçevesinde ‘güç’ ve ‘ulusal güç’ kavramları da ön plana çıkmaktadır. Realist teorisinin savunucularına göre devlet her alanda (askeri, ekonomik, siyasi...) güçlü olmalı ve silahlı kuvvetler alanında daima kendi kendine yetebilmelidir. Özellikle ulusal savunma açısından dışa bağımlılık ulusal güvenlik açısından devletler için ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Bu prensibin savunucuları reelpolitik kavramını da ön plana çıkarmaktadırlar. Reelpolitik kavramının savunucuları devletlerin ulusal ve uluslararası konjonktürü dikkate alarak gücünün ölçüsünde hareket etmesini ve daima gerçekçi dış politika izlemesi gerektiğini savunmaktadırlar.

Realist yazarlar, realist uluslararası ilişkiler teorisinin dış politikaya bakış açısını değerlendirirken bu teoriyi insan doğası ile

³ Jack Donnelly. (2000). Realism and International Relations. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge. s.9.

⁴ Ertan Efeğil & Mehmet Seyfettin Erol. (Der.) (2012). Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği, Dış Politika Oluşumunda Stratejik Araştırma Merkezlerinin Rolü: “Türk Dış Politikasında Örnek Olaylar Bağlamında Bir İnceleme”. s. 207. Ankara: Barış Platin Yayınları.

ilişkilendirmişlerdir. İnsanlar doğaları gereği bencildirler ve ilk önce kendilerini düşünmektedirler. İnsanlar arası ilişkilerde kişisel çıkarlar daima ön planda olmaktadır. Bu durum devletlerin izlemekte oldukları dış politikaları da etkilemektedir. Uluslararası siyaseti de insanlar arası ilişkilere benzeten realist bakış açısı, doğal olarak dış politikada devletlerin ilk önce ulusal çıkarlarını ön planda tutacaklarını savunmaktadır. Bu nedenle devletler dış politikada güçlü olmak için daima ulusal güçlerini muhafaza etmek zorundadırlar. Realist görüşe sahip olanlar insan ilişkilerindeki bu örneği mücadeleye dayalı kötümser ilişkilerin devletler arasındaki ilişkileri de doğal olarak etkilediğine ve bu durumun doğal sonucu olarak uluslararası ilişkilerin mücadeleye dayalı olduğunu ve devletlerin bu duruma tedbir olarak dış politikada her zaman güçlü olması gerektiğini savunmaktadırlar.

1.1.2. Liberalizm

Liberalizmin temel karakteristikleri dört temel başlık altında özetlenecek olursa bunlar; bireysel hürriyet, hususi mülkiyet, fırsat eşitliği ve siyasi katılım hakkıdır. Uluslararası ilişkiler bağlamında ise liberalizme göre “devlet, ne diğer devletlerin üzerinde büsbütün bir harici otorite, ne de içeride (bireysel, hukuki...) hususi imtiyazlar üzerinde mutlak güç sahibi bir kuvvettir.”⁵ Liberal uluslararası ilişkiler teorisine göre; devlet iç işlerinde vatandaşlarının demokratik haklarını tanımalı ve dış işlerinde işbirliğine gitmelidir. Bu zaruriyet, devletin ne içeride ne de dışarıda tamamen otoriter olmasını engellemekte ve içte vatandaş-devlet, dışta devlet-devlet arası işbirliğinin önemini izah etmektedir.

Liberal uluslararası ilişkiler teorisi dış politikada uluslararası işbirliğinin önemini vurgulayan ve uluslararası ilişkilerde devletlerden başka diğer ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların da etkili birer aktör olduğunu ifade eden uluslararası ilişkiler teorisidir. Bu kurum ve kuruluşlar, uluslararası resmi kuruluşlar veya resmi olmayan kuruluşlar

⁵ Bertrand Badie & Dirk-Berg Schollosser ve Leonardo Morlino. (2011). International Encyclopedia of Political Science. Los Angeles: Sage Publications. s.1434.

olabilir. Liberal yazarlar, dış politikada devletlerin veya ulusal ve uluslararası kuruluşların gerçekleştirecekleri işbirliklerinin devletlerarası ilişkilerde savaşa neden olan sorunların çözümünde ve dünya barışının gerçekleşmesinde önemli rol oynayacağını vurgulamaktadırlar.

Liberal uluslararası ilişkiler teorisi, devletlerin dışında oluşan kuruluşların sadece resmi olmayan uluslararası ilişkilerde etkili olmadığını, yanı sıra devletlerin iç politikalarının da belirlenmesinde etkili rol oynadığını ifade etmekte ve devletlerin iç ve dış siyasette artık yalnız başına hareket edemediklerinin altını çizmektedir. Liberal uluslararası ilişkiler teorisi savunduğu bu görüşle realist uluslararası ilişkiler teorisinin de uluslararası ilişkiler alanındaki görüşlerini eleştirmektedir. Çünkü klasik realizm dış politikada sadece devlet, ulusal çıkar ve güç vurgusu yaparken, diğer taraftan liberal uluslararası ilişkiler teorisi devletin dünya siyaseti üzerinde belirleyici rolünü kabul etmekle beraber diğer ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların da dünya siyasetinin şekillenmesinde etkili olduğunu savunmaktadır.

Liberal uluslararası ilişkiler teorisi küresel toplum ve uluslararası sistem kavramlarına vurgu yapmaktadır. “Bu küresel toplum bireysel insan hakları ve küresel piyasa üzerine kurulmuştur. Bu uluslararası sistem ise kompleks bir şekilde karşılıklı bağımlılık içerir. Devletler uluslararasılaşmaya başlamakta ve küresel ekonomi ve küresel sivil topluma bağımlı hale gelmektedir.”⁶ Liberal uluslararası ilişkiler teorisi bu durumun bir sonucu olarak yine devletlerin uluslararası siyasi alanda tek başına hareket edemeyeceğini ifade etmekte ve uluslararası hukuku ön plana çıkarmaktadır. Devletlerin uluslararası hukuka göre hareket etmeleri gerektiğini ve bu durumun sonucu olarak dünya barışının gerçekleşmesinin ve sürdürülebilir olmasının mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Liberal uluslararası ilişkiler teorisinin, dış politika

⁶ Kelley-Kate. (2010). International Organizations. 4. baskı. New York: Pearson Yayınları. s.295.

problemlerinin çözümünde ortaya koyduğu temel prensip ise dış politikada işbirliğinin olmasıdır.

1.1.3. Marksizm

Marksist anlayış bir ideoloji olarak toplumsal sınıflara vurgu yapan bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu toplumsal sınıf genel anlamda iki kategoride değerlendirilmiştir: Sermayeyi elinde bulunduran kapitalist sınıf ve sermaye için çalışan işçi sınıfı. Bu anlamda Marksizm, sermayeyi elinde bulunduran kapitalistlerin kurduğu ekonomik düzen olan kapitalist ekonomik düzene vurgu yapmaktadır." Marksizm, kapitalizmi hususi mülkiyetçilik ve ücretli işçilik başlıkları altında tasnif eder. Marksizm'e göre, rekabete açık bir ekonomide kâr elde etmek ve kapitale birikim yapmak için kapitalistler arasında süregelen mücadele kapitalizmi sürdüren etmendir. Bu sebeple işgücü hak ettiği değerden mahrum bırakılmış ve yalnızca fiyat mekanizmasının kölesi haline getirilmiştir."⁷

Toplumlar arasında mevcut bulunan ve gelir dağılımından kaynaklanan sınıf farkı kendini sadece ekonomik anlamda değil, özgürlük, insan hakları gibi konularda ve siyasi, ekonomik ve birçok alanda kendini göstermektedir. "Marksizm'e göre Kapitalizm özgürlük vaadleriyle insanların meylini kazanmıştır ancak insanlar zamanla anlayacaktır ki kapitalizmin özgürlük vaadi yalnızca burjuvaziye tahsis edilmiştir."⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere kapitalist sınıf, kendinden başka mevcut bulunan diğer sınıfları dikkate almamakta ve bu doğrultuda dünya düzenini tahsis etmektedir.

Marksizm, uluslararası ilişkilerde sömürü düzenine ve kapitalist sisteme vurgu yapan uluslararası ilişkiler teorisidir. Marx'a göre; uluslararası düzeydeki çatışmaların sebebi sınıf sistemidir. Egemen sınıf,

⁷ Robert Gilpin. (1987). The Political Economy of International Relations. U.K.: Princeton University Press. s. 35-36

⁸ Andrew Linklater. (1990). Beyond Realism and Marxism. London: Macmillan Press. s. 33

kapitali ele geçirmek için sermayeleri ile hükmettikleri halkı, kendi çıkarları için örgütleyip savaflara sokmakta ve uluslararası düzeyde kargaşaya sebebiyet vermektedir. Bu kargaşanın devâsı ise dünya işçilerinin sınıf bilincine varıp egemenlere hizmet etmeyi bırakmaları, kendi çıkarları için çalışmaları, egemen sınıfı alt edip sınıfsız dolayısıyla barışçıl dünya yaratmaktır.⁹

Marksizm, uluslararası ilişkilerde ki mevcut sistemi ve modern dünya düzenini de bu perspektiften ele almakta ve gelişmeleri sömürü düzeni ve kapitalizm çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu teorinin temel yaklaşımına göre devletler ve gerek ulusal gerekse de uluslararası resmi veya resmi olmayan kuruluşlar sömürü düzenine ve kapitalizme hizmet etmektedir. Bu anlayışla marksizm, realist ve liberal uluslararası ilişkiler teorilerinin dış politika yaklaşımına eleştirel bir bakış açısı getirmektedir. Uluslararası örgütler üzerine araştırma yapan Kelley-Kate'e göre; ilk olarak, marksizmin, realizmin şayet uluslararası pazar büyürse bununla birlikte dünyada barışın pekişeceğini ve istikrarın hakim olacağı iddiasını kabul etmediğini ifade eder. İkinci olarak ise marksizmin kapsamlı bir kapitalizm eleştirisi getirdiğini ve marksizmin, kapitalizmin milletlerarası çatışmalara sebep olan bir faktör olarak incelediğini ifade etmektedir.¹⁰

1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Uluslararası ilişkilerin kavramsal çerçevesi başlığı altında ilk olarak devletlerin uluslararası arenada güçleri oranında sınıflandırılması ele alınmıştır. Bu bağlamda; büyük devlet, küçük devlet ve orta ölçekli devlet kavramları incelenmiştir. Konunun diğer alt başlığı ise strateji ve stratejik düşünme üzerinedir. Bu konu savaşta taraf devlerin realist bakış açısına uygun hareket edip etmedikleri yönünden önem taşımaktadır.

⁹ Regina Buecker. Karl Marx's Conception of International Relations. Erişim Tarihi: 16 Mayıs, 2017. <http://gjis.journals.yorku.ca/index.php/gjis/article/viewFile/35211/31930>

¹⁰ Kelley-Kate, International Organizations. s.73.

Konunun son başlığında coğrafyanın siyasetle ve savaşla ilgisini belirlemek amacıyla jeopolitik ve jeostratejik kavramlar ele alınmıştır.

1.2.1. Büyük Devlet-Küçük Devlet ve Orta Ölçekli Devlet

Devlet teşkilatlanmasının olduğu günden bu güne değin devletlerin gerek iç politikalarının şekillenmesinde gerekse de dış politikalarının şekillenmesinde “güç” kavramının etkisi büyük olmuştur. “Güç reapolitik düşünce içinde temel kavramlardandır. Realizm, güce ve gücün politikadaki rolüne hayli önem verir. Morgenthau “güç; her yere nüfuz eden, insan tabiatının bir gerçeği” sözüyle güç kavramının önemini ve mahiyetini vurgulamıştır. İnsan tabiatının bir parçası olan güç, insan ilişkilerinin yanısıra devlet ilişkilerinde de rol oynar. Güç sadece insan ilişkilerinde değil devletler arası ilişkilerde de temel kavramlardandır. Morgenthau’ya göre “Uluslararası politika güç mücadelesidir. Uluslararası politikanın gayesi ne olursa olsun güç her zaman en acil gaye olmuştur.”¹¹ Devletler özellikle dış politikalarının şekillenmesinde gücünün ölçüsünde hareket etmeyi kendilerine kural haline getirmişlerdir.

Yanı sıra, devletlerinin bu kuralı benimsemelerinin yanında iç ve dış konjonktürü de göz önünde bulundurarak dış ilişkilerini benimsemeleri günümüz dış politikasında ‘reelpolitik’ ve ‘pragmatik’ dış politika olarak adlandırılmaktadır. Çünkü devletler uluslararası politikada gücünün ölçüsünde hareket etmedikleri ve uluslararası konjonktürü dikkate almadan hareket ettikleri takdirde kendi çıkarları açısından olumsuz bir durumun ortaya çıkacağını dünya tarihinde yaşanan tecrübelerden çıkarmışlardır. Devletlerin güçlerinin ölçüsünde hareket etmesi kuralı, dış politikada devletlerin güç sınıflandırmasına göre de farklılık göstermemektedir. Günümüzde devletlerin güçlerine göre

¹¹ Özer Çiftçi, A Comparative Analysis of The National Interest Concept in Theories of International Relations, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.19.

sınıflandırmaları ne olursa olsun (büyük devlet, orta ölçekli devlet, küçük devlet) devletler bu kurala uygun hareket etmektedirler. Çünkü günümüz uluslararası ilişkiler sistemi, modern dönemden öncekine kıyasla özellikle ekonomik anlamda çok daha iç içe geçmiş durumdadır. Söz konusu bu düzen devletleri dış politika belirlenmesi sürecinde gerek gücünün ölçüsünde hareket etmeyi gerekse de dünya konjonktürünü dikkate alarak hareket etmeyi zorunlu kılmıştır.

Yanı sıra konu ile alakalı önemli bir örnek ise, Irak'ın 1991'de Kuveyt'e yönelik izlemiş olduğu ilhak politikası, kendi ulusal gücünü aşmasının yanında uluslararası konjonktürü de dikkate almadan hareket ettiğini göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri, savaş döneminde tek kutuplu dünya düzeninde süper güç konumunda bir ülke konumundaydı ve bununla birlikte önemli ülkelerden oluşan koalisyon güçleriyle de işbirliği yapmış bir ülkedir. Dönemin Irak yönetimi I. Körfez Savaşı'nda da uluslararası konjonktürü iyi bir şekilde okuyamamıştı. ABD ve müttefikleri, Saddam Hüseyin gibi kendi ulusal çıkarlarını tehdit eden ve dünya barışını tehdit ettiğini öne sürdükleri bir devlet başkanının kontrolüne Kuveyt gibi önemli jeopolitik konuma sahip bir ülkeyi teslim etmeyecekleri açık bir gerçektir. Sonuç olarak ABD ve müttefikleri birkaç adım takip ederek Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmıştır. “Hüseyin Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler'den gelen ‘Kuveyt'i terk et’ açıklamasına uymaması üzerine BM, 29 Kasım 1991'de Saddam'ın ordularını bölgeden püskürtme kararı aldı. 9 Ocak 1991'de Birleşmiş Milletler Kongresi, başkana Irak'a karşı askeri müdahale yapabilme yetkisi verdi 17 Ocakta, Birleşik Devletler “çöl fırtınası operasyonu”, Birleşik Krallık ise “Granby operasyonu” ile Kuveyt ve Irak'taki stratejik hedeflere hava ve füze saldırıları gerçekleştirdi.”¹² ABD, uluslararası konjonktürü doğru okumuş ve kapsamlı bir kara harekâtına gerek duymadan Irak'ı söz konusu bölgeden

¹² Kenneth W. Estes, Iraq Between Two Occupations The Second Gulf War (1990-1991), Swiss Federal Institute of Technology Zurich, 4. Erişim Tarihi: 8 Ağustos, 2017. https://www.files.ethz.ch/isn/16882/casestudy_iraq_trilogy_02.pdf

uzaklaştırmıştır. Irak ise bu savaşta çok ciddi ekonomik ve askeri kayba uğramış ve bir anlamda Irak ile ABD arasında İkinci Körfez Savaşı'na giden süreç de başlamış oluyordu. Bu durum sonrasında ABD ve Irak ilişkileri İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürekli gergin bir şekilde ilerlemiştir. Söz konusu durum özellikle Orta büyüklükteki devletler ve küçük devletler için konjonktürün ne kadar önemli olduğunu ve konjonktürün dikkate alınmadan izlenen politikaların ülkelere ne derecede zararlar verdiğini göstermesi açısından önemli bir örnek durumundadır.

Birinci Körfez Savaşı, ortaya çıkardığı sonuçları açısından sadece ABD ve Irak arasında süregelen bir anlaşmazlık konusunun olmamıştır. İfade edildiği gibi II. Körfez Savaşı'nın da nedenleri arasında gösterildiği gibi farklı uluslararası krizlerin de sebebi durumundadır.

Petrol kaynakları açısından önemli bir coğrafyada bulunan Kuveyt'in Irak tarafından işgaline uluslararası konjonktür müsaade etmemiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğinde oluşturulan koalisyon güçleri Irak'a karşı Birinci Körfez Savaşı'nı düzenlemiş ve Irak'ı kısa sürede işgal ettiği topraklardan çıkarmışlardır. Irak, Kuveyt'e yönelik giriştiği işgal planında istediğini elde edemediği gibi ekonomik ve askeri açıdan ciddi anlamda zarar görmüştür. Yanı sıra farklı bir örnek ise Soğuk Savaş döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile Türkiye arasında yaşanmıştır. SSCB, Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'den üs ve toprak talebinde bulunmuştur. SSCB'nin bu politikası uluslararası ilişkilerde gücünün ölçüsünde hareket etmediğini ve NATO gibi önemli bir askeri ittifakı dikkate almadan hareket ettiğini göstermektedir. Türkiye gibi dünyada son derece önemli bir jeopolitik ve jeostratejik pozisyonda bulunan bir ülkenin bu talepleri kabul etmeyeceği ve diğer güçlerin de Türkiye gibi önemli bir ülkenin Rus nüfuzu altına girmesinin ulusal çıkarları açısından son derece zarar olacağı açık bir gerçektir. Ancak, dönemin SSCB yönetimi bu durumu dikkate almadan hareket etmiş ve sürecin sonunda zararlı çıkan taraf olmuştur. SSCB'nin izlediği

yayılmacı politikadan ciddi bir endişe duyan Türkiye ise NATO'ya daha fazla ihtiyaç duymuş ve sürecin sonunda NATO'ya üye olmuştur. SSCB, izlemiş olduğu bu siyaset sonrasında Türkiye gibi jeopolitik açıdan önemli bir ülkeyi kaybetmiştir. Birinci Körfez Savaşı'nda Irak'ın yaşadığı bu tecrübe, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Türkiye'ye yaptığı baskı ve izlediği yayılmacı siyaset, devletlerin uluslararası ilişkilerde gücünün ölçüsünde hareket etmesini ve uluslararası konjonktürü dikkate alarak politikalar geliştirmesi gerektiğini göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Günümüzde devletler sahip oldukları güç kapasitelerine ve dünya üzerindeki konumlarına göre 'büyük devlet, küçük devlet ve orta büyüklükteki devlet (OBD) veya orta ölçekli devlet' olarak adlandırılmaktadır. Bu üç kavramın açıklanmasından hemen önce, bu üç kavramın oluşmasında etkili olan güç kavramının üzerinde durmak faydalı olacaktır.

Sosyal bilimlerde bir kavram üzerinde yapılan tartışmalar neticesinde tek doğru çıkarım üzerinde mutabık kalmak sıkça karşılaşılan bir durum olarak görülmemektedir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak dış politikada güç kavramı üzerine yapılan tartışmalar sonucunda da birden fazla görüş ortaya çıkmaktadır.

Genel anlamda ulusal güç, bugünkü anlamıyla ekonomik, siyasi, askeri ve toplumsal alanlarda ileri bir noktada olması şeklinde ifade edilebilmektedir. "Güç nedir sorusunun uluslararası anlamda tarifini, bir devletin siyasi, ekonomik ve askeri anlamda istediği sonuçları elde edebilmesi olarak yapılmaktadır."¹³

Güç kavramının ve devletlerin sahip oldukları güç kapasitelerinin kapsadığı anlam tarihsel süreç içerisinde anlam genişlemesine uğramıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde devletlerin güç kapasiteleri

¹³ Kutay Karaca. (2008). Güç Olma Stratejisi Çin. 1. baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık. s.15.

değerlendirilirken daha çok askeri güç dikkate alınmıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemde silahlı kuvvetler faktörü önemini kaybetmemekle birlikte ülkelerin ekonomik kapasiteleri, sahip oldukları siyasal sistemler, jeopolitik ve jeostratejik unsurlar, istihbarat sistemleri de devletlerin güç kapasitelerinin önemli göstergeleri arasında gösterilmektedir. “Ulusal güç, ulus devlet anlayışından ortaya çıkmıştır ki, bir milletin ulusal gücü maddi (maddesel) ve manevi (moral) değerleriyle toplam potansiyel gücüdür. Maddesel ve moral güç bir bütün olarak birbiriyle iç içedir ve bu iki ana öge birbirini destekler ve bütünler. Ulusal güç, ulusal stratejinin dayandığı, ondan kuvvet, ülkenin güvenliği, gelişimi ve kalkınmasında büyük bir etkinlik gösteren ve yabancı ülkelerle olan ilişkilerinde asli unsurdur. Ulusal güç, askeri literatürde şöyle tanımlanmaktadır: Bir devletin ulusal çıkarlarını sağlamak ve ulusal hedeflerini elde etmek için kullanabileceği insan gücü, coğrafi, ekonomik, askeri, siyasi ve idari, psiko-sosyal ve teknolojik güç öğelerinden oluşan maddi ve manevi unsurların toplamıdır.”¹⁴

Devletler dış politikada sahip oldukları ulusal güçleri çerçevesinde ‘büyük devlet, küçük devlet ve orta ölçekli devlet’ olarak üç kategoride ele alınmaktadır.

Modern dönemden önceki dönemde uluslararası ilişkilerde uluslararası ilişkilerde küçük devlet olarak kategorize edilen devlet, iç işlerinde de tam olarak egemen olmayan ve egemenlik haklarını kendi içinde küçük gruplarla paylaşan devlet olarak ifade edilebilmektedir. Fakat teknolojinin gelişmesi ile birlikte Avrupa’da yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte büyük devlet ifadesinin tanımı değişmiştir. “Modern dönemde bu güçler yeryüzünün maddi ve manevi zenginliklerinin, jeoekonomik ve stratejik ham madde kaynaklarının, jeopolitik nüfuz

¹⁴ Erol Mütercimler. (2011). Stratejik Düşünme. 5. basım. İstanbul: Alfa Yayınları. s.174-175.

alanlarının paylaşılması, küresel ölçekte ürün ve hizmet fiyatlarının belirlenmesi sürecinde önemli rol oynamaktadırlar.’’¹⁵

Günümüzde artık sadece çevresinde bulunan devletlere göre kıyaslama yapılarak uluslararası alanda büyük devlet olarak tanımlanan devletler, artık teknolojik gelişmelerle küresel olarak dünyaya hakîm olma stratejisi geliştirmişlerdir. Böylece modern dönemde büyük devlet anlayışı değişmiş ve bununla birlikte ortaya bölgesel güç ve orta büyüklükte devlet tanımları çıkmıştır: ‘‘Orta büyüklükte devlet (OBD; middle power, medium power) adı verilen bu kategoriyi bu ikisinin arasında görmek ve şöyle tanımlamak uygun olmaktadır: Uluslararası sisteme etkileri marjinal olan, ama bölgesel politikayı (özellikle, küçük komşularını) etkileyebilen, ama daha önemlisi, büyük devletlerden gelen zorlamalara bir miktar dayanabilen, onlarla zaman zaman pazarlığa girişebilen ve hatta o günün koşullarını (konjonktürü) iyi değerlendirerek onların kimi davranışlarını belli bir oranda etkileyebilen devlet. Örneğin, Orta Doğu’da İsrail, İran, Türkiye, bir ölçüde de Mısır gibi.’’¹⁶

Açıklanan örneklerde İsrail devleti Orta Doğu coğrafyasında önemli bir bölgesel aktör olmasının yanında günümüz tek kutuplu dünya sisteminde süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri yönetiminde (özellikle bu ülkede bulunan Yahudi lobisinden aldığı destekle) etkili olarak zaman zaman küresel bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yanı sıra Türkiye de bulunduğu jeopolitik konumun etkisiyle İsrail’e benzer bir politika takip etmektedir. Gerektiğinde küresel anlamda birbiri ile rakip olan diğer küresel güçler arasında ‘güç dengesi’ politikası uygulanarak da orta büyüklükte bir güç olma pozisyonunu korumaktadır. Türkiye, sadece bulunduğu coğrafyanın kendisine sağladığı avantajı kullanarak da güç dengesi politikasını uygulayarak ulusal çıkarlarını korumuştur. Örneğin, Türkiye’nin Milli Mücadele yıllarında Sovyetler ve Batı arasındaki çıkar çatışasından yararlanması bu duruma örnektir.

¹⁵ Ali Hasanov. (2013). Jeopolitik. 1. baskı. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı. s.10.

¹⁶Atay Akdevelioğlu vd., (2009). Türk Dış Politikası Cilt 1. 15. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. s.29-30.

Türkiye, zamanla diğer sahalarda da güçlenmiş ve günümüzde orta büyüklükteki güçlü devlet sınıflandırmasında önemli örneklerden biri haline gelmiştir.

Bu bağlamda güç dengesi politikası hakkında kısa bir bilgi vermek faydalı olacaktır. Güç dengesi politikası, varlığını ve ulusal güvenliğini tek başına sağlayamayacak durumda olan ülkelerin, büyük güçler arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanarak varlığını ve ulusal güvenliğini koruma politikası olarak tanımlanabilmektedir. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma ve parçalanma dönemi padişahlarından olan Sultan II. Abdülhamit'in Osmanlı'nın parçalanma planları karşısında devleti ayakta tutmak için uyguladığı dış politika güç dengesi politikasına örnek teşkil etmektedir. Yanı sıra, Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Mücadele yıllarında Batılı ülkelerle mücadele edilirken Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile kurduğu ikili ilişkiler de yine uluslararası ilişkilerde güç dengesine örnek olarak gösterilebilmektedir.

1.2.2. Strateji ve Stratejik Düşünme

'Strateji ve stratejik düşünme' kavramı dış politikanın en temel kavramlarından biri olarak bilinmektedir. Genel anlamda strateji, herhangi bir konuda amaca ulaşmak için izlene yol, metot olarak tanımlanmaktadır. Stratejik düşünme yönteminde temel kural, elindeki mevcut imkânların farkında olup, günün şartlarını en iyi şekilde analiz edip dış politikanın şekillendirilmesidir. Kısacası stratejik düşünme yönteminde en önemli kural hayalci olmamak ve ülkenin gücünü göz önünde bulundurarak realist dış politika izlemektir. Bu bağlamda strateji ve stratejik düşünme kavramını dış politikada realizm, reelpolitik veya pragmatizm politikalarıyla özdeşleştirmek mümkündür.

Strateji kavramının tarihin her döneminde birçok yönetici ve komutan tarafından kullanıldığı bilinmektedir. "Tarihi süreç içerisinde değerlendirildiğinde Büyük Sezar, Hannibal, Atilla, Cengiz Han, özellikle Napolyon Bonaparte gibi devlet adamları ve komutanlar

stratejiye hem anlam kazandırmışlar hem de stratejinin bir düşünme yöntemi olduğunu bizlere öğretmişlerdir.”¹⁷ Yanı sıra ‘stratejik düşünme’ kavramı tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde kullanım alanının farklılaştığı ve geliştiği görülmektedir. “Bu sözcüğün analizinde askeri yönünün ağır bastığı ve anlam kazandığı görülebilir. Özellikle bir savaş ortamı doğduğunda, siyasi iktidarın sonuca ulaşmak için askeri kuvvetleri kullanma sanatı olarak kabul edilen stratejinin, askeri alan dışında; örneğin siyasal, ekonomik, kültürel ve benzeri alanlarda da kullanılmakta olması bu terimin, yıllardır bilinen anlamını genişletmiştir. Böylece, stratejiden, daha geniş bir anlam düşünüldüğünde, bir ulusun ya da uluslar topluluğunun, olağanüstü hallerde hedefe ulaşmak için ekonomik, siyasal, askeri ve moral güçleri birbiriyle düzenlenmesi ve kullanılması anlaşılmaktadır.”¹⁸

1.2.3. Jeopolitik ve Jeostrateji

Uluslararası ilişkilerde devletlerin ekonomi ve güvenlik politikaları başta olmak üzere dış politikalarının belirlenmesinde ve ulusal güçlere göre sınıflandırılmasında (büyük devlet, küçük devlet ve orta ölçekli devlet gibi) jeopolitik ve jeostratejik pozisyonlarının büyük etkisi bulunmaktadır.

Jeopolitik, bir devletin iç ve dış politikalarının belirlenmesinde coğrafyanın etkisini ifade etmektedir. “Jeopolitiğin günümüzde genel kabul gören bir tanımı yapılmamıştır. Rudolf Kjellen tarafından 1916 yılında ‘Devletin coğrafi oluşum veya mekân içinde bilimsel olarak incelenmesi, devlet varlığının tabiat kanunları ve insan davranışları açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi’ şeklinde tanımlanan jeopolitiğin tarihçesi ve uğradığı kesinti dikkate alındığında, bugün

¹⁷ Mütercimler, Stratejik Düşünme. s.38

¹⁸ Mütercimler, a.g.e, s.38-39.

gelinen aşamada, bilimsel çerçevede metodolojik bir jeopolitik tanımı yapılabilmesinde çeşitli zorluklar vardır.’’¹⁹

Dünya devletleri tarihten itibaren buldukları coğrafyanın olumlu ve olumsuz özelliklerini dikkate alarak siyaset izlemişlerdir. Bu realiteyi göz önünde bulundurmadan iç ve dış siyasetlerini şekillendiren devletler ülkelerinin gelecekları açısından ciddi sorunlarla karşılaşabilme potansiyelini her zaman taşımaktadırlar. Örneğin, Türkiye kendi iç ve dış siyasetini belirlerken Orta Doğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında, Balkanlarda ve Kafkasya gibi yerlerde yaşanan olayları yakından takip etmek zorundadır. Çünkü gerek tarihten gelen ilgisinden dolayı gerekse de söz konusu coğrafyalarda yaşanacak ekonomik ve siyasi olaylardan dolayı Türkiye'nin etkilenmesi söz konusudur. Tarihi boyutlarıyla bakacak olursak; Osmanlı devrinde, imparatorluğun geniş bir alana yayılmasında kara ve deniz sahaları üzerindeki etkinliğinin önemi büyüktür. Gerileme ve çöküş devrinde izlenen çok taraflı politikada jeostratejik faktörler büyük ölçüde göz önünde bulundurulmuş ve buna göre kararlar alınmıştır. Rusya'nın jeostratejik çıkarları gereği Osmanlıyla arasında olan husumet ve Osmanlı'nın vaziyeti İngilizlerle işbirliği yapmak suretiyle iyileştirmeye çalışması jeostratejinin devlet politikasındaki önemini izah etmek için iyi bir örnektir.²⁰

Türkiye, bulunduğu coğrafyanın jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı askeri anlamda daima kendi kendine yetme kapasitesi yüksek olan, güçlü ve hazır bir ordu bulundurmak zorundadır. Bu Türkiye'nin geleceği için hayati bir önem arz etmektedir. Günümüzde Irak'ta ve Suriye'de yaşanan gelişmeler bu duruma örnek teşkil etmektedir. Türkiye, Irak'ın ve Suriye'nin kuzeyinde terör örgütlerinin faaliyetlerinden ciddi endişe duymuş ve dış politikasını ve askeri

¹⁹ Bülent Ulaş. (2011). Jeopolitik. 1. Baskı. İstanbul: Başlık Yayın Grubu. s.97.

²⁰ Mehmet Seyfettin Erol & Ertan Efeğil. (Der.) (2012). Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları., Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Coğrafyasının Türkiye'nin Dış Politikasına Olan Etkisi. s. 6. Ankara: Barış Platin Yayınları.

politikalarını bu doğrultuda geliştirmek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin jeopolitiği Türkiye'yi buna mecbur bırakmıştır.

Konu ile ilgili farklı bir örnek ise İsrail devletidir. İsrail çevresinde bulunan birçok ülkeyi kendi ulusal güvenliği açısından tehdit unsuru olarak gördüğünden gerek dış politikasını gerekse de iç politikasını güvenlik konusunu ön planda tutarak belirlemektedir. Bu somut örneklerden de anlaşılacağı üzere yukarıda da ifade edildiği gibi ülkelerin jeopolitik konumları, ulusal politikalar çizilirken göz önünde bulundurulmuş önemli başlıklar arasında yer almaktadır. “Jeopolitik çalışmalar daha çok coğrafya ve spesifik olarak siyasi coğrafya başlığı altında ele alınan bu yaklaşım, Uluslararası İlişkiler disiplininin doğması ile birlikte, bu disipline de en azından Realist yaklaşıma yakın duran, analize devlet, ulus ve güç gibi kavramları merkeze alan, özellikle güvenlikçi, stratejist ve militarist kesimlerce hiç de azımsanmayacak bir ilgi görmüştür.”²¹

Devletler tarih içerisinde birbirleri ile girdikleri savaşlarda veya kurdukları diplomatik ilişkilerde yukarıda benzer şekilde ifade edildiği gibi jeopolitik ve jeostratejik pozisyonlarının olumlu ve olumsuz yönlerini hep hissetmişlerdir. Örneğin, Birleşik Krallık bir ada ülkesidir bundan dolayı kendi güvenliği için donanmasını daima güçlü tutmuş, bu sayede sömürgecilik yarışında hız kazanmış ve dünya siyasetinde her zaman etkin bir ülke konumunda olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda savaşın en etkili ülkelerinden olan Birleşik Krallık, bir ada ülkesi olmanın avantajını kullanmış ve savaşta diğer ülkelerle kıyasla daha az tahribatla çıkmıştır.

İkinci Körfez Savaşı döneminde de ABD'nin ve Irak'ın jeopolitik ve jeostratejik pozisyonları savaşın gidişatını belirlenmesinde önemli rol oynarken Türkiye'nin de bu savaş esnasında dış politikasının

²¹ Hakan Kıyıcı, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.16.

belirlenmesinde jeopolitik ve jeostratejik pozisyonunun etkisi olmuştur. Çünkü Irak, Türkiye'nin sınır komşusu olmasının yanında, ekonomik çıkarları ve ulusal güvenliği açısından önemli bir coğrafyada bulunmaktadır. Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulması ve Irak topraklarında yaşanması muhtemel bir iç savaşın Türkiye'yi etkilememesi söz konusu olamayacağından Türkiye'nin savaş boyunca izlediği dış politika güvenlik konusunda ciddi anlamda hassasiyetler taşımasına neden olmuştur. Bu nedenle Türkiye, Irak politikasını şekillendirirken Irak'ın toprak bütünlüğünü ve sınır güvenliğini önceleyen politikalar geliştirmiştir. “Jeostrateji, stratejik açıdan coğrafi unsurların incelenmesini ve stratejik sonuçlar çıkarılmasını kapsar. Söz konusu stratejik unsurlar; ekonomik, sosyal, politik ve fizikidir. Bu unsurları kapsayan strateji, genel strateji olarak tanımlandığına göre, bu konularda strateji ile coğrafya arasındaki bağı jeostratejik kurar. Jeostrateji esas itibarıyla coğrafyanın askeri amaçlarla analiz edilmesi ve askeri harekâtın coğrafyanın koşullarını dikkate alarak planlaması ve uygulaması bilimidir.”²²

Bir devletin jeopolitik ve jeostratejik kavramları, devletlerin uluslararası ilişkilerde büyük ölçekli devlet veya süper güç, orta ölçekli devlet ve küçük devlet olarak sınıflandırılmasında önemli rol oynayan unsurlar arasında yer almaktadır. Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri bu konuda iki önemli örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'na giden süreç, savaşın gidişatı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Almanya'nın savaştaki durumu jeopolitiğin devletlerarası ilişkilerdeki önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Almanya, Avrupa'nın önemli devletleri ile kara sınırı olan bir ülkedir. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya sahip olduğu bu kara sınırı sayesinde jeopolitiğini iyi bir şekilde kullanarak sınır komşusu olan ülkelere işgal girişiminde bulunmuştur. Fakat savaşın ilerleyen

²² Mütercimler, Stratejik Düşünme. s.354.

bölümlerinde cephe sayısı genişlemiş ve Almanya bu cephelerin hepsinde tek başına mücadele etmekte oldukça zorlanmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin de savaşa girmesinden sonra Almanya oldukça zorlanmış ve geri çekilmeye başlamıştır. Fakat bu geri çekilme Almanya için kolay olmamıştır. Avrupa'nın önemli devletleriyle sınır komşusu olan ve toprak sorunu yaşayan Almanya işgal girişiminde bulunduğu topraklardan geri çekilirken söz konusu jeopolitik konumunun olumsuz etkisini yaşamıştır. "Coğrafyası Alman imparatorluğunu zayıf düşürmekteydi. Almanya kıtanın merkezinde yer aldığı için, büyümesi aynı anda birkaç büyük güç için tehdit olarak görünüyordu. Askeri mekanizmanın yeterliği ve Pan Alman yanlılarının Avrupa sınırlarının yeniden düzenlenmesi için yaptıkları çağrılarının buna eklenmesi, hem Fransızları hem Rusları dehşete düşürüyor ve onları birbirine yaklaşıtıyordu. Alman donanmasının hızla genişlemesi, İngiltere'yi rahatsız etmiş, Almanların aşağı ülkelere ve Kuzey Fransa'ya ortaya çıkmadan yönelttikleri tehdit de aynı etkiyi yaratmıştı. Bir bilim adamının deyimiyle, Almanya kuşatılmış olarak doğmuştur."²³

Almanya, coğrafyasının getirdiği dezavantaj nedeniyle Birinci Dünya Savaşı'nda büyük kayıplar vermiş ve savaş sonrası toparlanması kolay olmamıştır. Bu nedenle savaş sonrası Almanya, Birinci Dünya Savaşı öncesine nazaran uluslararası ilişkilerde büyük devlet olma itibarını kaybetmiş ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar küçük devlet olarak varlığını sürdürmek zorunda kalmıştır. Almanya, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda jeopolitik ve jeostratejik unsurları iyi değerlendirmiş olsaydı Almanya'nın geçmişte ve günümüz uluslararası ilişkilerinde farklı bir konumda olacağı ve günümüz uluslararası konjonktürünün daha farklı bir yapıda olacağı ihtimali yüksek olacaktır.

Aynı dönemde farklı bir diğer örnek ise Amerika Birleşik Devletleri'dir. Amerika Birleşik Devletleri, Birinci Dünya Savaşı

²³ Paul Kennedy. (2010). Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü. Çeviren: Birtane Karanakçı. 12. baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s.263.

öncesinde dünya siyasetinde etkili politikalar takip eden bir ülke olarak karşımıza çıkmamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve dünya politikalarına doğrudan müdahale eden politikalar takip etmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri için önemli olan kendi ulusal güvenliğinin sağlanması olmuştur. ABD, sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumunun kendisine sağladığı olumlu gelişmeleri kullanmış ve bu sayede dünya siyasetinde ‘izolasyon politikası’ takip edebilmekte yanı sıra istediği anda dünya politikasında çok etkili olabilecek politikalar takip edebilmektedir. Örneğin Birinci Dünya Savaşı’na Monroe Doktrini ile giren Amerika Birleşik Devletleri, savaşın gidişatını değiştirmiş ve savaş sonrasında İkinci Dünya Savaşı’na kadar dünya siyasetinde etkili politikalar izlememiştir. ABD’nin dünya siyasetinde zaman zaman çok etkili veya şartlara göre pasif olarak politika izleyebilmesinin temel faktörü sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumudur. ABD, coğrafyasının kendisine tanıdığı avantajı gerek Birinci Dünya Savaşı’nda gerekse de İkinci Dünya Savaşı’nda kullanmış dünya siyasetinde etkili pozisyona gelmiştir.

Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri örneklerinde olduğu gibi bir ülkenin jeopolitik ve jeostratejik konumları ülkelerin iç ve dış politikalarının şekillenmesinde, savaş stratejilerinin belirlenmesinde her dönem belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Jeopolitiğin ve jeostratejinin bu belirleyici rolü, İkinci Körfez Savaşı’nda da kendini göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Irak’a karşı sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik unsurların avantajlarını en iyi şekilde kullanmış ve savaşı mümkün olan en kısa zamanda sonlandırmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI ÖNCESİNDE ABD’NİN, IRAK’IN VE DÜNYANIN GENEL DURUMU

İkinci bölümde, İkinci Körfez Savaşı’nın fiilen başlamasından hemen önce Amerika Birleşik Devletleri’nin ve Irak’ın siyasi, ekonomik durumu ve sahip oldukları silahlı güçlerin güç kapasitesi, kısacası iki ülkenin jeopolitik ve jeostratejik pozisyonu ele alınmıştır dolayısıyla savaş öncesi genel durum iç ve dış konjonktürü içerecek şekilde incelenmiştir.

Savaş öncesi genel durumdan anlatılmak istenen ise, savaşa taraf olan iki ülkenin ve diğer ülkeler topluluğunun iç dinamiklerinin ne durumda olduğu, ulusal güç kapasitelerinin hangi seviyede olduğu ve dönemin şartlarının nasıl olduğu konusunun araştırılıp tespit edilmesidir. İkinci bölümde bu konuların araştırılmasının temel amacı, her savaş öncesinde ülkelerin karar alma mekanizmalarında tartışılan ‘savaşı kazanma ihtimali nedir?’ ve ‘savaşa değer bir durum söz konusu mudur?’ sorularının veya mevcut durumun bir savaşı gerektirecek durumda olup olmadığının tespit edilmesidir çünkü geçmişte birçok savaşta yaşanan tecrübeler savaşların her zaman ülke ekonomilerine çok büyük yükler getirdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin; Birleşik Krallık, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’nı kazanmasına rağmen, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra uğradığı ekonomik kayıplardan dolayı dünya siyasetinde geri planda kalmış ve Birleşik Krallık’ın dünya siyasetinde bıraktığı boşluğu Amerika Birleşik Devletleri doldurmuştur.

Savaşların ülkeler için ciddi bir yıkım getirdiği gerçeğini anlayan birçok devlet uyguladıkları stratejilerde ciddi anlamda değişiklik yapmışlardır. Bu nedenle birçok devlet (Almanya, Japonya gibi) İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra askeri kuvvetleri güçlendirmek yerine ekonomik güçlerini artırma yoluna gitmiş ve dünya siyasetinde bu

şekilde etkili olma yöntemini benimsemişlerdir. Bu nedenle hangi ülkenin ulusal gücü ne kadar yüksek seviyelerde olursa olsun uluslararası ilişkilerde tercih edilen ilk seçenek her zaman diplomasi olmuştur. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı sonunda kurulan ve yeni düzende devletlerin siyasetlerinin şekillenmesinde önemli rol oynayan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu uluslararası barış ve güvenliği tehdit edecek politikalar izleyen ülkelere uyguladığı yaptırımlarda savaş seçeneğini en son seçenek olarak değerlendirmektedir.

2.1 AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN, IRAK'IN ULUSAL GÜÇLERİNİN KIYASLANMASI

Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Irak'ın İkinci Körfez Savaşı öncesinde ulusal güç kapasitelerinin genel kıyaslamalarına bakıldığında ilk ve en önemli fark iki ülkenin askeri alanlarında görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri gerek askeri sayı gerek askeri teknoloji, ekonomik kapasite ve sahip olduğu siyasal sistem açısından Irak'ın son derece ilerisindeydi ve Irak'tan son derece güçlü bir durumdaydı.

Amerika Birleşik Devletleri ile Irak kıyaslandığında savaşın seyrini etkileme açısından dikkat çeken önemli bir fark iki ülkenin teknoloji alanındaki gelişmişlik farkında ortaya çıkmaktadır. ABD, Irak karşısında teknoloji alanında dikkat çekici bir üstünlüğe sahip bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda günümüz uluslararası ilişkilerinde önemli bir kural karşımıza çıkmaktadır. Bu kurala göre, günümüz savaşlarında artık asker sayısından ziyade teknolojik güç önemlidir çünkü teknolojik gelişmelerin askeri sisteme yansımalarından dolayı asker sayısının önemini yerini artık teknoloji almıştır. Teknolojiyi en iyi şekilde kullanan devlet rakip devletin asker sayısına bakmaksızın zafere daha yakın olan devlettir. “Günümüzde hakimiyet, silah ve kol gücünden çıkarak bilgi ve teknolojinin eline geçmiştir. Bilgi ve teknolojiye sahip olup, onu en iyi şekilde uygulayanlar, hükmetmeyi başaracaklardır. Yüksek teknolojiye

sahip olan ABD ve diğer Batılı ülkelerin askerî karargahları, geleceğin savaşları için hazırlanıyorlar. Bu savaşlarda kurşun yerine bilgi kullanılacaktır. Savaşı kimin kazanacağını teknoloji belirleyecektir.’’²⁴ Yanı sıra, günümüz savaş teknolojilerinin savaşlarda sonucu belirlemeye en yakın gelişme gösterdiği alan ‘hava kuvvetleri’ olmuştur. Hava kuvvetleri günümüz savaşlarında hayati bir öneme sahiptir. Bugünün dünyasında savaş uçağı üreten ülkeler sınırlıdır. ABD ve Irak bu konuda değerlendirildiğinde iki ülke arasındaki teknolojik fark daha belirgin hale gelmektedir. ABD kendi savaş uçağını üretirken ve bununla birlikte hava kuvvetlerinde kullanılan teknoloji alanında dünyada en önde gelen ülkeler arasında yer alırken, diğer yandan Irak hava kuvvetleri noktasında tamamen dışa bağımlı bir ülke pozisyonunda bulunmaktadır. İki ülke arasındaki bu önemli farka karşılık Irak’ın hava savunma sistemi de Amerikan uçaklarına direnecek güçte değildi. Bu önemli fark İkinci Körfez Savaşı’nın sonucunun belirlenmesinde belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri dönemin şartları içinde değerlendirildiğinde ekonomik ve askeri açıdan dünyanın en güçlü devleti olarak kabul edilmektedir. Günümüz uluslararası ilişkilerinde Soğuk Savaş dönemi sonrası oluşan tek kutuplu dünya düzeni halâ devam etmektedir ve bu dünya düzeninde Amerika Birleşik Devletleri dönemin tek süper gücü olma özelliğı taşımaktadır.

Günümüzde yaşanan gelişmeler ABD’nin artık II. Körfez Savaşı öncesindeki gibi tek başına hareket edemediğini Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti gibi ülkelerin de izlediğı politikaların küresel anlamda dengelerin değışmesinde etkili olduğu değerlendirilse de bu durum yine dünyanın çok kutuplu bir düzende olduğunu göstermesi açısından yeterli değildir. Bu durum ABD yönetiminin bazı politikalarda (örneğin günümüzde Suriye politikası) etkisiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü ABD halâ silahlı kuvvetlerine çok ciddi yatırım yapan bir ülke

²⁴ Nevzat Tarhan. (2011). Psikolojik Savaş. 15. baskı, İstanbul: Timaş Yayınları. s.21.

durumundadır. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri sadece Irak ile değil, dünyanın birçok devleti ile kıyaslandığında dahi birçok devletin askeri açıdan son derece önünde görülen bir ülke durumundaydı. Dünya devletlerinin bütçelerinden savunmalarına ayırdıkları para kıyaslandığında Amerika Birleşik Devletleri birinci sırada yer almaktadır.

İkinci Körfez Savaşı döneminin dış siyaset koşulları değerlendirildiğinde Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve Avrupa ülkeleri; İkinci Körfez Savaşı gündeme geldiğinde Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı çıkacak bir güce sahip değillerdi dolayısıyla dönemin uluslararası ilişkiler konjonktürü değerlendirildiğinde Amerika Birleşik Devletleri'ni ve müttefiklerini İkinci Körfez Savaşı'ndan geri döndürecek ekonomik ve askeri güçten söz etmek mümkün görünmemektedir. Ortaya çıkan bu durum, Amerika Birleşik Devletleri'nde savaş yanlısı olanları cesaretlendirmiş ve II. Körfez Savaşı kaçınılmaz hale gelmiştir.

İkinci Körfez Savaşı'ndan önce bu şekilde etkili olan uluslararası siyasi konjonktürde ABD yönetiminin daha rahat hareket ettiği görülmüştür. Uluslararası konjonktürün bu şekilde olması ABD yönetiminin Irak ile girişilebilecek bir savaş konusunda etkili olurken ABD yönetiminin savaş konusunda izlediği kararlı tutum da savaşa mesafeli yaklaşan diğer ülkelere de Amerika Birleşik Devletleri yönetimine direnme fırsatı vermemiştir ve bu durumda savaş kaçınılmaz olmuştur. “Bu arada Güvenlik Konseyi üyeleri arasındaki bölünme de netleşmeye başlamıştı. Daimi üyelerden Fransa, Rusya ve Çin'in yanı sıra, geçici üyelerden Almanya ve Suriye güç kullanılmasına kesinlikle karşı olduğunu açıklarken, Meksika ve Kanada da güç kullanılmasına karşı olan ülkeler arasında yer almıştı.”²⁵ Ayrıca bu duruma ek olarak BM kararı olmadan Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri Irak'a

²⁵ Tayyar Arı. (2007). Irak, İran, ABD ve Petrol. 2. baskı. İstanbul: Alfa Yayınları. s.494.

askeri müdahalede bulunmuşlardır. Bu durum savaş öncesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük devlet olma özelliğini en açık bir şekilde kullandığını göstermektedir.

İki ülkenin savaş öncesinde sahip oldukları siyasal sistemleri incelendiğinde Amerika Birleşik Devletleri bu alanda da Irak'tan daha avantajlı bir durumdaydı çünkü Amerika Birleşik Devletleri, Irak'a karşı sahip olduğu siyasi avantajı kendi siyasal sistemine borçludur. “ABD, çoğulcu demokrasiye dayalı, başkanlık sistemiyle yönetilen federal bir cumhuriyettir.”²⁶

Amerika Birleşik Devletler vatandaşları ülkenin siyasi yapısı ile uyum halindedir ve bu durum Amerikan vatandaşlarının Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin iç ve dış politikada izlediği politikalara genel anlamda destek vermesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin liberal demokrasi ile yönetilmesinden dolayı her birey siyasal sisteme entegre olmuş ve kendini daha özgür hissetmektedir. Amerika Birleşik Devletleri gerek siyasi idare açısından gerekse de ekonomik idare bakımından liberal ideolojiyi benimsemiştir. Bu anlamda liberal ideolojinin genel prensiplerinden bahsetmek faydalı olacaktır.

ABD'nin gerek siyasal sisteminin şekillenmesinde gerekse de ekonomik yapısının şekillenmesinde temel ideoloji olan liberalizm, 19. yüzyılda ortaya çıkan bir düşünce akımıdır. Bu ideolojinin siyasal sistem ve ekonomi olarak iki temel anlayışı söz konusudur. Ekonomik olarak serbest piyasa ekonomisini savunmaktadır. Ekonomide devletin mevcudiyetini kabul etmeyen liberal anlayış, sadece özel sektörün varlığını kabul etmektedir. Böylece ekonomik alanda sadece özel sektör bulunacak ve rekabet edecektir. Böyle bir ortamda rekabet ortamı doğacak ve bu durumdan kalite ve üretim çıkacaktır. “Liberalizm

²⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Siyasal Görünümü. 16 Mayıs, 2015. <http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

teriminin siyasal bir bağılılığı çağrıştırması çok daha sonraları olmuştur: 19. yüzyılın ilk yarısına kadar kullanılmamıştır. İlk kez 1982 yılında İspanya’da kullanılmıştır. 1840’lar itibariyle bu terim, Avrupa’da ayrı bir siyasal fikir kümesi olarak geniş ölçüde tanınmıştır. Liberal fikirler, Avrupa’da feodalizmin çöküşü ve onun yerine gelişen bir piyasa toplumunun veya kapitalist toplumun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.’’²⁷ Bu ideolojide temel anlayış bireyi ön planda tutmaktır. Birey mümkün olduğunca özgür olmalı ve kararlarını özgürce hiçbir kurumun veya kişinin baskısı olmadan vermesi gerektiğini ifade etmektedir. Liberal düşünce akımı siyasette devletin üstlendiği rolü sınırlandırmaktadır. Bu anlayış, devletin toplum içindeki rolünü sadece güvenlik alanı ile sınırlamakta ve bireyi özgür bırakmaktadır.

Bugünkü batılı toplumların oluşturduğu siyasal sistemler doğrudan liberal sistemler ile bağlantılıdır. ‘‘Batılı siyasal sistemler de liberal fikir ve değerlerle şekillenmiştir. Öyle ki, bu sistemler çoğunlukla liberal demokrasiler olarak sınıflandırılırlar. Bu sistemler, anayasal sistemlerdir. Yani, hükümet iktidarını sınırlama, yurttaş haklarını koruma arayışındadırlar ve yetkinin rekabete açık seçimlerle elde edilmesi anlamında da temsilidirler.’’²⁸ Batılı toplumlarda ve Amerika Birleşik Devletleri’nde bugün liberal demokratik siyasal sistemler, bireyi önelemekte ve katılımcı bir demokratik anlayış ile devlet idaresini toplum ile birlikte yürütmektedir.

Doğu toplumlarına nazaran batılı toplumlar devletlerinin siyasal karar alma süreçlerinde etkin rol oynamaktadırlar ve batılı ülkelerde devlet işlerinde olabildiğince şeffaflık söz konusu olmuştur. Bu nedenle batılı toplumlar devletlerin siyasal sistemleri ile daha barışık ve uyum içerisinde yaşamaktadırlar. Bu durum da ülkeye bağılılığı etkin hale getirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin halkın görüşlerini ve desteğini dikkate almadan giriştiği dış politika yapım süreçlerinde

²⁷ Andrew Heywood. (2013). Siyasal İdeolojiler. Çeviren: Ahmet K. Bayram, vd. 5. baskı. Ankara: Adres Yayınları. s.43.

²⁸ Heywood, a.g.e, s.43.

başarısız olduğu gözlenen bir gerçektir. Bu nedenle ABD yönetimi özellikle terör konusunu ve terörle mücadele konusunu gündeme getirerek halkın desteğini alma yoluna gitmiştir. ABD'nin siyasal sistemi bu duruma müsait bir ortam hazırlamıştır. Dönemin Amerikan Başkanı Bush'un ikinci kez seçimleri kazanması bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu siyasal sisteme karşın Irak'ın siyasal yapısı değerlendirildiğinde Irak diktatörlük ile idare edilen bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Diktatörlük, tek bir kişinin yönetimde etkili olduğu ve bu kişinin aldığı kararların sorgulanmadan uygulandığı yönetim şeklidir. Bu tür yönetimlerde muhalefet grupları veya partileri yer almamaktadır veya farklı düşüncelere sahip insanların düşüncelerini özgürce ifade edebilmeleri ve yönetimin politikalarını eleştirmeleri pek mümkün olmamaktadır. İktidardaki yönetimin aldığı kararlar sorgulanmadan doğrudan uygulanmaktadır.

Irak'ta da Saddam Hüseyin'in uyguladığı yönetim modeli bu şekilde olmuştur. “1976'da hiçbir askeri eğitim almamış olmasına rağmen Saddam Hüseyin'in kendisini general rütbesiyle ordunun başına getirmesinden sonra yönetimdeki etkisi azalan Hasan el-Bekr'in 1979'da istifa etmesiyle tüm denetim Saddam'ın eline geçmiştir. Saddam vakit geçirmeden devlet başkanlığı, başbakanlık, Devlet Koruma Konseyi başkanlığı, parti genel sekreterliği ve silahlı kuvvetler başkomutanlığı görevlerini üzerine almıştır. Böylece Irak'ta giderek otoritesini sağlamlaştıran Saddam'ın tek kişi diktatörlüğünün yolu açılmış oluyordu.”²⁹

Irak, Amerika Birleşik Devletleri gibi içerisinde çok sayıda etnik unsuru barındıran bir ülke özelliği taşımaktadır. Fakat Irak'ın siyasal yapısının gereği içerisinde barındırdığı farklı etnik unsurlara Amerika

²⁹ Tayyar Arı . (2012). Geçmişten Günümüze Ortadoğu Cilt 1. 5. baskı. Bursa: MKM Yayıncılık. s.455.

Birleşik Devletleri yönetiminin aksine baskıcı bir politika uygulamıştır. Bu durum Irak halkının, Irak'ın Saddam idaresindeki siyasal rejimine tepki göstermesine neden olmuştur. Bir halkın kendi ülkesinin idaresine katılması, yönetiminde söz sahibi olması ve dolayısıyla ülke vatandaşlarının ülkesine aidiyet duygusunun gelişmiş olması savaşta ülke için önemli unsurlardan biridir. Nitekim İkinci Körfez Savaşı'nın sonuna doğru Irak halkının bir bölümü Saddam Hüseyin'i desteklememiş ve Amerika Birleşik Devletleri'ne fiilen açıktan destek vermişleridir. Ortaya çıkan bu durum, ülkelerin sahip oldukları siyasal sistemlerin dış politika başarısına ve ülke vatandaşlarının ülkesine karşı besledikleri aidiyet duygusunun savaş sırasında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-ABD VE TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

‘Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye-İrak ilişkilerinin tarihsel arka planı’ konusunun incelenmesi, Türkiye’nin gerek İkinci Körfez Savaşı döneminde gerekse de Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak’a veya Türkiye’nin yakınında bulunan coğrafyalara düzenledikleri askeri operasyonlarda uyguladığı politikanın iyi bir şekilde analiz edilmesi açısından önem taşımaktadır.

Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri ve Irak ile olan ikili ilişkilerinin tarihsel arka planı ele alınırken Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidarda olduğu dönem bu bölümde incelenmemiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Türk dış politikasının genel anlamda değerlendirilmesi çalışmanın son kısmında incelenmiştir. Yanı sıra, çalışmanın üçüncü bölümünün ‘tarihsel arka plan’ şeklinde ele alınması İkinci Körfez Savaşı’nın ve savaş döneminde Türkiye’nin uyguladığı dış politikanın mantığını anlamak açısından da son derece önemlidir. Örneğin Türkiye, İkinci Körfez Savaşı’nda özellikle Irak’ın kuzeyi ile ilgili ciddi hassasiyet göstermiştir. Bu hassasiyeti, Türkiye’nin Irak sınırından kaynaklanan gelişmelerden çıkarmak mümkündür.

Bu sınır yapısının Birinci Dünya Savaşı’nda şekillendiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’nin bugünkü Irak politikasını anlamak için Birinci Dünya Savaşı dönemini ve antlaşmaları analiz etme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Orta Doğu’da bugün devam eden kargaşanın temelini Birinci Dünya Savaşı döneminde atıldığı yaygın bir kanaat olarak günümüzde karşımıza çıkmaktadır. "Bölgenin siyasi, dini, etnik ve sosyo-kültürel yapısını dikkate almadan tamamen batılı güçlerin çıkarları doğrultusunda siyasi haritası çizilen ve literatürde de Sykes-Picot sistemi olarak bilinen yeni düzen, iki savaş arası dönemde

Ortadoğu'ya istikrar getirmediği gibi bölgede gittikçe artan ve günümüze kadar gelen sosyal ve siyasi problemlerin de kaynağı olmuştur."³⁰ Buradan da anlaşılacağı üzere, Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan düzen, Orta Doğu barışının önündeki önemli engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü bölüm çalışması kendi içinde üç bölüm şeklinde ele alınmıştır. Birinci kısım, Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ikili ilişkilerinin tarihsel arka planı doğrultusunda ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye-Orta Doğu ilişkileri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölüm çalışmasında Türkiye-Irak ilişkileri incelenmiştir.

3.1. Türkiye-ABD İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Türkiye, dünya üzerinde sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı gerek tarihte gerek se de günümüzde Amerika Birleşik Devletleri için kendi ulusal çıkarlarının korunması ve dünya üzerindeki hegemonyasını devam ettirme açısından önemli bir ülke pozisyonunda bulunmaktadır. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ile ikili ilişkilerine tarihin her evresinde önem vermek zorunda kalmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye ile ilk diplomatik temasları Birinci Dünya Savaşı'nda başlamıştır. ABD, Almanya karşısında zor duruma düşen İtilaf devletlerine yardım etmek ve Almanya'nın kendisine olan düşmanca politikaları karşısında savaşa girdiğinde Osmanlı İmparatorluğu da bu savaşın tam ortasında yer almaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru başlayan Türkiye'deki Milli Mücadele sürecinde Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ile ilk temaslarda bulunmuş ayrıca Erzurum ve Sivas Kongreleri'ne gözlemci statüsünde katılmıştır. Fakat o dönemde

³⁰ Mustafa Sıtkı Bilgin. (2016). İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, Akademik Bakış. 18. s.43

Amerikan mandasının reddi ve ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar kendi topraklarına çekilmesi ile ikili ilişkiler ilerlememiştir.

Mustafa Kemal Atatürk, gerek savaş döneminde gerek barış döneminde dönemin dış politikasını belirlerken dikkat ettiği önemli unsurlardan birisi de doğu-batı eksenli dış politika izlemek olmuştur. Ortaya çıkan bu durum Türkiye'nin uluslararası konumundan ötürü kaynaklanmıştır. Mustafa Kemal, dönemin dış politikasını sadece Batı eksenli olarak düzenlememiştir. Doğu ve Batı eksenli çok boyutlu bir politika izlemiştir. Mustafa Sıtkı Bilgin'e göre, M. Kemal'in Doğu ile ilişkilerini geliştirmesi Batı ile olan ilişkilerini de etkileyecektir. "Atatürk'ün dış politika karakteristiği, tarihten gelen doğu-batı denge politikası üzerine inşa edilmişti. Dış politikada tam bağımsızlık hedefi olan dönem politikalarında bu gayeyle batı-doğu denge politikası uygulanıyordu. Atatürk'ün, 1930'larda orta doğu politikalarına olan ilgisi artmıştı ve bu ilgi neticede 1937 Sadabad Paketi ile imzaya döküldü. Böylece Atatürk, Türkiye'nin coğrafi pozisyonundan ötürü doğan siyasi problemleri çözmeyi amaçlıyordu ve Türkiye'nin bölgesel gücünü yeniden tesis etmeye çalışıyordu. Türkiye, ancak Orta Doğuyla olan münasebetleri bir çözüme kavuşturup elini güçlendirince Batı ile ilgili olan hususlarda yeni sayfalar açabildi."³¹ Dönemin zor şartlarında ortaya çıkan bu durum günümüz Türk-Amerikan ilişkilerini de şekillendirmektedir.

Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerinin ikili olarak başlaması genel olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur çünkü Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa ve dünya siyasetinde çok fazla etkili olan bir devlet değildir. Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı'na kadar dünya siyasetinde üstlendiği büyük güç rolünü Birleşik Krallık üstlenmiştir.

³¹ Mustafa Sıtkı Bilgin. (2011). The Historical Direction of Turkey's Foreign Policy towards the Middle East, Adam Akademi. 1. s.71

Uluslararası konjonktürün İkinci Dünya Savaşı'na kadar bu şekilde devam ettiği tespitinde bulunmak doğru bir ifade olacaktır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye dünya siyasetinden izole olmuş ve herhangi bir savaşa taraf uluslararası örgüte üye olmamıştır. Türkiye'nin bu dönemde izlemiş olduğu siyaset sadece ulusal güvenliğini sağlamak olmuştur.

Türkiye bu dönemde stratejik aklı ön plana çıkarmış ve savaştan yeni çıkmış bir ülkenin İkinci Dünya Savaşı gibi büyük bir savaşa girmesini ulusal çıkarları açısından kabul edilemez bir durum olarak değerlendirmiştir. Fakat, Türkiye'nin izlediği bu siyaset İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda değişmek zorunda kalmıştır. Türkiye, elinde olmayan sebeplerden dolayı uluslararası konjonktürün de etkisiyle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan düzende taraf olmaya başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda uluslararası konjonktür değişmiş ve bunun sonucunda dünya Avrupa ülkelerinin dahil olduğu çok kutuplu dünya düzeninden çıkmış ve iki kutuplu dünya düzeni Soğuk Savaş ile birlikte gelmiştir. Soğuk Savaş ile gelen ve günümüzde halâ devam eden yeni dönemde Amerika Birleşik Devletleri artık dünya politika sahnesinde hiç çekilmemiş ve dünya meselelerinde etkili bir ülke olmayı sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Amerika Birleşik Devletleri, Truman Doktrini çerçevesinde Soğuk Savaş stratejisini çizmiş ve bu doğrultuda Amerikan dış politikasında önemli değişimler yaşanacağı yeni dönem ABD için başlamıştır.

Söz konusu konjonktür İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin liderliğini yaptığı Doğu bloku ülkeleriyle Amerika Birleşik Devletleri'nin giriştiği yeni mücadele döneminin (Soğuk Savaş dönemi) başlamasıyla Amerika Birleşik Devletleri İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda izlemiş olduğu politikayı tamamen terk ederek dünya politikasında son derece etkili bir küresel aktör olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın başlamasıyla ortaya çıkan iki

kutuplu dünya düzeninde Amerika Birleşik Devletleri aynı zamanda Avrupa devletlerinin güvenliğini üstlenmiş ve Batı blokunun fiili liderliğini eline almıştır.

Uluslararası konjoktürde ortaya çıkan bu durum, dünya politikasında gerek jeopolitik açıdan gerekse jeostratejik açıdan ülkelerin güvenlik politikalarını yakından ilgilendiren bir coğrafyada bulunan Türkiye'nin önemini de Amerika Birleşik Devletleri için artırmıştır. Türkiye ise, SSCB'nin izlediği politikalardan rahatsızlık duymuş ve ulusal çıkarlarını ve güvenliğini SSCB karşısında tehlikede görmüştür. Türkiye'nin bu tür politika izlemesinde SSCB'nin Türkiye'ye karşı izlemiş olduğu politika da etkili olmuştur. Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminin ortaya çıkardığı uluslararası konjoktür ve iki ülkenin (Türkiye-ABD) ulusal çıkarları Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye'nin ikili ilişkilerinin gelişmesini gerektirmiştir.

Soğuk Savaş döneminde, ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilerinin şekillenmesinde SSCB'nin izlediği politikalar etkili olmuştur. "İlk başta ABD, Türkiye ve Rusya arasındaki anlaşmazlıklara ilgi duymuyordu zira Türkiye, ABD çıkarları için mühim bir pozisyonda gözüküyordu. Ancak Sovyet sınırlarının genişlemesi Batı için bariz bir tehlike yaratıyordu ve ABD başkanı, Türkiye'nin Sovyet etkisinden izole edilmesinin önemini idrak etmeye başladı. Bu süreçte Rusya, Doğu Avrupa ve sıcak denizlere doğru genişlemeye devam ediyordu ve bu faaliyetler Soğuk Savaş'ın tohumlarını ekiyordu."³² Sovyetlerin izlediği bu politikalardan sonra, ABD Türkiye'nin önemini kavramaya başlamıştır.

Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ikili ilişkileri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş'ın başlamasından itibaren yoğunlaşmış

³² Mustafa Sıtkı Bilgin. (2017). Turkey's Foreign Policy towards the Middle East in the 1950's and Its Impact On Turco-Arab Relations, Akademik Bakış. 21, s.248

ve iki ülke ilişkileri bir aşamadan sonra (Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne üye olduktan sonra) müttefik seviyesine çıkmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne özellikle güvenlik alanında ihtiyaç duymasının yanında yukarıda da ifade edildiği gibi Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumunun da etkisi önemli rol oynamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında, Türkiye'nin, dünya ticaretinde ve siyasetinde son derece önemli bir pozisyona sahip olan İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na sahip bir ülke olmasının yanında Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu, Kuzey Afrika gibi coğrafyalarda etkili bir devlet olması için Türkiye gibi Avrupa'nın ve Orta Doğu'nun kesişme noktasında yer alan bir müttefike ihtiyaç duyması da önemli rol oynamıştır. Kısacası Türkiye'nin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin birbirine duyduğu ihtiyaç ve karşılıklı çıkar ilişkileri iki ülkenin müttefik olarak ortak politikalar uygulamasını gerektirmiştir.

Sovyetlerin Türkiye'den talepleri sadece ABD açısından değil, özellikle ABD'nin müttefikleri açısından da ciddi tedirginlik oluşturmuştu. Mustafa Sıtkı Bilgin'e göre, “Türkiye'nin Sovyet eksenine girmemesi konusunda Soğuk Savaş döneminde ABD'nin önemli müttefiklerinden olan Britanya Türkiye'ye destek verdi. ABD'nin aksinde İngiltere, Orta Doğudaki çıkarları için Türkiye'nin sovyet eksenine girmemesi hususunu pek mühim görüyordu. Böylece İngiltere zaman kaybetmeden Türkiye'ye diplomatik ve siyasi destek çıktı.”³³

1950 yılında Türkiye'de iktidara gelen Demokrat Parti döneminde uluslararası alanda gelişen önemli olaylardan biri Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıdır. Türkiye, 1952 yılına gelindiğinde 1942 yılında Sovyet yayılmacılığına karşı kurulan ve ortak savunma amacı güden NATO'ya üye olmuştur. Bu durum Türk-Amerikan ilişkilerinde bir noktası

³³ Mustafa Sıtkı Bilgin. (2003). British Attitude Towards Turkey's Policies in the Middle East (1945-47). The Turkish Yearbook of International Relations XXXIII. s.262

olmuştur. Türkiye, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden 'Boğazlar ve toprak konusunda' gelen taleplerin ardından NATO'ya üye olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri, NATO'ya üye olan ülkeler içerisinde Amerika Birleşik Devletleri'nin silahlı kuvvetlerinden sonra en büyük ikinci ordu durumuna gelmiştir. Yanı sıra, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile Türkiye'nin karşıt kamplarda olduğu da Türkiye'nin NATO'ya üyeliği ile resmileşmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında SSCB'nin dış politikada stratejik bir bakış açısıyla hareket etmemesi de etkili bir rol oynamıştır. "ABD'nin Türkiye ile müttefik olma isteği, kendisinin hasmı olan Sovyetler Birliği'nin Türkiye için bir tehdit unsuru olması ve kendi çıkarlarının Ortadoğu ve Balkanlar'da olumsuz yönde etkilenebilecek olmasıdır. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerikalı yetkililer, Sovyetleri çevreleme politikası çerçevesinde Türkiye'yi kilit ülkelerden birisi olarak görmüşler ve eğer Türkiye, Amerika tarafından güçlü bir biçimde desteklenmezse önce Türkiye'nin, daha sonra da Ortadoğu'nun tamamen Sovyet güdümüne gireceğinden endişe etmişlerdir. Türkiye'nin Sovyet tehdidi algılaması, kendisini ABD ve NATO'ya yaklaştırma ihtiyacı hissettirmiştir."³⁴

Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ikili ilişkiler Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne üyeliği söz konusu olduğunda gelişerek devam etme eğilimi göstermiştir. Çünkü iki devletin ulusal çıkarları bunu zorunlu kılmıştır. Türkiye, bulunduğu coğrafyada Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri için son derece önemli bir jeopolitik ve jeostratejik pozisyonda bulunan bir ülke konumunda bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri, Türkiye'nin bu konumunu kendi çıkarları doğrultusunda düşman unsurlarına karşı kullanmıştır. Türkiye teknoloji ihtiyacı ve uluslararası siyaset arenasında müttefik arayışı sebebiyle Batı cenahıyla olan diplomatik ve siyasi ilişkilerini pekiştirmiştir.

³⁴ Ali Demirdaş, 11 Eylül Sonrası Türk Amerikan İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.4.

Türkiye'nin uzun uğraşlar sonucu ve Kore Savaşı'nda göstermiş olduğu etkin mücadeleden sonra Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne 1952 yılında üye olmasından sonra Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ve NATO ile ilişkileri Türkiye'de değişen siyasi iktidarların ulusal konjonktüre göre izleyeceği politikalardan ziyade bir devlet politikası haline gelmiştir.

Türkiye'de iktidar olan partilerin siyasal ideolojilerinin sağ veya sol ideoloji eksenli olması Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrini değiştirmemiş ve iki yakın müttefik şeklinde devam etmiştir. Çünkü Türkiye'nin kuzeyinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği gibi Türkiye'nin askeri gücünü fazlasıyla aşan ve ulusal çıkarlarını ve güvenliğini tehdit eden bir devletin varlığı Türkiye'deki siyasal iktidarlara farklı bir dış politika izleme seçeneği bırakmamıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin NATO'ya üye olmasına rağmen Türkiye'de komünist tehlike algısı devam etmiş ve 1970-1980 arası dönemde bu tehdit algısı artarak devam etmiştir. Artan bu tehdit algısı Türkiye'yi Amerika Birleşik Devletleri'ne daha da yakınlaştırmıştır. 1980 yılı Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. 12 Eylül 1980 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri ülke içinde artan terör ve şiddet olaylarını gerekçe göstererek yönetime el koymuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu müdahalesinden sonra Türkiye'de yaşanan siyasal ve toplumsal kaos dönemi sona ermiş ve sol ideolojilerin hareket alanları kısıtlanmıştır.

1980 askeri müdahalesinden sonra Türkiye'de bütün siyasi partiler kapatılmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri bir dönem Türkiye'yi yönetmiştir. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra yapılan genel seçimlere sınırlı sayıda parti katılmıştır. Seçime katılan partilerden biri de o dönemde yeni kurulan Anavatan Partisi olmuştur. Anavatan Partisi, yapılan genel seçimlerde oyların önemli bir kısmını alarak Turgut Özal liderliğinde tek başına iktidara gelmiştir.

Turgut Özal yönetimindeki Türk dış politikası Amerika Birleşik Devletleri ile işbirliği şeklinde şekillendirilmiştir. Türkiye bu dönemde Avrupa'ya açılmış, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya olmak üzere birçok coğrafya ile yakın siyasal ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde Türkiye, dünya siyasetinde daha etkili olmaya başlamıştır. Bu döneme damgasını vuracak önemli olay, sonraki yıllarda İkinci Körfez Savaşı'nın da önemli gerekçelerinden sayılabilecek gelişme Birinci Körfez Savaşı olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a yönelik gerçekleştirdiği Birinci Körfez Savaşı bu dönemde yaşanmış ve Türkiye, ABD'ye destek vermiştir. Dönemin Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal girişiminde bulunmuş ve sonrasında Kuveyt'i ilhak ettiğini açıklamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ve müttefik devletler durumun kabul edilemez olduğunu açıklamıştır. Fakat Saddam Hüseyin izlediği ilhak politikasından geri adım atmamış ve ABD önderliğindeki koalisyon güçleri Birinci Körfez Savaşı'nı başlatmıştır. “Şüphesiz krizin niteliği ve farklılığı Özal Türkiye'sini daha aktif bir tutum almaya yöneltmişti. ‘Bir koyup üç alma’ olarak belirtilen politik söylem ise Irak'ta ortaya çıkacak bir siyasal ve fiziki statüko değişiminin Türkiye aleyhine bir gelişme gösterme aşamasında müdahale ederek Musul'u topraklarımıza katmayı amaçlamaktaydı. Irak'ın toprak bütünlüğüne yönelik bir değişim söz konusu olmadığı için böyle bir gelişme de yaşanmamıştır.”³⁵

Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin desteklediği Birinci Körfez Savaşı daha çok hava operasyonları şeklinde gerçekleşmiş ve Irak'a yönelik herhangi bir kapsamlı kara harekâtına girilmemiştir. Savaş öncesinde birçok düşünür, Birinci Körfez Savaşı sonrasında Saddam Hüseyin'in iktidardan düşeceğini düşünmüşlerdir. Fakat bu durum sonrasında savaş sonrasında gerçekleşmemiş ve Saddam Hüseyin beklenenin aksine iktidardan düşmemiştir.

³⁵ Arı, Irak, İran, ABD ve Petrol. s.455.

Saddam Hüseyin'in Birinci Körfez Savaşı sonrasında iktidardan düşmemesi Amerika Birleşik Devletleri ve Irak arasındaki ilişkilerin bundan sonraki süreçte gergin geçmesine neden olmuştur. Dönemin Irak lideri Saddam Hüseyin'in iktidardan düşmemesi bu bağlamda İkinci Körfez Savaşı'nın da önemli gerekçeleri arasında gösterilmektedir. Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam Hüseyin, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri için potansiyel bir tehdit unsuru olarak varlığını İkinci Körfez Savaşı'na kadar devam ettirmiştir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu bölgesindeki en önemli müttefiki olan İsrail devleti Saddam Hüseyin yönetimini ciddi bir tehdit unsuru olarak algılamıştır. Birinci Körfez Savaşı'nın sonrasında ortaya çıkan bu durum İkinci Körfez Savaşı'nın da nedenleri arasında gösterilebilecek bir durumdur. Çünkü Saddam Hüseyin'in iktidardan düşmemesi Amerika Birleşik Devletleri yönetimi ile Irak yönetimi arasındaki gerginliğin artmasındaki önemli nedenler arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak ABD-Türkiye ilişkileri bazı dönemsel krizler dikkate alınmadığı takdirde ortak politikalar geliştirilen ve birçok noktada uluslararası alanda birlikte hareket ettikleri ülkeler olmuşlardır. “Türkiye, Birleşik Devletler’in 70 yılı aşkın zamandır en güvenilir ve önemli müttefiklerinden biri olmuştur. Soğuk savaş zamanı Sovyetlere karşı siper vazifesi bile görmüştür. 90’larda İran ve Irak meselelerinde olan katkıları, Balkanların istikrar kazanmasında oynadığı rol, Doğu-Batı arasında kurulan enerji köprüsüne yaptığı katkılar, 9/11 saldırılarından itibaren Afganistan’da baş gösteren devlet kurma çabasına olan müdahalesi... Birkaç yıl öncesine kadar Orta Doğuya ve bütün Müslüman dünyasına Türkiye, model ülke olarak gösterilmekteydi. (...)”³⁶ Ancak şu önemli noktayı da belirtmek gerekir ki Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri arasında PKK terör örgütünün varlığı ve gerek Irak’ta ve gerekse de Suriye’nin kuzeyinde YPG olarak faaliyetleri Türkiye ile

³⁶ Aslı Aydıntaşbaş & Kemal Kirişçi. (2017). The United States and Turkey Friends, Enemies, or Only Interests. The Center on the United States and Europe at Brookings. 12, s.1.

Amerika Birleşik Devletleri arasında ciddi krizler yaşanmasına neden olmaktadır.

Türkiye, yıllardır terörle mücadele eden bir ülke konumundadır ve günümüzde bu mücadele hala devam etmektedir. Ancak, Türkiye terörle olan mücadele konusunda uluslararası alanda destek görmekte zorlanmaktadır. "Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği tarafından da terörist bir oluşum olarak nitelendirilen PKK'ya, Türkiye'nin takındığı ofansif tutum dünya kamuoyunda garip tepkilere yol açtı. Bazı siyasetçiler PKK'nın DAESH ile olan mücadelesi sebebiyle Türkiye'nin, PKK'nın ana karargahlarını ve militan yetiştirme kamplarını vurmaması gerektiğini savundular. Bazı yorumlar ve haberlerler öylesine ileri gitti ki Türkiye'nin terörle olan mücadelesinde asıl amacının Kürtleri hedef almak olduğunu iddia ettiler."³⁷ Ortaya çıkan bu durum da Türkiye'nin terörle mücadele konusunda dünya kamuoyunda ciddi anlamda destek görmediğini kanıtlar niteliktedir.

Türkiye, ısrarla söz konusu terör örgütleri konusunda ABD yönetimini uyarırken, ABD yönetimi Türkiye'nin uyarılarını dikkate almak ve söz konusu terör örgütlerine karşı politikalar geliştirmek yerine dünya kamuoyu ve medyası önünde PKK'nın Suriye'nin kuzeyinde yapılanması olan YPG'ye silah yardımı yapması ikili ilişkilere onarılması çok zor zararlar vermektedir. Amerikan yönetimi, Türkiye'yi terörle mücadele konusunda yalnız bırakmış ve Türkiye, ABD'nin bu tutumundan kaynaklanan nedenlerden dolayı terörle mücadele konusunda kayıpları artan bir ülke olmuştur. Örneğin, gerek ABD'nin tutumundan kaynaklanan nedenlerden dolayı gerekse de Suriye'deki siyasi boşluktan kaynaklanan sebeplerden dolayı Suriye'nin kuzeyinde bir siyasi boşluk oluşmuştur. Ortaya çıkan bu siyasi boşluğu iyi değerlendiren terör örgütleri Suriye'nin kuzeyinde bir terör koridoru oluşturmaya çalışmıştır. Kendi topraklarının bölünmez bütünlüğüne karşı ciddi anlamda tehdit

³⁷ İbrahim Kalın. Rejecting ISIS and PKK Terrorism, Erişim Tarihi: 1 Aralık, 2017
<http://akademikperspektif.com/2016/09/27/rejecting-isis-and-pkk-terrorism/>

yaşayan Türkiye, bölgeye kapsamlı bir askeri operasyon düzenlemiş ve terör koridorunun daha fazla ilerlemesine izin vermemiştir.

Türkiye, Suriye’de yaşanan gelişmelerin bu noktalara geleceğini şüphesiz düşünmemiştir. Arap baharı ile başlayan süreçte Türkiye, diğer ülkelerin devrimden sonra iktidara gelen yönetimleriyle iyi ilişkiler de kurmuştur. Fakat Suriye konusunda Türkiye, hiç beklemediği sonuçlar ile karşılaşmıştır. “Türkiye için ayaklanmanın ilk aşamaları; Tunus, Libya ve Mısır’da yaşananlar, Türkiye’ye Arap dünyasındaki dinamiklere müdahale edebilmesini sağlayabilecek bir pencere açmıştı. Ancak komşu Suriye’de yaşanan Türkiye’yi ve Türkiye’nin milli güvenliğini kötü yönde etkiledi.”³⁸ Bu durumun ortaya çıkmasında hiç şüphesiz ABD’nin ve diğer batılı güçlerin takındıkları tavır da etkili olmuştur. Örneğin, ABD ve müttefiklerinin Libya konusunda gösterdikleri hassasiyet, Suriye konusunda gösterilmemiştir. Ortaya çıkan bu durum da Türkiye’nin Suriye konusunda son derece olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur.

Ortaya çıkan bu durumun sebepleri arasında II. Körfez Savaşı’na hazırlık döneminde Türkiye ile ABD arasında ortaya çıkan ve krize neden olan 1 Mart tezkeresinin reddinin olması muhtemeldir. Ancak vurgulamak gerekir ki, Türkiye ve ABD bu şekilde birbirinden çok farklı bakış açılarıyla politikalar üretmeye devam ederse ikili ilişkilerin ‘müttefik’ olarak devam etmesi çok zor görünmektedir.

Son Amerikan seçimlerinde seçilen ABD Başkanı Trump, Amerikan dış politikasının yine güvenlik eksenli olacağını izlenimini vermektedir. Trump döneminde öne çıkan temel siyaset, Amerika Birleşik Devletleri’nin ulusal güvenliğinin sağlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. "ABD’nin güvenliği için askeri kapasitenin arttırması ve yeni silah sistemlerinin geliştirmesinden bahsedilmiştir. Uluslararası sistem ve siyaset açısından ise, ulus devletlerin sürekli rekabet içinde olan varlıklar olarak belirtilmesi ve de ABD’nin güvenliğini sağlamak

³⁸ Anoushiravan Ehteshami. (2017). Middle East Middle Powers: Regional Role, International Impact. Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi. 1, s.46.

için her cephede mücadele etme zorunluluğunun ifade edilmesi Amerikan milli stratejisinde temel bir değişime işaret etmektedir."³⁹

3.2. Türkiye-Orta Doğu-Irak İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Türkiye-Orta Doğu ilişkileri ve bu bağlamda Irak ile olan ikili ilişkiler çok eski tarihlere dayanmaktadır. Türkiye'nin mirasçısı olduğu Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkler Orta Doğu coğrafyasında egemenlik kurmuş ve Orta Doğu bölgesini uzun yıllar boyunca idare etmiştir. Birçok etnik ve dini unsuru bir arada barındıran bu coğrafya Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi altında uygulanan hoşgörü politikası sayesinde Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar huzur ve güven ortamı içerisinde yaşamıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ile birlikte Orta Doğu coğrafyası Osmanlı İmparatorluğu'ndan aidiyet anlamında ayrılmaya başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında milliyetçilik duygusunun etkisi de büyük rol oynamıştır. "Bu uzun birliktelik, karşılıklı olarak olumlu ve olumsuz duygu ve düşünceleri biriktirmiştir. Bugün Türkiye ve Orta Doğu ülkeleri kendi geçmişlerini araştırdıklarında birbirini bulmaktadırlar. Bu tarih bağı Türkiye'yi ve Orta Doğu'yu kopmaz bir biçimde bağlamaktadır."⁴⁰

Osmanlı İmparatorluğu, egemenlik kurduğu diğer coğrafyalarda olduğu gibi Orta Doğu coğrafyasını da bölgenin hassasiyetlerini göz önünde bulundurarak yönetmeye çalışmıştır. Bu durum Osmanlı idaresinin uzun yıllar boyunca sürmesinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu uzun yıllar boyunca süren idaresinin petrolün dünya siyasetindeki etkisinin anlaşılmasından sonra zayıflamaya başladığını söylemek mümkündür. Bu durumla bağlantılı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi Birinci Dünya Savaşı ile birlikte sona ermiştir. Osmanlı'nın egemenliğinin sona ermesi ile birlikte Orta Doğu coğrafyasında kurulan yeni düzen, bölgeyi kaosa sürüklemiştir. "Birinci

³⁹ Mustafa Sıtkı Bilgin. Amerikan Milli Güvenlik Stratejisi ve Orta Doğu. <https://www.istiklal.com.tr/kose-yazisi/amerikan-milli-guvenlik-stratejisi-ve-ortadogu/353754> Erişim Tarihi: 29 Aralık 2017

⁴⁰ Akdevelioğlu vd., Türk Dış Politikası Cilt 1. s.196.

Dünya Savaşı döneminde İtilaf Devletlerinin ilgilendikleri en önemli konulardan birisi ‘Şark Meselesi’ olarak da adlandırılan Osmanlı Devleti’nin parçalanması meselesiydi. Bu maksatla İtilaf Devletleri savaş dönemi içerisinde bazı gizli antlaşmalar imzalanmıştır. Hiç şüphesiz bunlar içerisinde yer alan Sykes-Picot antlaşması Ortadoğu’nun kaderini belirleyen temel bir siyasi belge niteliğini taşımıştır. Avrupalı güçlerin ekonomik ve siyasi çıkarları çerçevesinde hazırlanan Sykes-Picot düzeni böylece Ortadoğu’daki siyasi ve coğrafi birlik düzen ve ahengi bir daha düzelmeyecek şekilde alt üst etti ve günümüzde devam eden birçok krizlerin de kaynağı oldu.’’⁴¹ Bölgede Osmanlı yönetimi tarihi serüvende son bulsa da imparatorluğun bölge üzerindeki kültürel etkileri günümüze kadar devam etmektedir. Bölge tarihinin önemli bir kısmına ait belgeler Osmanlı arşivlerindedir. Bu arşivleri okumak bu bölgeyi tanımak dolayısıyla geleceğini okumak için zaruridir. ‘‘Bölgedeki jeokültürel parçalanmanın tarihi temelleri, dönüşümün seyri ve objektif bir haritası da ancak ve ancak bu arşivlerin kullanılması ile mümkün olabilir.’’⁴²

Osmanlı idaresinin sona ermesiyle birlikte Orta Doğu uzun yıllar süren ve günümüzde halâ devam eden kanlı savaşlara sahne olmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan sonra Orta Doğu coğrafyasında dini sorunlar, sınır ve güvenlik sorunları Orta Doğu bölgesini savaşların hiç durmadığı bir bölge haline getirmiştir. ‘‘ Orta Doğu bölgesi sahip olduğu jeopolitik konum ve enerji kaynakları sebebiyle son iki asır boyunca egemen güçlerin stratejik, politik ve ekonomik menfaatlerinin devamlı çatıştığı başlıca coğrafya alanlarından biri olmuştur. Hiç şüphesiz Orta Doğu coğrafyasının bu makus tarihi 21. asrın bidayetine rastlayan dönemde de değişmemiştir.’’⁴³

Türkiye gerek kendi tarihinden kaynaklanan nedenlerden dolayı gerekse de bulunduğu coğrafyadan dolayı ve bölgenin sahip olduğu

⁴¹ Mustafa Sıtkı Bilgin. (2016). İki Savaş Arası Dönemde Türkiye’nin Ortadoğu Politikası. Akademik Bakış, 9. s.33.

⁴² Davutoğlu. Stratejik Derinlik. s.331.

⁴³ Mustafa Sıtkı Bilgin & İsmail Erkam Sula. (2015). AK Parti Döneminde Türkiye’nin Orta Doğu Politikalarında Yön Arayışları. ULİSAM. 2, s.4.

jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı Orta Doğu'daki gelişmelere sessiz kalmamış ve her devlet gibi bölgede ulusal çıkarlarını korumak için politikalar geliştirmiştir.

Bütün bunların yanı sıra Orta Doğu toprakları zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş Batılı devletler Sanayi Devrimi'nden sonra hammadde kaynaklarına ihtiyaç duymuştur. Gelişmiş sanayisine hammadde ve Pazar arayan sömürgeci güçler aradıkları zengin yeraltı kaynaklarını Orta Doğu coğrafyasında bulmuşlardır. “Osmanlı Devletinin sahip olduğu topraklar gerek stratejik önem ve gerekse de taşıdığı hammadde ve doğal kaynaklar sebebiyle müstevli Batılıların iştahını cezp etmekteydi. Batılı güçler iki koldan, hem içten ve hem de dıştan Osmanlı Devleti'ni yıkmayı planlamışlardı.”⁴⁴ Hammaddelerin önemli bir kısmının Orta Doğu'da olmasından dolayı da tarihten itibaren gelen kanlı savaşlar bu bölgede yaşanmaya devam etmiştir. Bu durum da bölgede siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa neden olmuş ve Türkiye Orta Doğu'nun söz konusu mevcut durumundan dolayı ve doğrudan etkilenmiştir. Sonuç itibariyle Türkiye-Orta Doğu ilişkileri dönemin şartlarına göre inişli çıkışlı bir grafik çizmiştir. Fakat bir gerçek var ki Türkiye, sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı dünya siyasi ve ekonomi politikası üzerinde son derece belirleyici olan Orta Doğu coğrafyasına seyirci kalamamıştır.

Irak coğrafyasının jeostratejik pozisyonu Türkiye'nin Irak ile işbirliği yapmasını zorunlu kılmıştır. Türkiye'nin uzun yıllar boyunca uğraştığı PKK terör örgütü Irak'ın kuzeyinde varlığını devam ettirmekte ve Türkiye'ye yönelik terör eylemlerine devam etmektedir. Bu nedenle Irak'ın kuzey bölgesinde yapılanan söz konusu terör oluşumu ciddi anlamda Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve ulusal güvenliğini tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin yaşadığı bu terör sorunu Birinci Körfez Savaşı ve İkinci Körfez Savaşı döneminde

⁴⁴ Bilgin, İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Orta Doğu Politikası. s.35.

Türkiye'nin kaygılarını artırmış ve terör kışkacında geliştirilen politikalar iki ülke ilişkilerinin gelişerek devam etmesini beraberinde getirmiştir. Çünkü Irak'ın kuzey bölgesinde yapılanan terör örgütü sadece Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit etmemekte aynı zamanda Irak'ın toprak bütünlüğü için de ciddi anlamda tehdit oluşturmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Çalışmanın dördüncü bölümünde ilk olarak savaş öncesi yaşanan gelişmelerle bağlantılı olarak İkinci Körfez Savaşı'nın genel sebepleri üzerinde durulmuştur. İkinci olarak ise Türkiye'nin İkinci Körfez Savaşı sırasında uyguladığı dış politika detaylıca açıklanmıştır. Bunun yanında Türkiye'nin iç konjonktürü de konu ile bağlantılı olarak incelenmiştir. Çünkü, Türkiye'nin iç konjonktürü, Irak'ta yaşanması muhtemel gelişmeler karşısında Türkiye'nin dış politikasının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. İkinci Körfez Savaşı boyunca Türkiye'de iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin dış politika prensipleri üzerinde durulmuştur. İkinci Körfez Savaşı'na hazırlık evresinde Türkiye'de iktidarda bulunan koalisyon hükümetinin (DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti) de savaşa bakış açısı bu bölümde incelenmeye çalışılmıştır.

4.1. İkinci Körfez Savaşı'nın Genel Sebepleri ve Savaşın Başlaması

Uluslararası ilişkilerde ülkelerin gerek savaş döneminde uygulanacak politikalara karar verilirken gerekse de barış zamanında izleyecekleri politikalar belirlenirken ön planda tuttıkları en temel politika kendi ulusal çıkarlarının ve güvenliklerinin korunması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle İkinci Körfez Savaşı'nın öne çıkan sebeplerinden en önemlisi savaşa taraf ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını koruma kaygısıdır. “ABD'nin özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Orta Doğu bölgesine yönelik bir takım çıkar tanımları vardır. Bunlar: Bölgede kendisine düşman güçlerin ortaya çıkmasına engel olmak, başta İsrail olmak üzere bölgede müttefiki olan ülkeleri kollamak, petrol başta olmak üzere bölgedeki enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak, kitle imha silahlarının yayılmasına ve bu silahların düşman addettiği güçlerin/unsurların eline geçmesine engel olmak. Irak, ABD'nin

Orta Doğu'ya yönelik tespit etmiş olduğu çıkar tanımlamalarının tam merkezinde yer alan bir ülke olduğu için Irak'ın bu ülke tarafından kontrol altına alınması, bölgedeki amaçlarının tümüne hizmet edecektir.⁴⁵

Amerika Birleşik Devletleri, yukarıda ifade edilen gerekçelerden dolayı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Doğu coğrafyası ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyet Rusya arasında Soğuk Savaş dönemi başlamış ve kendi çıkarları açısından önem verdikleri diğer coğrafyalarda olduğu gibi Orta Doğu coğrafyasında da, iki kutuplu dünya düzeninde ABD ile Sovyet Rusya kendi ulusal çıkarları doğrultusunda ciddi bir mücadeleye girişmişlerdir.

Orta Doğu bölgesinin jeopolitiğinden kaynaklanan nedenlerden dolayı dünya üzerinde hegemonya kurmak isteyen devletler bu coğrafya ile yakından ilgilenecek politikalar izlemeye mecbur kalmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya'da Soğuk Savaş döneminde dünya üzerinde etkinliklerini devam ettirmek istemelerinden dolayı bu coğrafya ile yakından ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında çok kutuplu dünya düzeninin başat aktörlerinin de Orta Doğu coğrafyası ile yakından ilgilenmek zorunda kalmaları bu durumu kanıtlar niteliktedir.

İki kutuplu dünya düzeninde Amerika Birleşik Devletleri, Carter doktrini çerçevesinde Orta Doğu ile çok daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bu bağlamda ABD'nin Orta Doğu'ya ilgisini ve o dönemde izlemiş olduğu dış politikasını anlamak açısından Carter Doktrinini incelemek yerinde olacaktır. ‘‘Dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter, 23 Ocak, 1980'de ABD Kongresinde yaptığı konuşmada ABD'nin bu yeni politikasını ayrıntılı olarak açıkladı. Konuşmasında herhangi bir yabancı gücün bölgede nüfuz kazanmak amacıyla yapacağı tüm girişimlerin

⁴⁵ Türel Yılmaz. (2009). Uluslararası Politikada Orta Doğu. 2. baskı. Ankara: Barış Platin Yayınları. s.329.

ABD'nin stratejik çıkarlarına karşı tehdit sayılacağını, böyle bir durumda askeri güç kullanımı da dahil her türlü tedbiri alacaklarını ilan etti.⁴⁶

Amerika Birleşik Devletleri Soğuk Savaş döneminde izlemiş olduğu bu stratejiyi, Soğuk Savaş sonrasında da devam ettirmiş ve Orta Doğu coğrafyasını kendi çıkarları açısından vazgeçilmez topraklar olarak değerlendirmiştir. Soğuk Savaş sonrasında kendi çıkarlarına aykırı hareket eden bölgesel güçlere dahi tahammül edemeyen Amerika Birleşik Devletleri bölgedeki hakimiyetinin tehlikede olduğunu anlayınca önce Birinci Körfez Savaşı'nı gerçekleştirmiş daha sonrasında ise İkinci Körfez Savaşı çerçevesinde kara hareketini da içerecek şekilde ve sonuçları itibarıyla bölgesel ve küresel dengeleri değiştirecek bir askeri operasyon gerçekleştirerek kendisinin ve müttefiklerinin çıkarları için ortaya çıkan tehdit unsurlarından Orta Doğu coğrafyasını arındırmaya çalışmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Körfez Savaşı kapsamında işgali kolaylaştırmak ve savaşın uzamasına engel olup çabuk sonuç almak için bölgedeki diğer küçük devletlerden faydalanmaya çalışmıştır. Çünkü, savaşın uzaması Amerika Birleşik Devletleri için hem ekonomik yönden hem de askeri yönden kayıplara neden olacağı gibi ABD'nin uluslararası alanda prestijini sarsan bir gelişme de olacaktır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında Birleşik Krallık Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği aynı stratejiyi izlemeye çalışmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra tek kutuplu yeni bir dünya düzeni kurmuştur ve kendi hegemonyasına dayanan bu düzenin devamlılığı için mücadele etmektedir. Bu bağlamda İkinci Körfez Savaşı'nın önemli gerekçelerinden biri, Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş sonrası dünya üzerindeki mevcut konumunu korumak ve pekiştirmektedir. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri için tek

⁴⁶ Gamze Güngörmüş Kona. (2003). Yeni Orta Doğu ve Düşündürdükleri, Görüş Dergisi (TÜSİAD Yayın Organı). 55

başına süper güç olarak varlığını sürdürdüğü tek kutuplu dünya düzenini korumak Amerikan ulusal çıkarları açısından son derece önemlidir.

Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş sonrası güçlenen liberal demokratik sistemin, ekonomik ve siyasal boyutuyla güçlenmesini kendi çıkarlarının korunması açısından önemli bir argüman olarak görmektedir. Bundan dolayı Amerika Birleşik Devletleri, Irak'a askeri operasyon düzenlerken öne sürdüğü gerekçelerden biriside demokrasinin yaygınlaştırılıp geliştirilmesi olmuştur. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin tarif ettiği demokrasinin temel özelliği liberal demokratik modeldir ve bu anlayışı Soğuk Savaş'tan günümüze kadar etkili bir şekilde savunmaktadır. Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemini ve sonrasında da kurulan yeni dünya düzenine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Birleşik Krallık ve Fransa büyük bir zafer kazanırken uğradıkları ekonomik ve askeri kayıplar nedeniyle sonraki dönemde süper güç olma pozisyonlarını kaybetmişleridir. “Bu defa dengeyi bozucu güçlere karşı kazanılan zafere rağmen, savaştan sonra Avrupa'da hemen denge kurulamadı çünkü savaşın sonucunda Avrupa'nın yarısı bitkin hale gelmiş, diğer yarısı da Sovyet Rusya'nın eline geçmişti. Böylece Avrupa'da dengenin kurulmasında, bu defa Sovyetlerin tehdidiyle karşılaşmıştı. Bu da, Avrupa dengesine dördüncü müdahaleyi meydana getirdi, yine devletler ittifakına ve savaşa yol açtı. Ancak bu Soğuk Savaş oldu.”⁴⁷ İkinci Dünya Savaşı'nda dünya siyasetinde etkisi önemli boyutlarda olan Birleşik Krallık ve Almanya etkisini kaybetmiş ve ortaya iki önemli küresel güç çıkmıştır. “İkinci Dünya Savaşı'ndan önce uluslararası politikanın sahnesi Avrupa'ydı. Kıtanın eski ve ünlü ulusal devletleri olan Fransa, Almanya, Büyük Britanya ve İtalya bu sahnede başrolleri oynuyordu. Uzak Doğu'da Japonya'nın imparatorluk tutkuları ve Çin'in iç kargaşaları oldukça bağımsız bir ikinci fırtına merkezini oluşturmaktaydı. Batı'nın horoz

⁴⁷ Rifat Uçarol. (2006). Siyasi Tarih. 6. Baskı. İstanbul: DR Yayınları. s.809.

dövüşü alanına dönem Avrupa kıtası ile Uzak Doğu'nun bu er meydanı arasında, bunları birbirinden ayıran uçsuz bucaksız topraklarıyla SSCB ve ona yakın bir büyüklükte olan Amerika Birleşik Devletleri bulunmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı bu görünümü değiştirdi SSCB ve Birleşik Amerika bu savaşta yerkürenin iki başat devleti olarak çıkmıştır.⁴⁸

Dünya siyasi tarihinde Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan dönem İkinci Dünya Savaşı'nın sonu (1945) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması (1991) arasındaki dönemi kapsayan dönemdir. Dünya bu tarihlerde Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin liderliğinde iki kampa ayrılmış ve bir de bu iki kampın dışında siyasal varlığını sürdürmeye çalışan Bağlantısızlar Hareketi, Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ve onun liderliğinde örgütlenen NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) Batı blokunu temsil ederken, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve onun liderliğinde Varşova Paktı ise Doğu blokunu temsil etmiştir. Bunun dışında ise bu iki bloka taraf olmayan Bağlantısızlar üçüncü bloku temsil etmiştir. “İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen, aynı zamanda bloklararası ilişkilere etki yapan, önemli gelişmelerden biri de üçüncü blokun ortaya çıkması olmuştur. Bu da, sömürgelerde meydana gelen bağımsızlık hareketinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Batılı devletlerin Asya ve Afrika'daki sömürgeleri, özellikle 1945'ten sonra, sömürgeci devletlere karşı bağımsızlık hareketine giriştiler. Bunun sonucunda sömürge imparatorlukları yıkılmaya ve buralarda bağımsız birçok yeni devlet kurulmaya başlamıştır. Bu yeni devletler, bağımsızlıklarını elde ettikten sonra, doğu-batı mücadelesinde her iki blokun dışında kalarak, birinci derecede ekonomik kalkınmayı hedef almışlardır.”⁴⁹ Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin birebir

⁴⁸ William H. McNeill. (2008). Dünya Tarihi. Çeviren: Alâeddin Şenel. 14. baskı. Ankara: İmge Yayınevi. s.721-722.

⁴⁹ Uçarol. Siyasi Tarih. s.809.

doğrudan savaşa girmediği, fakat askeri (silahlanma yarışı şeklinde), ekonomik, siyasal, kültürel ve ideolojik (ABD'nin temsil ettiği batı bloku liberal ideolojiyi savunurken, SSCB'nin temsil ettiği doğu bloku sosyalist ideolojiyi savunmuştur) anlamda sürekli birbiriyle yarış halinde oldukları bu 1945-1991 arası dönem dünya siyasi tarihinde Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş döneminden günümüze kadar savunduğu liberal demokratik modeli Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesine yaymaya çalışmış ve ABD'nin bu temel amacı İkinci Körfez Savaşı'nın da önemli nedenleri arasında gösterilmiştir. Amerikan yönetimi İkinci Körfez Savaşı öncesinde demokrasinin yaygınlaştırılması propagandasını sıklıkla dillendirmiş ve bu anlamda savaşa meşru bir zemin oluşturmaya çalışmıştır.

Bu bağlamda Soğuk Savaş'ında temel nedenlerinden olan ve Amerikan yönetiminin sıklıkla dillendirdiği liberal demokrasi ve Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin savunduğu sosyalist ideoloji hakkında kısa bilgi vermek yerinde olacaktır. “Birleşmek ya da paylaşmak anlamına gelen sosyalizm terimi Latince *'sociare'*den türemiştir. İlk olarak 1927 yılında Britanya'da *Cooprative Magazine*'in bir sayısında kullanılmıştır. 1930'ların başına kadar Fransa'da Saint Simon'un (1760-1825) ve Britanya'da Robert Owen'in takipçileri, inançlarına sosyalizm olarak gönderme yapmaya başlamışlardı. Ve 1840'lara kadar endüstrileşmiş ülkelerin çoğunda, özellikle Fransa, Belçika ve Almanya'da çok bilinen bir terimdi. (...) Liberalizm ve muhafazakârlık gibi, sosyalizmin kökenleri de 19. yüzyıla'da yatmaktadır.”⁵⁰ Sosyalizm, ilerleyen yıllarda savunduğu ilkelerle (eşit paylaşım vb.) kapitalist anlayışa karşı gelmiş ve Soğuk Savaş döneminde kapitalizmin karşısında en etkili ideoloji olarak yerini almıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin uyguladığı sosyalist idare anlayışında ekonomik araçlar devletin kontrolü altında toplanmıştır. Özel sektörün ekonomik alanda

⁵⁰ Heywood, Siyasal İdeolojiler. s.117.

etkili olamaması ile beraber, bu durumun doğal bir sonucu olarak liberal anlayış bu ülkede gelişmemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a getirmek istediği demokrasi nasıl bir demokrasi olmuştur? Bu sorunun cevabını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve Soğuk Savaş döneminde ABD'nin savunduğu liberal demokrasi modelinde bulmak mümkündür. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri liberal düşünce sisteminin gerek siyasal alanda gerekse de egemen olması için politikalar takip etmiştir.

Liberalizm de sosyalizm gibi ortaya çıkış yılları açısından benzerlik gösteren bir düşünce sistemidir. "Liberalizm teriminin siyasal bir bağlılığı çağrıştırması çok daha sonraları oldu: 19. yüzyılın ilk yarısına kadar kullanılmadı. İlk kez 1812 yılında İspanya'da kullanıldı. 1840'lar itibariyle bu terim, Avrupa'da ayrı bir siyasal fikir kümesi olarak geniş ölçüde tanındı. (...) Sanayileşme Batı ülkelerinde yaygınlaştıkça, liberal fikirler zafer kazanmıştır. Liberaller, yönetimin müdahalesinden bağımsız, sanayileşmiş ve piyasa çerçevesinde işleyen bir iktisadî düzen savunmuşlardır."⁵¹ 1941 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve dolayısıyla Doğu bloku dağılmış, çift kutuplu dünya düzeni yıkılmış ve bu gelişmenin sonucunda yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bu yeni dünya düzeni Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya siyasetindeki tek süper güç olarak kaldığı 'tek kutuplu yeni dünya düzeni' olmuştur. Artık yeni dünya düzeninde liberal demokrasiler, liberal ekonomik politikalar önem kazanmış ve bu durum aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin temel siyaseti haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu dönemden sonraki izlediği temel politikalardan en belirgin olanı liberal ekonomik ve siyasal modelini dünyaya yaymak olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda İkinci Körfez Savaşı öncesinde ABD

⁵¹ Heywood, a.g.e, s.41

yönetiminin ifade ettiği Irak'a demokrasi getirme ifadesi, yukarıda anlatıldığı gibi liberal demokrasi modeli olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri, kendi hegemonyasına dayanan tek kutuplu dünya düzenini korumak için yeni politikalar geliştireceği açıktır. Bu anlamda ABD, kendisine rakip olabilecek devletleri kendi ulusal çıkarları açısından potansiyel tehdit unsuru olarak göreceği açıktır. Örneğin ABD, bölgesel ve küresel anlamda siyasi, ekonomik ve askeri açıdan kendisine rakip olabilecek devletleri uluslararası alanda etkisizleştirmeye çalışacaktır. “Soğuk Savaş sırasında, Doğu bloku ve Batılı devletler arasındaki çatışma, günümüzde ABD, AB, Çin, Japonya, Hindistan gibi büyük pazarların çıkar ve etki alanlarına doğru yönelmektedir. Bir diğer anlatımla pazar ve ihtiyaçlar büyümekte, ancak kaynaklar daralmaktadır. Piyasa ekonomisine geçmiş küresel bir yapının, yetmeyen ihtiyaçlar ve daralan kaynaklar nedeni ile ortaya çıkaracağı ihtilaflar da dikkate alındığında, ABD'nin küresel boyutta hegemonyasını artırma çabalarının hız kazanacağı açıktır.”⁵²

Yanı sıra Amerikan yönetimi, dünya çapında etkili bir devlet olarak ve varlığını devam ettirmekten yana politikalar geliştirecek olursa, bölgesel anlamda güçlü devletlerle işbirliği yapmak zorundadır. Örneğin ABD, Orta Doğu gibi jeopolitik açıdan son derece önemli bir pozisyonda bulunan bir coğrafyada etkili olabilmesi için Türkiye, Mısır vb. ülkelerle işbirliği yapmak zorundadır. Amerika Birleşik Devletleri bu bağlamda Orta Doğu coğrafyasında önemli bölgesel güçlerle işbirliği yoluna gitmiştir. Amerikan yönetimi bu bağlamda Türkiye, İsrail ve Suudi Arabistan gibi ülkelerle siyasi, askeri ve ekonomik alanda yakın işbirliği geliştirmiştir.

ABD'nin bu yeni tek kutuplu dünya düzenini korumak için takip etmesi gereken önemli politikalardan birisi de dünya enerji kaynaklarını kontrol etmektir. Çünkü dünya siyasi tarihinde, özellikle sanayi

⁵² Mehmet Şahin & Mesut Taştekin, (2006). II. Körfez Savaşı. Ankara: Platin Yayınları. s.319.

devriminden sonra dünya politikasına yön vermiş ülkelerin geliştirdikleri ortak politikalardan biri dünya enerji kaynaklarını kontrol altında tutabilmektir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda büyük devletlerin hegemonyalarını sürdürebilmek için dünya enerji kaynaklarını kontrol altında tutma politikaları büyük rol oynamıştır. Birleşik Krallık ve Fransa hegemonyalarını devam ettirebilmek için pozisyonlarını korumaya çalışmışlar, buna karşılık yeni dünya gücü olmak isteyen Almanya ve İtalya'da bu ideallerini yerine getirebilmek için İngiltere ve Fransa ile iki dünya savaşında da karşı karşıya gelmişlerdir zira Almanya ve İtalya dünya siyaset sahnesinde ayakta kalmak mecburiyetiyle gelişen sanayilerine hammadde bulmaya yönelmişlerdir.

Yukarıda benzer şekilde ifade edildiği gibi Devletler, otaya çıktıkları tarihten itibaren siyasi ve askeri güçlerini sürekli hale getirmek için ekonomik durumlarının iyi bir noktada olmasına dikkat etmişlerdir. Modern dönemden önce dünya enerji kaynakları (petrol, doğal gaz vb.) kullanıma başlanmadan önce, dünya ticaret yollarını kontrol altına alarak dünya ekonomisini kontrol etmeye çalışmış ve bu sayede uluslararası alanda güçlerini ve etkinliklerini koruma yoluna gitmişlerdir. Modern dönemde ise küresel çapta güçlü olan devletler dünya enerji kaynaklarını kontrol altında tutarak mevcut pozisyonlarını korumaya veya güçlendirmeye çalışmışlardır. Amerika Birleşik Devletleri'nin de Irak'a karşı düzenlediği İkinci Körfez Savaşı'nda Irak'ın enerji kaynaklarını göz önünde bulundurmuş ve bu bağlamda dış politikasını şekillendirmiştir. Çünkü Irak, dünya enerji kaynakları bakımında dünyada çok önemli sayılabilecek bir jeopolitik pozisyonda bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, kendisi ile iyi ilişkiler kuramayan dönemin Irak lideri Saddam Hüseyin'in yönetimini devirerek önemli bir coğrafyada bulunan Irak'ı kontrol altına alıp kendi dünya hegemonyasını güçlendirmeyi amaçlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin Irak ile giriştiği savaş aynı zamanda enerji kaynaklarının dünya siyasetindeki belirleyici rolünü göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş döneminde komünizm ile mücadele sloganı adı altında mücadele etmiştir. Gerek kendi kamuoyunu gerekse de dünya kamuoyunu bu slogan etrafında toplamayı başarabilmiştir. Amerikan kamuoyu ve dünya üzerindeki küçük ölçekli ve orta ölçekli devletler komünizm tehlikesi karşısında ABD'nin uygulayacağı politikaları daha kolay benimseyebilmişlerdir. Bundan sonraki dönemde kendi hegemonyasının devamlılığı için yeni bir karşıt blok oluşturmak gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Körfez Savaşı'nda bu tezin üzerinde önemle durmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Körfez Savaşı'ndaki kararlı tutumuyla dünya devletlerini savaşta taraf olmaya zorlamıştır. Yanı sıra bu durum Amerikan hegemonyasının yaşandığı tek kutuplu bir dünyada söz konusu olmuştur. Avrupa devletleri ya İngiltere gibi Amerikan politikalarına tam destek vermiş ya da savaş konusunda Almanya gibi mesafeli durmuştur. BM'nin tutumu ise Amerika Birleşik Devletleri'nin kararlı savaş politikası nedeniyle önem kazanamamıştır. “Dönemin başı, ABD'nin, sınır ve kuralları kendisinin saptadığı tek kutuplu bir dünya kurma çabalarına sahne oldu. Bu esnada ABD, önünde durulamaz tek süper güç görünümündeydi. Avrupa'da, genişlemenin arttığı değişme sancıları AB'nin atmosferine hakim idi. Rusya Federasyonu (RF) henüz kendini toparlayamamıştı. Doğu Asya'da Çin, hızlı gelişme ile mevcut komünist rejimi bağdaştırma sorununu yaşamaya devam ediyordu.”⁵³

İkinci Körfez Savaşı'nın dışında, genel olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasını anlamak ve yorumlamak için dönemin ABD başkanlarının doktrinlerini incelemek yerinde olacaktır. Çünkü geleneksel olarak ABD başkanlarının isimlerini alarak şekillenen doktrinler dönemin ABD dış politikası hakkında genel bir çerçeve çizmektedir. İkinci Körfez Savaşı döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin başında George W. Bush bulunmaktaydı. Bush doktrini,

⁵³ Ali Dayıoğlu vd. (2013). Türk Dış Politikası Cilt III, 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık. s.14

dönemin Amerikan dış politikası hakkında ve İkinci Körfez Savaşı'nın nedenleri hakkında gerekli bilgileri vermektedir.

Bush doktrini, Amerikan başkanı George W. Bush döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin iç ve dış politikasında terörle mücadeleyi ve ulusal güvenliği ön planda tutan doktrinin adıdır. ABD'de iktidara gelen başkanlar siyasetlerini belirlerken doğal olarak ulusal ve uluslararası konjonktürü dikkate alarak siyaset belirlemişlerdir. Bush doktrinin belirlenmesinde de Amerika Birleşik Devletleri'nin içinde bulunduğu iç ve dış konjonktür etkili olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül 2001 tarihinde terör olayları yaşamış ve bu durumun etkisiyle ulusal güvenliğe önem veren politikalar geliştirmiştir. Böylelikle hazırlanacak olan Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni dış politikasına halk desteği de sağlanmış olacak ve gerektiğinde savaşı da içine alacak bir stratejinin olası bir başarısızlığında halktan gelecek olumsuz tepkilerin de önüne geçilebilecekti. “11 Eylül 2001 saldırılarından bir yıl sonra ABD Başkanı George W. Bush imzasıyla Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde şekillenen doktrin temelde üç unsuru içermektedir. 1- Önleyici Saldırı (Preemptive Strike) kavramı; yani ABD'nin kendisine ya da müttefiklerine yönelik tehdidi, daha saldırıya dönüşmeden yok etmek üzere kuvvet kullanılması; 2- Amerikan İstisnacılığı (American Exceptionalism); ‘şer güçler’ ile yürütülen mücadelede iyiliği temsil eden ABD'nin, diğer bütün ülkeleri bağlayan bazı uluslararası düzenlemelerle ve uluslararası hukuka bağlı olmaması; 3- ‘Ya bizimlesiniz, ya karşı tarafta’ anlayışı; yani sorunları uluslararası örgütlerle ve iş birliğiyle değil, ABD'nin askeri güce dayalı liderliği ile çözme anlayışıdır.”⁵⁴ Bu yeni doktrine göre Amerikan yönetimi, terör tehlikesini Birleşik Devletlerin sınırları içinde beklemeyecek ve terör tehlikesini dünyanın hangi coğrafyasında olursa olsun tespit edip mücadele edebilecekti. “Bush saldırgan niyetli devletlerin biyolojik, nükleer, kimyasal silah bulundurabilecek kapasitede olduğuna inanıyordu. Bu sebeplerden ötürü Amerika, tehdit yıkım boyutuna

⁵⁴ Akdevelioğlu vd., Türk Dış Politikası Cilt 1. s.527.

ulaşmadan hazırlıklı olmalıydı.’⁵⁵ Bu bağlamda Bush liderliğindeki Amerikan yönetimi uluslararası ilişkiler teorileri açısından değerlendirildiğinde realist uluslararası ilişkiler teorisinin prensiplerine uygun bir yönetim tarzının benimsendiği görülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri’nin izleyeceği sert dış politikanın arka planında Amerikan halkının desteğinin olduğunu söylemek doğru olacaktır. İçeride ve dışarıda yaşanan şiddet olaylarına bağlı olarak yaşanan terör olaylarında derin korku ve endişe yaşayan Amerikan halkı terörle mücadeleyi ve ulusal güvenliğini ön planda tutan Bush doktrinine destek vermiş ve bu durumda Amerikan yönetiminin bundan sonra izleyeceği sert dış politikayı uygulanabilir bir hale getirmiştir.

Dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush, ABD’nin yeni siyasetinin çerçevesini çizerken terörle mücadele konusunda dünya kamuoyuna ‘ya bizimlesiniz ya karşı tarafta’ ifadesini kullanarak Amerikan yönetiminin bu dönemde izleyeceği dış politikada gerektiğinde savaşı bile göze alabilecek seviyede politikalar izleyeceğinin göstergesi olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, savaş konusunda bu derece sert demeçler vermesi, uluslararası ilişkilerdeki diğer aktörleri de savaş konusunda Amerikan yönetimine ciddi anlamda direnme fırsatı vermemiştir. Savaşa karşı olanların dirençleri sadece söylem noktasında kalmış ve ABD’ye bu konuda bir yaptırım uygulayamamışlardır. Amerikan yönetimi iç güvenlik önlemlerini aldıktan sonra terör unsurlarının dışarıdan destek aldıklarını öne sürerek Afganistan ve Irak’ı hedef göstermiş, bu ülkeleri teröre destek vermekle suçlamış ve bu durum İkinci Körfez Savaşı’nın da önemli gerekçeleri arasında yer almıştır. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri yönetimi dış dünyaya verdikleri sert mesajlarda söz konusu ülkeleri uluslararası

⁵⁵ İ. Burak Kuntay, Foreign Policy of The United States During The 2003 Iraq War Era and Its Influence on The Turkish-U.S. Relations, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s.76.

alandanda yalnız bırakmaya çalışmış ve uluslararası kamuoyunu kendisi ile birlikte hareket etmeye zorlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri başkanlığına seçilen George W. Bush, ABD’de özellikle seçim dönemlerinde etkili olan cumhuriyetçilerin adayı olarak seçilmiştir. Bu grup, gerek iç politikadaki sorunları gerekse de dış politikadaki sorunları diplomasiden ve uluslararası alanda işbirliğine giderek çözmekten çok çok savaş politikalarını ön planda tutan şiddet içerikli siyasi anlayışla çözmeyi seçen gruptur.

Yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri siyasetinde etkinliği ile bilinen muhafazakâr gruplar, Hristiyan köktendincileri ve Yahudi lobisi de dönemin Amerikan Başkanı George W. Bush’a ciddi anlamda destek vermişlerdir. “George W. Bush’un 2000’de ABD Başkanı seçilmesiyle, üç kavramı yan yana getiren bir siyasal ittifak iktidara gelmiş oldu: Neoconlar, Hristiyan köktendinciliği (Evanjelizm) ve neoliberalizm. G. W. Bush, Evanjelist rahip Graham’ın etkisiyle 1985’te alkol bağımlılığından kurtulmuş ve köktendinci Protestan inancına göre, ‘yeniden doğmuş’tu (born again). 1995’te Teksas valisi, ardından 2000’de ABD başkanı seçilmesini Tanrı’nın bu isteğine bağlıyordu. Bush’un iç ve dış politika konuşmalarında bu ilahi misyon teması ve Evanjelist ilahiyat simgeleri, özellikle Irak Savaşı öncesinde ortaya çıkmıştır.”⁵⁶ Bu durum, ABD yönetiminde söz konusu grupların etkinliğini göstermesi açısından açık bir örnektir. Yanı sıra, dönemin Amerikan başkanı George W. Bush’un iktidara gelmesinde Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan ve Amerikan iç ve dış siyasetindeki etkinliğiyle bilinen Yahudi lobisinin de etkili olduğu bilinmektedir. Çünkü dönemin Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin’in söylemleri ve izlemiş olduğu politikalar Amerika Birleşik Devletleri’nin güvenliğine son derece önem verdiği ve Orta Doğu bölgesindeki en önemli müttefiki olarak gördüğü İsrail devleti için

⁵⁶ Dayıoğlu vd, Türk Dış Politikası Cilt III. s.17.

Amerika Birleşik Devletleri yönetimi tarafından önemli bir tehdit olarak kabul edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri, İsrail'in ulusal güvenliğini kendi ulusal güvenliği olarak kabul etmekte ve gerekirse savaşı göze alacağını ifade etmektedir. İsrail, kurulduğu günden itibaren birçok savaşa girmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, bu güne kadar İsrail'in girdiği tüm savaşlarda İsrail'i desteklemiştir. Bu noktada "Birleşik Devletler'in İsrail'in en büyük garantörü olduğunu vurgulamak arz ediyor. Her ne kadar İsrail yurttaşları dışı dış savaşlar da sadece kendi güvenlik sistemlerine bel bağlamaları tarihten gelen acı derslerden mütevellit mümkün gözüküyor. Öte yandan, bazı istisnalar hariç, Birleşik Devletler askeri kuvvetlerinin İsrail'in savunmasına kararlı bir şekilde destek verdiğini söylemek de mümkün değil. Bölgedeki Araplar ise Birleşik Devletler'in bölgedeki İsrail varlığını ne pahasına olursa olsun koruyacağını, İsrail'in askeri bir hezimet yaşamasına izin vermeyeceğini düşünüyorlar."⁵⁷

İkinci Körfez Savaşı'nın en önemli sebeplerinden birinin Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Orta Doğu Projesi'ni (BOP) hayata geçirmek olduğunu savunan düşünürlerin sayısı da azımsanacak boyutta değildir. Kimi düşünürlerin ifade ettiğine göre Büyük Orta Doğu Projesi Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu'ya demokrasiyi getirme projesidir. 1980'lerin başında, barış için liberal politikanın zaruri olduğu, serbest piyasa ekonomisinin uluslararası boyutta yaygınlaştırılması gerektiği fikri filizlendi. Bu fikrin radikal bakış açılarından biri de şayet bir halk baskıcı bir rejim altında yaşıyorsa bölge halkının özgürleştirilmesi için malum yere askeri müdahalede bulunabileceği fikridir. Bu fikir, Bush yönetiminin 'terörle mücadele' politikası olarak belirlenmiştir.⁵⁸ Konu ile ilgili farklı görüşleri olan düşünürler ise söz konusu proje, ABD yönetiminin Orta Doğu coğrafyasını kendi denetimi

⁵⁷ Robert J. Lieber. (1998). U.S-Israel Relations Since 1948. MERİA. 3, s.16

⁵⁸ Meliha Benli Altunışık. (2009). Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken. Ortadoğu Etütleri, 1, s.77.

altında tutmak için bölgeyi dönüştürme projesidir. “George W. Bush yönetimi, Kasım 2013’de Büyük Ortadoğu Girişimi projesini “orta doğuyu özgürleştirme hareketi” olarak uygulamaya koydu. Proje, Irak’ın Özgürlüğü operasyonu gibi “terörizme karşı savaş” politikasının bir ürünüydü. Süreç zarfında Amerikan yönetimine karşı sert protestolar yürütülüyordu. Amerika, operasyonu “diktatörlüğü sona erdirme”, bölgeye özgürlük ve demokrasi getirme hareketi olarak tanımladı ve Amerikalı yetkiler vaziyeti “dünyadan kargaşayı temizleme hareketi” olarak ifade etti.”⁵⁹ Özellikle dönemin Amerikan başkanı George. W. Bush’un iktidara gelmesiyle daha fazla söylenmeye başlanan Büyük Orta Doğu Projesi, İkinci Körfez Savaşı’nın da görünen nedenlerinden biri olmuştur.

Yukarıda da ifade edilmeye çalışıldığı gibi, Büyük Orta Doğu Projesi temelde iki plana dayanmaktadır: İlk etapta, siyasi olarak liberal demokrasinin Orta Doğu bölgesine ve Kuzey Afrika’ya doğru yayılması ve ikinci olarak ise, dünya enerji kaynaklarının önemli sayılabilecek bir kısmına sahip olan Orta Doğu bölgesini dolaylı veya doğrudan yönetmektir. Bu bağlamda Büyük Orta Doğu Projesi, İkinci Körfez Savaşı’nın aslında sadece Irak’a karşı yapılmayacağını, aynı zamanda demokrasi dışı siyasal sistemlerle yönetilen birçok Orta Doğu ülkesine karşı yapılacağını göstermiştir.

Yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin Büyük Orta Doğu Projesi çerçevesinde gerçek amaçlarının bir liberal demokrasi modelinin Orta Doğu coğrafyasına getirmekten ziyade bölgedeki enerji kaynaklarının kontrol altına alınması olduğunu ifade eden düşünürlerde vardır: “1990’lı yıllarda öncelikli konulardan biri olarak gündeme getirilmiş olan Genişletilmiş Orta Doğu Projesi tartışmaları aslında özellikle batılı emperyalist merkezlerin yeni süreçteki ihtiyaçlarından doğmuş ve yönetimlerle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantı içinde

⁵⁹ Eddie j. Girdner, The Greater Middle East Initiative: Regime Change, Neoliberalism and US Global Hegemony. 19 Ağustos, 2017
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/44/677/8621.pdf>

bulunan strateji üretme merkezlerinde kotarılmaya başlanmıştır. Kissinger, Aralık 1994'te Washington Post'daki bir yazısında ABD'nin hayati çıkarlarının bulunduğu alanı Hindistan'ın batısında başlayan ve Akdeniz'e uzanan bir bölge olarak tanımlıyor ve NATO'ya Hindistan'ı da içeren bir rol verilmesini öneriyordu. Bu coğrafya enerji kaynaklarının da yoğun olarak yer aldığı çoğunlukla İslam coğrafyasıdır.”⁶⁰ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu coğrafyasına sadece demokrasi ve insan haklarına dayalı bir yönetim sistemi getirmek amacıyla olmadığı aynı zamanda bölgenin enerji kaynaklarını kontrol altına almak istediği de ortaya çıkmaktadır. Yanı sıra bu konuda farklı bir örnekte Suudi Arabistan örneğidir. Suudi Arabistan, diğer birçok Orta Doğu ülkesi gibi kraliyet ile idare edilen ve demokrasinin gelişmediği bir Orta Doğu ülkesidir. Bu ülke, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki önemli müttefiklerinden biridir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri, Suudi Arabistan'a karşı sahip olduğu siyasal sisteme karşı sözde veya fiili olarak bir yaptırım uygulamamasının yanında Suudi Arabistan yönetimi ile yakın ilişki içerisindedir. Bu durum da Amerika Birleşik Devletleri'nin demokratik sistemleri işbaşına getirmekten ziyade, enerji kaynaklarının kontrol etme düşüncesinin, Büyük Orta Doğu Projesi'nin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politika yapımcıları, ABD'nin dış politikasını belirlerken, uluslararası ilişkiler teorilerinin bakış açılarını ön planda tutarak çalışma yapmışlardır. Büyük Orta Doğu Projesi'ni de ele alırken Amerika Birleşik Devletleri'nde etkili olan iki temel teori, realist uluslararası ilişkiler teorisini ve liberal uluslararası ilişkiler teorisini bu konu altında Büyük Orta Doğu Projesi ile birlikte değerlendirmek konunun yorumlanması ve anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

⁶⁰ Mahir Kaynak & Emin Gürses. (2007). Yeni Orta Doğu Haritası, 1. baskı. İstanbul: Profil Yayıncılık. s.11.

Büyük Orta Doğu Projesi, İkinci Körfez Savaşı çerçevesinde ele alınırken, realist ve liberal uluslararası ilişkilerin bakış açısı büyük ölçüde değerlendirmelerde dikkate alınmıştır. “Devletler, ulusal güçlerinin oluşturduğu kapasite çerçevesinde çıkarlarını koruma amacındadırlar. Gerçekçi yaklaşım, çıkarların ve rekabetin ön planda olduğu bir dünyayı analiz etmektedir. Uluslararası ilişkiler zemininde işbirliği ve barış yaklaşımı geçerli olmakla birlikte çoğunlukla insan doğasının gereği bazen ön ve arka planda daha çok yarışma ve çatışmanın bulunduğu bir dünyada yaşamaktayız. ABD’nin yeni yüzyıldaki küresel egemenlik istemini yansıtan bir girişim olan Büyük Orta Doğu Projesi’nin teorik zemininin uluslararası ilişkilerde çatışmayı açıklayıcı teorilerden yararlandığı, Orta Doğu’ya barış ve özgürlük getirdiği söylemi ile ortaya atılan projenin, ‘gerçekçi’ bakış açısıyla aslında 21. yüzyılda ABD’nin üstünlüğü için inşa ettiği bir arayış olduğu değerlendirilmektedir.”⁶¹ Bu bağlamda, realist uluslararası ilişkiler teorisi, ABD’nin demokrasi ve insan haklarından ziyade uluslararası ilişkileri şekillendiren en etkili öğelerden biri olan ‘ulusal çıkar’ kavramı etrafında İkinci Körfez Savaşı’nı değerlendirmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri, gerek Büyük Orta Doğu Projesi’ni gerekse de daha sonra coğrafi anlamda daha geniş alanı ifade eden ve Kuzey Afrika’yı da içine alan Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi’ni kendi güvenliği, ulusal çıkarları ve tek kutuplu dünya düzeninin ve bu düzende büyük güç olma kapasitesini devam ettirmek için ortaya atmıştır. “1995’te ABD’nin Ulusal Güvenlik Konseyi direktörü Anthony Lake, ‘Demokrasi için mücadele ediyoruz, çünkü demokrasi havuzu ne kadar geniş olursa, bizim güvenliğimiz ve refahımız o kadar büyük olur’ demiştir. Wilson Center ve Brookings Institution ile bağlı çalışan Pensilvanya Üniversitesi’nden Prof. G. John Ikenberry Wilson, (...) demokrasinin neden ihraç edilmesi gerektiğini tartışırken bu yöntemle Amerika’nın değerlerini yarmakla kalmadığını,

⁶¹ Kemal Evcioğlu, (2005). Amerika Birleşik Devletleri’nin Büyük Orta Doğu Projesi. 1. basım. İzmir: Umay Yayınları. s.63-64.

çıkarlarını da koruduğunu belirtirken, bunun Amerika'nın gizli stratejisi olduğunu ifade etmekteydi.”⁶² Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, büyük devletlerin dünya üzerindeki egemenliklerini devam ettirebilmelerinin önemli koşullarından birisinin de enerji kaynaklarını ve enerji kaynaklarının geçiş güzergâhlarını kontrol altında tutması gerçeğinin anlaşılmasıdır.

Dünya politikasında büyük güç olmanın da, büyük güç olduktan sonra gücünü sürdürülebilir kılmamanın da temel koşullarından birinin bu anlayış olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum tarihten beri kendini hissettiren bir realitedir. Özellikle sanayi devriminden sonra gelişen sanayi ve gelişen sanayiye duyulan hammadde ihtiyacı bu durumu daha da kuvvetlendirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın asıl önemli nedenlerinden birinin bu enerji yollarını kontrol altında tutma ve pazar arayışı olması, genel kabul gören bu realitenin önemini ortaya koymaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın önemli aktörlerinden Birleşik Krallık'ın, Almanya ve Çarlık Rusya'nın dünya enerji kaynaklarını kontrol etmek için giriştikleri mücadele bu konunun öneminin anlaşılmasında dikkat çekici bir örnek oluşturmaktadır.

Birleşik Krallık dönemin büyük güçleri arasında yer almaktadır. Sanayisi o dönemde bir hayli gelişmiş ve dönemin en güçlü donanmalarından birine sahiptir. Birleşik Krallık önemli enerji kaynaklarına sahip bölgeleri kontrol etmekteydi. Birleşik Krallık bu bölgeleri sadece kontrol etmekle kalmıyor aynı zamanda enerji nakil hatlarını da kontrol ediyordu. Bu noktada müttefiki Fransa ile birlikte Süveyş Kanalı Projesi'ne ciddi anlamda önem vermiştir. Birleşik Krallık stratejik kaynaklar için Kıbrıs ve Mısır gibi önemli stratejik noktalara da yerleşmişti. Birleşik Krallık Mısır'ı işgal etmiş, Kıbrıs Adası'nı ise önce Osmanlı İmparatorluğu'ndan kiralamış daha sonra ise ilhak ettiğini açıklamıştır.

⁶² Kaynak & Gürses, Yeni Orta Doğu Haritası. s.12.

Dönemin büyük güçleri ile kıyaslandığında askeri anlamda oldukça güçsüz durumda olan Osmanlı İmparatorluğu, Birleşik Krallık'ın izlemiş olduğu bu politikalara karşı cevap verememiştir. Birleşik Krallık izlediği bu politikalarla enerji nakil hatları üzerinde önemli bir coğrafya olan Doğu Akdeniz'i kontrol eden bir ülke haline gelmiştir. Almanya'nın ise sanayisi gelişmişti ancak ham madde anlamında, kaynak sorunu yaşamaktaydı. Ancak bir ülkenin ekonomik anlamda ve diğer alanlarda (askeri, siyasal vb.) güçlü olması için sanayisinin gelişmesi yeterli değildir. Aynı zamanda sanayisinde kullanmak üzere ham maddeye de ihtiyacı olacaktır. Bu durum Çarlık Rusya için de geçerli bir durum olmuştur. Çarlık Rusya da ham madde kaynaklarını kontrol etmek istiyor ve bunun için Akdeniz'e inmeye çalışmıştır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında bu şekilde ortaya çıkan uluslararası konjonktür, dünya politikasında büyük güç olmanın ve dünya üzerindeki büyük güç statüsünü ve egemenliklerini devam ettirebilmelerinin önemli bir koşulunun enerji kaynaklarını ve enerji kaynaklarının nakil hatlarının geçiş güzergâhlarını kontrol altında tutmanın önemini ortaya koymaktadır. “ABD'nin Irak'a gerçekleştirmiş olduğu son saldırı göz önüne alındığında; Bush yönetiminin savaşa girmesinde Amerikan ekonomisinin Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığının önemli bir rol oynadığını görüyoruz. ABD, dünya genelinde üretilen petrolün yaklaşık yüzde 25'ini tüketmekte ve tüketmiş olduğu petrol miktarının yarıdan fazlasını ithal etmektedir. Bu sebeple Bush yönetiminin enerji konusundaki temel politikası, artan enerji talebini karşılamaya yöneliktir.”⁶³

Bu açıdan uluslararası ilişkiler uzmanlarının İkinci Körfez Savaşı'nın nedenleri ile ilgili üzerinde durdukları önemli noktalardan birisi de Orta Doğu'nun ve dolayısıyla Irak'ın sahip olduğu enerji kaynaklarıdır. “1990 yılında yapılan hesaplamalara göre, Suudi Arabistan dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin % 25,5'ini elinde

⁶³ Şahin & Taştekin, II. Körfez Savaşı. s.319-320

bulundurmaktaydı. Hemen arkasından Irak, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve İran gelmekteydi. Buna karşılık, dünya petrol tüketiminde ilk sırayı ABD almakta, onu sırasıyla Rusya, Japonya ve Avrupa ülkeleri takip etmekteydi. Mesela Japonya üretilen dünya petrolünün % 79'unu 1990 yılında tek başına tüketmiştir. Bu durumda, dünyanın en çok enerjiye ihtiyacı olan ülkesi olarak ABD'nin Orta Doğu'dan uzak kalamayacağı açıktır.⁶⁴

Bütün bu faktörler değerlendirildiğinde İkinci Körfez Savaşı'nın önemli gerekçelerinden birisinin Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya üzerindeki konumunu devam ettirebilmesinin önemli bir koşulunun enerji kaynaklarına hükmetmesi olduğunun Amerikan yönetimi tarafından farkına varılmasıdır. Orta Doğu gibi bir bölgenin ABD'nin yörüngesinden çıkması ve Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarını tehdit etmesi Amerikan dış politika yapımcıları tarafından kabul edilemez bir durum olarak değerlendirilmiştir. Nitekim ABD bu riski göze alamamış ve İkinci Körfez Savaşı çerçevesinde Irak başta olmak üzere Orta Doğu coğrafyasına kapsamlı bir müdahale gerçekleştirmiştir.

Bu bağlamda, İkinci Körfez Savaşı'nın nedenleri arasında sayılabilecek önemli bir nokta da realist uluslararası ilişkiler teorisinin bakış açısından şu şekilde değerlendirilmektedir: Amerika Birleşik Devletleri, ulusal çıkarlarının korunması, büyük güç olma özelliğinin devam etmesi ve küresel anlamda kendisi ile rekabet halinde olan ancak kendisi için küresel siyasette etkili olamayan rakip devletlere (Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti gibi) gözdağı vermek amacıyla İkinci Körfez Savaşı'na girişmiştir. Bu açıdan bakıldığında Marksist yaklaşım ile realist yaklaşım birbirine yaklaşmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin enerji kaynakları konusundaki siyasetini sömürge anlayışına hizmet olarak değerlendiren Marksizm'e karşı, realist bakış

⁶⁴ Orhan Gökçe & Ahmet Dinçyürek. (2003). Orta Doğu Çangılında Türkiye. İstanbul. s.61.

açısını savunanlar konuyu ulusal çıkarlar kapsamında değerlendirmektedir. Marksist ve realist bakış açıları ABD'nin neden bu politikaları gerçekleştirdiği konusunda fikir ayrılığı yaşanmaktadır. ABD, Büyük Orta Doğu Projesi kapsamında, liberal demokratik modelin ve liberal ekonomik modelin bölgeye egemen olmasını da yine kendi çıkarları açısından istemektedir. Bölgede Saddam Hüseyin, Kaddafi gibi diktatörlerle iyi ilişkiler kuramayan Amerikan yönetimi, bu proje kapsamında baskıcı rejimlerden ve liderlerden kurtulacak ve kendisiyle daha yakın ilişkilerde olan liderlerle daha rahat çalışabilecektir.

Liberal uluslararası ilişkiler teorisi ise Büyük Orta Doğu Projesi'ni farklı bir bakış açısıyla yorumlamaktadır. Liberal uluslararası ilişkiler teorisi, uluslararası ilişkilerde işbirliğini ve diplomasiyi ön planda tutan bakış açısıdır. Bu teorinin düşünürleri uluslararası politikada savaş seçeneğini geri planda tutan ve uluslararası anlamda çıkan sorunların işbirliği seçeneğini ön planda tutarak çözülmesine sıcak bakmaktadırlar.

Liberal uluslararası ilişkiler savunucuları İkinci Körfez Savaşı'na sıcak yaklaşmamışlardır. Bu bakış açısında şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi, Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'daki sorunların çözümü için yeterli içeriğe sahiptir. Ana sorun, bu içeriğin yani demokrasi ve insan haklarına dayanan yönetim sistemlerinin nasıl uygulanacağı sorunudur. Liberaller, yukarıda ifade edildiği gibi işbirliği ve diplomasi seçeneğine önem verilerek sorunların çözülebileceğini savunmuşlardır. Fakat İkinci Körfez Savaşı, liberallerin görüşlerinin tersine realist uluslararası ilişkiler teorisinin bakış açısını savunan siyasetçiler tarafından gerçekleştirilmiştir çünkü gerektiğinde savaşı göze almak realist uluslararası ilişkilere daha yakın bir çözüm biçimidir. Büyük Orta Doğu Projesi realist uluslararası ilişkiler teorisinin ilkeleri ve çözüm yöntemleri ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu hususta, dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı

W. Bush'un ve ekibinin de realist bakış açısına uygun politikalar geliştirmeleri önemli rol oynamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin gerçekleştirmek istediği 'Genişletilmiş Büyük Orta Doğu ve Kuzey Afrika Projesi' kapsamında Türkiye, iki noktada kilit ülke pozisyonunda olmuştur: Birincisi Türkiye, Genişletilmiş Büyük Orta Doğu Projesi'nin eş başkanlığını yürüten bir ülke konumunda olmasıdır. İkincisi ise, Türkiye'nin bu proje kapsamında model bir ülke olarak ön plana çıkmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri, bu proje kapsamında Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da demokrasiyi ve insan haklarını esas alan yönetimler kurmayı esas almaktadır. Bu projenin uygulanmasında Türkiye, hem NATO üyesi olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki önemli bir müttefiki hem de proje için sahip olduğu siyasal sistemle önemli bir örnek olarak yer almaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında Türkiye'nin nüfusunun Müslüman olup da laikliği ve demokrasiyi uygulayan tek ülke olması önemli bir rol oynamıştır.

Ancak burada ABD ve Türkiye arasında Büyük Orta Doğu Projesi'nin geleceği konusunda ciddi anlamda bir çatışmanın yaşanması da muhtemel görünmektedir. Büyük Orta Doğu Projesi ve Misak-ı Milli arasında çatışma olduğuna vurgu yapan Mehmet Seyfettin Erol, iki ülke arasındaki ayrılığa bu açıdan dikkat çekmektedir. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve ABD Başkanı Trump'ın görüşmesini öne çıkararak açıklama yapmaya çalışan Erol, şu ifadeleri kullanarak sonuca varmıştır. Çünkü söz konusu görüşmede R. Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin terörle olan mücadelesine vurgu yapmış ve ABD'nin Türkiye'nin terör örgütü olarak gördüğü ve mücadele ettiği gruplara yardım yapmamasını vurgulamıştır. Türkiye'nin en üst makamdan bunu bildirmesi konuya verdiği ehemmiyeti göstermesi açısından önemlidir. "Buna göre Türkiye şu mesajı muhataplarına vermiştir: 1) ABD'nin müttefiki terör örgütüdür; 2) ABD Türkiye'ye karşı terör örgütleriyle birlikte hareket etmektedir; 3) Türkiye teröristlerle

ve arkasındaki güçlerle savaşacaktır; 4) Türkiye, Misak-ı Milli'yi bir beka meselesi olarak görmektedir ve bundan dolayı BOP'a ve onun araçlarına müsaade etmeyecektir; 5) ABD kaybedecektir.”⁶⁵

İkinci Körfez Savaşı'nın önemli gerekçelerinden biri de 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen ve İkiz Kuleleri hedef alan terör saldırıları olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri dış politika yapımalarına göre, Birleşik Devletler ciddi anlamda terör tehdidi altındaydı ve bu terör saldırılarının engellenmesinin yolu kendilerine göre terörün kaynağı olan Orta Doğu bölgesine müdahale edilmesiydi.

11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terör saldırıları birçok insanın ölümüne neden olmuş aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin bundan sonraki politikalarının daha sert şekillenmesinde Orta Doğu politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, gerçekleştirilen bu terör olaylarının faillerini kısa sürede belirlemiş ve Bush Doktrini çerçevesinde uygulayacağı dış politika prensiplerini belirlemiştir. “11 Eylül saldırılarını, 'dost' ve 'düşman' kavramlarının gözden geçirilmesine ve yeniden tanımlanmasına sebep oldu. Müteakiben jeopolitik kodlar da yeniden tanımlandı. Ortaya çıkan bu durum 1980'lerin sonlarına kadar devam eden ve Komünizm tehlikesi sebebiyle teşekkül etmiş vaziyet gibiydi. Lakin yeni jeopolitik kod, komünizmle değil terörle mücadeleyi gaye edinmekteydi. Bu ahvali günyüzüne çıkararak en önemli belge '2002 Milli Güvenlik Belgesi' yani Bush Doktriniydi.”⁶⁶

Bush Doktrini çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, terörle mücadelede kararlı bir tutum sergilemiş ve bütün

⁶⁵ Mehmet, Seyfettin Erol, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Noktasız Nokta Dönemi”) Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2017 <http://www.milligazete.com.tr/makale/842770/prof-dr-mseyfettin-erol/turk-amerikan-iliskilerinde-noktasiz-nokta-donemi>

⁶⁶ Aylin Güney & Fulya Gülcan, The 'Greater Middle East' as a 'Modern' Geopolitical Imagination in America Foreign Policy, Erişim Tarihi: 10 Ağustos, 2017 <http://www3.nccu.edu.tw/~lorenzo/Guney%20Middle%20East.pdf>

dünyaya terörle mücadelede ‘ya bizimlesiniz ya karşı tarafta’ mesajını vererek ortak mücadele etme konusunda dış dünyaya kararlı mesajlar vermiştir. Başta Amerika Birleşik Devletleri’nin müttefikleri olmak üzere birçok devlet ABD’ye ya doğrudan destek vermiş ya da bu konuda ABD’nin izleyeceği siyasete fiili anlamda karşı çıkmamışlardır.

Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül terör saldırıları sonrası uluslararası terörle mücadele kapsamında ilk askeri operasyonu Afganistan’a düzenlemiştir. Fakat Amerikan yönetimine göre Afganistan’a düzenlenen askeri operasyon terörle mücadele konusunda yeterli olamamıştır. Terörle mücadeleyi ve kitle imha silahlarının varlığını gerekçe gösteren Amerika Birleşik Devletleri yönetimi dönemin Irak lideri Saddam Hüseyin’i hedef göstermiştir. “Bu çerçevede Amerikan yönetimi içinde ABD Başkanı Yardımcısı Dick Cheney ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld Irak Savaşı’nı gündeme getirdiler. Hem Cheney hem de Rumsfeld, El Kaide’nin lideri Useme Bin Ladin ile Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin arasında bir ilişki olduğu yönünde şüpheye sahiplerdi. Özellikle El Kaide’nin Irak’tan kitle imha silahları elde edebileceğini ifade etmekteydiler.”⁶⁷

Yaşanan bu gelişmeler, Birleşik Devletler yönetiminin Irak ile ilişkilerde bu defa savaş seçeneğini ciddi anlamda gündeme getirdiklerinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkarmaktadır. İkinci Körfez Savaşı üzerinde araştırma yapan düşünürler, ABD’nin bu tutumunun altında yatan nedenlerden birinin 11 Eylül terör saldırıları olduğunu vurgulamışlardır. “Birinci Körfez Savaşı’ndan itibaren yaşanan husumetlere rağmen Amerika’nın Irak rejimine karşı tutumunun asıl sebebi 9/11 olaylarıdır. Saddam, Kuveyt’ten çekilmeye mecbur bırakılmasına ve ekonomik ambargolara uğramasına karşın, Birleşmiş Milletler bölgede silah müfettişleri bulundurma ve uçuşa yasak bölge ilan etme kararı almıştı ve bu da bölgede sınırlı bir Amerikan varlığını

⁶⁷ Yılmaz, Uluslararası Politikada Orta Doğu. s.330.

mecburi hale getiriyordu. Bu etmenler zorlayıcı diplomasinin etmenleriydi ve neticede tam teşekküllü bir savaşa zemin hazırladı.’’⁶⁸

11 Eylül terör saldırıları aynı zamanda Amerikan kamuoyunda da derin endişe ve korkunun yaşanmasına neden olmuştur. Bu tarihe kadar çok fazla güvenlik sorunu yaşamayan Amerikan halkının, hava unsurlarının da kullanıldığı büyük terör saldırısına uğraması ülkede derin bir güvenlik sorununu da ortaya çıkarmıştır. Terör saldırıları sonrası kamuoyuna hakim olan korku ve panik havası, Amerika Birleşik Devletleri’nin ‘terörle mücadele’ kapsamında geliştireceği yeni Amerikan dış politikasına ciddi bir kamuoyu desteği sağlamıştır. “11 Eylül’deki olaylar bütün dünyada bir şok dalgasının yaşanmasına neden olmuştur. Olaylar sonucunda ABD’de adeta bir devrim yaşandı. Ulusal duygular değişti ve ulusal siyaset başka bir yöne çevrildi. 11 Eylül’den önce Amerikan halkı çoğunlukla dış politikayı pek anlamasa da olaylara genellikle iyi niyetle yaklaşırdı. 11 Eylül’den sonra ise her tarafta düşman görmeye başladılar. 11 Eylül’den önce Amerikan hükümetleri 50 yıl boyunca Batı ile bir ittifak yaparak barışı devam ettirmeye çalışmışlardı. 11 Eylül’den sonra ise Washington bütün çalışmalarını sadece kendini savunmaya adanmıştır.’’⁶⁹ Bu kapsamda Afganistan ve Irak’a gerçekleştirilen askeri operasyonlara Amerikan kamuoyu destek vermiştir.

Amerika Birleşik Devletleri’nin daha önce gerçekleştirdiği Vietnam Savaşı’nda teknolojik üstünlüğün kendisinde olmasına rağmen başarısız olmasının en önemli nedenlerinden birinin bu savaşın Amerikan kamuoyu nezdinde meşru görülmemesi ve Amerika Birleşik Devletleri’nin dış politikasına ve ordusuna gerekli desteği vermemesi olarak yorumlanmaktadır. Vietnam Savaşı’ndaki başarısızlığın altında

⁶⁸ Giray Sadık, Comparative Analysis of Transatlantic Involvements in The Emerging World Order: Multilateral Coercive Diplomacy in The Bosnian War (1992-1995) And The Second Gulf War (2002-2003), Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.30.

⁶⁹ John Keegen. (2005). Irak Savaşı ve Türkiye. Çeviren: İlhan Bekbay. İstanbul: Marka Yayınları. s.103

yatan nedenlerden birinin halk desteğinin olmaması olduğunu gören Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, 11 Eylül terör saldırılarının Amerikan halkı üzerinde oluşturduğu korkuyu Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a gerçekleştirmeyi planladığı İkinci Körfez Harekâtı için kullanmıştır. Nitekim bu konuda başarılı da olunmuştur.

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı düzenlenen terör saldırılarının ardından ortaya atılan diğer önemli farklı bir görüş daha önem kazanmaktadır. Bu görüşü ileri sürenler Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu ulusal gücü ve teknolojik imkânları göz önünde bulundurarak böyle bir terör saldırısının Amerika Birleşik Devletleri'nin istihbarat teşkilatları ve güvenlik kuvvetleri tarafından önceden tespit edilmesi gerektiğini ifade ederek bu terör saldırılarını farklı bir bakış açısıyla sorgulamışlardır. “Olayı araştırmak üzere ABD’de kurulan resmî ‘9/11 komisyonu’ El Kaide’nin ABD’ye saldıracağı konusunda çeşitli uyarılar yapılmış olduğunu, istihbarat kurumları arasındaki iletişim eksikliği yüzünden yönetimin bunlara ilgi göstermediğini açıklayacaktır. Konu hakkında çeşitli komplo teorileri ortaya atılmıştır.”⁷⁰

Bu bağlamda 11 Eylül terör saldırıları, bu fikri savunular tarafından bir propaganda olarak değerlendirilmiştir. “En genel gören tanımla propaganda; bireyler ve gruplar aracılığıyla diğer grupların kanılarını, görüşlerini ve davranışlarını iletişim araçlarını kullanarak propagandacının istekleri doğrultusunda etkileme, değiştirme veya kontrol altında tutmaya yönelik gerçekleştirilen bilinçli davranışlardır.”⁷¹

Daha sonraki süreçte Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül terör saldırılarını İkinci Körfez Savaşı için bir neden olarak göstermesinin ardından ortaya atılan bu görüş önem kazanmaktadır. “11 Eylül

⁷⁰ Dayıoğlu vd, Türk Dış Politikası Cilt III. s.16.

⁷¹ Ali Gök, İkinci Körfez Savaşı Örneğinde ABD'nin Psikolojik Harekât ve Propaganda Uygulamalarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2012, s.15.

eylemlerinin ilk şaşkınları istihbaratçılar oldu. İletişim, istihbarat ve istihbarata karşı koyma konularını bilenler halen düşünüyorlar. Sebebi de ‘Echelon’ın sağırlığıdır. Echelon elektronik istihbarat ağının adıdır. Sinyal ve görüntü istihbaratı yapar. ABD’de 36 istihbarat örgütü var. Bunlar cömertçe destekleniyor. Sabah 8.30’da 6 uçak kaçırılıyor ve her an kalkışa hazır olarak bekleyen ‘Emergency’ savaş uçakları kalkmıyor.’’⁷² Eğer 11 Eylül terör saldırıları bu bakış açısıyla değerlendirilecek olursa, bu terör saldırısını bir de psikolojik savaş açısından değerlendirmek gerekecektir çünkü Amerika Birleşik Devletleri yönetimi bu terör saldırılarını kendi kamuoyunun ve uluslararası kamuoyunun psikolojisi üzerinde kullanmış, Afganistan ve İkinci Körfez Savaşı harekâtlarını terörle mücadele kapsamında meşru zemine oturtmaya çalışmıştır. ‘‘Psikolojik savaş, hem savaşta hem barışta, insanların duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmek maksadıyla bilginin kullanılması olarak tanımlanmaktadır.’’⁷³

Yıllardır terörle mücadele eden ve terörle mücadele konusunda gerek ekonomik anlamda ciddi zarara uğrayan gerekse de insan anlamında binlerce kayıp veren Türkiye, 11 Eylül terör saldırılarının ardından, Amerika Birleşik Devletleri’ne terörle mücadele konusunda destek vereceğini açıklamıştır. Ankara gerek müttefik ülkeleri gerekse de diğer devletleri terörle mücadele konusunda uluslararası işbirliğine çağırmakta ve terör sorununun çözümü için uluslararası işbirliğini vazgeçilmez bir koşul olarak kabul etmektedir.

Ankara’nın terörle mücadele kapsamında izlediği politika en başından beri uluslararası alanda müttefikleri tarafından desteklenmeli ve terörle mücadele gerek Orta Doğu coğrafyasında gerekse de küresel boyutta birlikte gerçekleştirilmelidir. Terör saldırılarına maruz kalan veya terör tehdidini yakından hisseden devletler terörle mücadele kapsamında diğer devletler tarafından yalnız bırakılmamalı ve her alanda

⁷² Tarhan, Psikolojik Savaş. s.46-47.

⁷³ Tarhan. a.g.e. s.21.

destek verilmelidir. Türkiye'nin terör politikalarına yaklaşımı bu şekilde gerçekleşmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu coğrafyasına yönelik geliştirdiği politikalarda önemli rol oynayan konulardan biri de Orta Doğu'da ABD'nin önemli bir müttefiki olan İsrail'in geleceği ve güvenliği konusu olmuştur. İsrail devleti, gerek Amerika Birleşik Devletleri'nin yönetiminde etkinliği bulunan Yahudi lobisinin faaliyetleri gerekse de Amerikan ekonomisindeki etkili faaliyetleri sonucunda ABD'nin dikkatini kendi güvenliği açısından Orta Doğu coğrafyasına çekebilmektedir. Çünkü İsrail devleti Orta Doğu gibi bir coğrafyada kendi ulusal güvenliğini sağlayacak bir ulusal güce sahip değildir. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğine ihtiyaç duymaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri-İsrail ilişkileri tarihsel süreç içerisinde ele alındığında dahi inişli çıkışlı bir grafik çizmekten ziyade her anlamda ortak politikalar izleyen iki müttefik devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca İsrail'in Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu'da Türkiye ile birlikte iki önemli müttefikinden olduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda da benzer şekilde ifade edildiği gibi İsrail devleti kurulduğu tarihten itibaren gerek dini nedenler gerekse de toprak sorunları nedeniyle komşularıyla ciddi sorunlar yaşayan bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. İsrail kendi topraklarını düşmanları tarafından çevrili bir alan olarak görmekte ve bu bağlamda sürekli askeri yöntemleri ön planda tutan güvenlik anlayışlı çözüm geliştirmektedir.

İsrail, Orta Doğu'da içinde bulunduğu şartlardan dolayı Amerika Birleşik Devletleri'ne kendi güvenliğini sağlama konusunda ciddi anlamda ihtiyaç duymaktadır. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri olmadan İsrail'in ulusal güvenliğini tek başına sağlaması mümkün görülmemektedir. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri, İsrail devletinin ulusal güvenliğinin de ciddi anlamda tehlikede olduğunu düşünerek söz konusu ülkeye ekonomik ve askeri anlamda ciddi

yardımlar yapmaktadır. İsrail'in siyasi coğrafyası ve sahip olduğu jeopolitiğin diğer unsurları İsrail'e güvenlik politikalarını ön plana koyan politikalar geliştirmekten başka bir şans tanımamaktadır. Bu durum Orta Doğu'nun yapısından ziyade, hiç şüphesiz İsrail'in Orta Doğu coğrafyasında izlemiş olduğu siyasetin de bir sonucudur. "Coğrafya ve politika, İsrail için iç içe geçmiş iki kavramdır ve İsrail'in strateji anlayışı, jeopolitik durumundan derinden etkilenmektedir. İsrail; küçük, etrafı potansiyel düşmanlarla çevrilmiş (çoğunluğu Arap olan ve İsrail'i bir devlet olarak tanımayan) bir ülke olarak görülmektedir. İsrail kendi jeostratejik çevresini düşmanca, tahmin edilemez, istikrarsız, tehlikeyle dolu olarak görmektedir."⁷⁴

İsrail, Amerika Birleşik Devletleri'nden başka diğer ülkelerle de diplomatik ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda İsrail, bölgede etkisi olan diğer ülkelerin yönetimleriyle yakın ilişkiler geliştirerek farklı bir güvenlik stratejisi izlemektedir. Örneğin Türkiye ve Mısır gibi ülkelerle yakın ilişkiler kurarak uluslararası yalnızlıktan kurtulmak için belli bir çaba içinde bulunmuştur. Çünkü sadece Amerika Birleşik Devletleri ile yakın ilişki içinde olup kendi komşularının tümüyle sorunlu olmak İsrail'in güvenlik kaygılarını derinleştiren bir siyaset izlemesine neden olacaktır. Aynı zamanda İsrail bu tür bir politika takip ederek askeri harcamalara daha fazla para ayırma ihtiyacı duyabileceğinden ekonomik kayıplarda yaşayacağı açıktır. Ancak yakın zamanda Türkiye ile yaşanan Mavi Marmara krizi sonrası Türkiye ile ilişkiler gerginleşmiş ve bunun sonucunda Türkiye-İsrail ilişkileri ciddi anlamda yara almıştır. Mısır'da yaşanan devrim sonrası Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesi İsrail'i kaygılandırır da daha sonrası yaşanan askeri darbe sonrası Mısır'da iktidarın el değiştirmesi İsrail'in kaygılarını hafifletmiştir. Yaşanan bu olaylar İsrail'in yakın coğrafyasındaki komşularıyla ilişkilerin belli bir seviyede seyretmesinin zor olduğunu ve aynı zamanda bölgesel dengelerin değişken olduğunu göstermiş ve bunun sonucunda

⁷⁴ Benedetta Berti. (2015). Seeking Stability: Israel's Approach to the Middle East and North Africa. Policy Brief. 198. s.1.

İsrail, Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerini kendi ulusal güvenliği açısından vazgeçilmez müttefik olarak ele almıştır.

İsrail devleti Orta Doğu coğrafyasında izlediği sert siyasetin neticesinde bölgesel anlamda yalnız kalmış bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. İsrail devleti bu durumu ulusal güvenliği açısından tehdit olarak kabul edebilecek bir ülkedir. İsrail, kendisine tehdit olarak algıladığı ülkeleri uluslararası yalnızlığa iterek, kendi güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Örneğin, Irak'a gerçekleştirilen müdahale ve İran'a karşı uygulanan uluslararası ambargolar bu duruma birer kanıt niteliğindedir. Bu yaptırımları İsrail devleti tek başına uygulamamıştır ancak uygulanması sonrası İsrail kendi ulusal güvenliği açısından rahatlamıştır. “Günümüzde ve tahmin edilebilir gelecekte İsrail, geçmişte yaşanan savaş ve şiddet vaziyetlerine tekrar duhul edeceğe benzemiyor. Ülke halihazırda Mısır ve Ürdün ile barış halinde ve Suriye ile Irak orduları iç gelişmeler ve 2. Körfez Savaşından mütevellit harap olmuş vaziyette.”⁷⁵ Bu durumdan da anlaşılacağı üzere İsrail, bölgedeki diğer devletleri etkisizleştirerek kendi güvenliğini artırmaya yönelik politikalar takip etmiştir.

Sonuç olarak İsrail, kendi bölgesinde tehdit unsuru olarak gördüğü ve tek başına başa çıkamayacağı ülkeleri uluslararası destek alarak kendisine karşı tehdit unsuru olmaktan çıkartmak istemektedir. Bunu da bölgede kendisine tehdit oluşturan bölgesel güçleri Amerika Birleşik Devletleri sayesinde etkisiz hâle getirerek gerçekleştirmeyi planlayan bir görüntü çizmiştir. Bölge ülkelerini siyasi ve askeri anlamda etkisizleştirerek bölgede kurduğu egemenliğini ve güvenliğini pekiştirmeyi amaçlayan İsrail, değişik dönemlerde dönemin güçlü ülkelerini bu amaç doğrultusunda kullanmayı başaramıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'yi kendi ulusal çıkarları için kullanan İsrail,

⁷⁵ Itamar Rabinovich. (2015). Israel and The Changing Middle East. Middle East. 34, s.3

günümüzde güvenlik politikaları anlamında ABD ile ciddi anlamda işbirliğine girişmiştir.

İkinci Körfez Savaşı'nın nedenleri incelendiğinde 'enerji kaynakları (petrol, doğal gaz, vb.) ve bu kaynakların geçiş güzergahlarının kontrol edilmesi, terör saldırıları ve tehditleri, dönemin Irak lideri Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları saklaması gerekçesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu coğrafyasındaki en önemli müttefiki konumunda olan İsrail devletinin güvenliği konusu gibi nedenler İkinci Körfez Savaşı'nın dış nedenleri olarak değerlendirmek mümkündür. Bütün bu dış nedenlerin yanında Amerika Birleşik Devletleri yönetimini İkinci Körfez Savaşı'na yönlendiren iç etkenlerin de varlığını söylemek doğru bir değerlendirme olacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan lobiler iç etkenler konusunda önemli bir örnek oluşturmaktadır. Söz konusu lobiler özellikle Birleşik Devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde hükümeti etkileme konusunda önemli rol oynamaktadırlar.

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde faaliyet gösteren Yahudi lobisi, ABD'nin Orta Doğu politikalarının oluşmasında ve özellikle İsrail'in güvenliği konusunda ABD'nin dış politikasının şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. "Lobicilik ABD'nin iç politikasını büyük çapta yönlendirmenin yanında dış ülkelerin ABD ile ilişkilerinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Türkiye'ye yönelik ABD politikasına Rum lobisi etki edebilirken, ABD'deki Yahudi lobisi ABD'nin Orta Doğu politikasına ve özellikle İsrail yanlısı politikasını yönlendirebilmektedir. ABD'de her konuda Yahudi lobisi çok önemlidir ama bu savaşta etkisi çok büyüktür."⁷⁶

Amerika Birleşik Devletleri yönetimi Irak sorununu yumuşak güç unsurlarını kullanmadan sert güç kullanarak çözüme yoluna gitmiştir. Yumuşak güç, kısacası askeri güç kullanma seçeneğini gündeme

⁷⁶ Ali İhsan Gürler. (2005). Büyük Orta Doğu Projesi ve Bush Doktrini. 1. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık. s.255-256.

getirmeden ortaya çıkan sorunları diplomasi yoluyla çözmeyi hedefleyen kavramdır. Yumuşak güç kavramında ‘uluslararası işbirliğinin’ sorunları çözmeye önemli bir metot olduğu kabul edilmektedir. Yumuşak güç kavramı bu yaklaşımıyla liberal uluslararası ilişkiler teorisinin yaklaşımı ile ortak bir bakış açısı ortaya koymaktadır.

Sert güç kavramı ise, yumuşak güç kavramının aksine uluslararası alanda sorunların çözümü konusunda işbirliğinden ziyade ‘yaptırımları’ ön planda tutan yöntemdir. Dış politikada sorunların çözümünde savaş seçeneği ilk etapta uygulanan bir yöntem değildir. İlk izlenen yöntem ekonomik boyutu ağır basan ve hedefteki ülkeyi uluslararası alanda yalnızlığa iten ambargolar şeklinde gerçekleşen yaptırımlardır. Fakat sorun oluşturan ülkelere uygulanan yaptırımlar uluslararası barışı sağlama açısından yeterli olmazsa savaş seçeneği ön plana çıkmaktadır. Bu boyutuyla da sert güç kavramı realist uluslararası ilişkiler teorisinin bakış açısı ile yakından ilgilidir. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde sert güç kullanma seçeneğini gerektiğinde uygulamaya koyan devletler, büyük devletler ve kısmen de olsa orta büyüklükteki devletlerdir. Dış ilişkilerdeki etkinliğini kullanarak hedefteki ülkeleri daha rahat baskı altına alabilmektedirler.

Orta büyüklükteki devletler ve küçük devletler genel olarak sorunları imkanları ölçüsünde işbirliğine giderek veya büyük güçlerin desteğiyle ve arabuluculuğuyla çözmeyi tercih etmektedirler. Çünkü bu devletler, uluslararası kamuoyunun baskısından çekinmektedirler. Örneğin, ABD yönetimi yakın zamanda İran ile yaşadığı nükleer silah sorununu ekonomik boyutlu yaptırımlarla çözmeye çalışırken İkinci Körfez Savaşı’nda ise Irak ile yaşanan sorunu sert güç kullanarak askeri yöntemlerle çözmeye yoluna gitmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde siyasi alanda etkili olan iki kanat, liberaller ve cumhuriyetçiler arasında uygulanan politikalar açısından sert güç ve yumuşak güç kavramları iki kanadı birbirinden ayıran önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Liberaller sorunları yumuşak güç kullanarak çözmeye çalışırken

cumhuriyetçiler ise sert güç kullanmayı tercih etmişlerdir. İkinci Körfez Savaşı döneminde ABD'nin yönetiminde cumhuriyetçilerin olması Irak ile yaşanan sorunun işbirliği şeklinde çözülememesinde ve İkinci Körfez Savaşı'nın çıkmasında önemli rol oynamıştır. BM'nin tutumu ve uluslararası kamuoyunun çabalarına rağmen ABD yönetimi savaşı neredeyse tek çözüm yöntemi olarak görmekte ısrar etmiştir. Bu durumun sonucunda İkinci Körfez Savaşı'nın çıkması kaçınılmaz bir hal almıştır.

Türkiye'nin bu dönemde kendi çıkarları açısından bölgesel ve küresel anlamda izlemiş olduğu politikalara rağmen gerek Irak'ın tutumu gerekse de Amerika Birleşik Devletleri'nin kararlı tutumu nedeniyle İkinci Körfez Savaşı başlamıştır. “Amerika Birleşik Devletleri, 20 Mart 2003 tarihinde, Türkiye saatiyle, 04.33'te Irak Savaşı'nı başlatmıştır. 20 gün boyunca, ABD ve İngiltere, Irak topraklarını bombalamışlardır. 9 Nisan 2003 tarihinde, Amerikan birlikleri, ciddi bir direniş görmeden başkent Bağdat'ın göbeğindeki Tahrir Meydanı'na inmişlerdir. Böylece, Irak'ın işgali fiilen tamamlanmıştır.”⁷⁷

Dönemin Irak lideri Saddam Hüseyin'in Amerikan askerleri tarafından yakalanmasının ardından Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush kamuoyuna yaptığı açıklamada savaşın bittiğini açıklamıştır. Ancak Irak'ın içerisinde bulunan farklı direniş grupları Saddam Hüseyin yakalandıktan sonra da Amerikan askerlerine karşı saldırılarını devam ettirmişlerdir. Bu durum dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanının söylediklerinin aksine savaşın bitmediğini göstermiştir. “Irak'ı özgürleştirmek amacıyla başlatılan savaş, Irak'ı tam bir kaosa sürükledi. İşgal ve ABD'nin politikaları neticesinde, ülkede bir taraftan işgallere yönelik direniş başlarken, diğer taraftan da mezhepsel/etnik çatışmaların yoğunluk kazandığı bir iç savaş çıktı.”⁷⁸ Amerikan askerleri Irak'ta kontrolü tamamen ele geçirdikten sonra savaş

⁷⁷ Ramazan Özey. (2004). Dünya Denklemine Orta Doğu Coğrafyası. 3. baskı. İstanbul: Aktif Yayınları. s.231.

⁷⁸ Yılmaz, Uluslararası Politikada Orta Doğu. s.337-338

boyut değiştirmiş ve dzenli savaş şeklinden gayrinizami savaş şekline ddnüşmüştür. Dzenli ordunun savaş dzeninden çıkıp gerilla ordusu şeklinde yapılanması ve bu şekilde Amerika Birleşik Devletleri'nin silahlı gücüne karşı koyması Amerikan yönetimini ciddi anlamda endişelendiren bir gelişme olmuştur. Çünkü, dzenli ordu ne kadar güçlü olursa olsun gerilla savaşı karşısında ciddi kayıplar vermekten kurtulamadığı bilinmektedir.

Yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nin Vietnam'da yaşadığı sorun Amerikan halkının ve ABD yönetiminin hafızasında yer almaya devam etmektedir. ABD ordusu sahip olduğu ciddi anlamdaki askeri mühimmata rağmen Vietnam'da ortaya çıkan gerilla savaşına karşı başarılı olamamıştır. Geçmişte yaşanan bu tecrübeden sonra benzer bir durumun Irak'ta da ortaya çıkma ihtimali Amerika Birleşik Devletleri açısından ciddi anlamda kaygı verici bir gelişme olmuştur. Ancak Irak jeopolitiğinin Vietnam'dan farklı olması Amerikan ordusunun korktuğu gibi bir durumun ortaya çıkmasını engellemiştir. Çünkü Vietnam coğrafyası sık ormanlarla kaplı olması nedeniyle gerilla savaşı açısından uygun bir coğrafya sunarken Irak'ın coğrafyası Irak ordusuna böyle bir imkân tanımamıştır. Yanı sıra Irak ordusunun savaş sırasında dağılması da gayrinizami savaş ihtimalini ortadan kaldırmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Körfez Savaşı'nın nedenlerinden birisinin diktatörlük ile yönetilen Irak'a özgürlük ve demokrasi getirmek olduğunu ileri sürmüştür ancak ABD'nin savaş öncesi ileri sürdüğü bu ilkeler savaş sonrasında gerçekteşmemiştir. Irak, demokrasi, insan hakları, adalet, özgürlük gibi kavramlarla tanışmak bir yana, İkinci Körfez Savaşı sonrası Irak'ı bekleyen en önemli sorun Irak topraklarının bölünme tehlikesinin ortaya çıkması olmuştur. Birçok etnik ve dini grupları bünyesinde barındıran Irak, Saddam Hüseyin döneminde ortaya çıkan isyan girişimlerini sert bir şekilde bastırmıştır ancak yaşadığı sorunlara rağmen Irak bir şekilde topraklarının bütünlüğünü korumuş egemen ve bağımsız bir devlet olarak varlığını devam

ettirmiştir. Ancak İkinci Körfez Savaşı sonrası özellikle Irak'ın kuzey bölgesinde yaşananlar, Irak'ın toprak bütünlüğünün tarihinde hiç olmadığı kadar tehlike altında olduğunu göstermiştir. Bu durum sadece Irak halkını kaygılandırmakla kalmamış farklı etnik ve dini unsurları bir arada barındıran komşu ülkeleri de kendi gelecekleri ve toprak bütünlüklerinin korunması açısından kaygılandırmıştır. Örneğin Türkiye, bu konuda ciddi bir endişe yaşamış ve Irak'ın kuzeyine hava ve kara harekâtları gerçekleştirerek bu tehlikeyi önlemeye çalışmıştır.

İkinci Körfez Savaşı'nın en önemli nedenleri arasında gösterilen Irak'ta bulunması muhtemel kitle imha silahları, Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin ulusal güvenlikleri açısından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmiştir. 2002 tarihinde BM, 1441 sayılı kararla Irak'ın, yetkili silah denetmenlerine Irak'a giriş yapabilmeleri için izin vermesini ve savaş suçuna mahal verebilecek olası silah varlığının yerinde tespit edilmesini talep etmiştir.⁷⁹ Bu talep kabul edilmiş ve denetmenler herhangi bir kitlesel imha silahının izine rastlamamıştır lakin bu tespit Amerika tarafından tatmin edici bulunmamıştır. Amerika Birleşik Devletleri, savaş için öne sürdüğü diğer gerekçelerle birlikte ortaya çıkan bu durumun da daha ciddi güvenlik sorununa dönüşmeden engellenmesi için gerektiğinde savaşı göze aldığını belli eden görüntüler vermiştir. “BM Genel Sekreteri'nin silâh denetçilerinin Irak'a geri dönmeleri konusunda Bağdat Hükümeti nezdinde 2002 başından yıl ortasına kadar süren girişimlerden bir sonuç alınamaması üzerine 8 Kasım 2002'de aldığı 1441 sayılı kararla BM, Irak'ı koşulsuz işbirliğine çağırmakta ayrıca bu işbirliğini de bir takvime bağlamaktaydı. Belirlenen takvim çerçevesinde (30 gün içinde) Irak yönetimi 7 Aralık'ta elindeki kitle imha silâhlarının bir dökümünü BM'ye sunmuşsa da söz konusu bu liste Amerikan yönetimi tarafından tatmin edici bulunmamıştır.”⁸⁰ Bu durum ABD yönetiminin savaş konusunda kararlı bir tutum içinde olduğunu da göstermektedir.

⁷⁹ United Nations Security Council. Resolution 1441. Erişim Tarihi: 14 Mayıs, 2017 <http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/1441.pdf>

⁸⁰ Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu. s.467-468.

Savaşın önemli argümanları arasında gösterilen kitle imha silahları savaş sonunda Irak topraklarında bulunamamıştır. Ortaya çıkan bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin itibarının gerek kendi kamuoyu nezdinde gerekse de uluslararası kamuoyu nezdinde ciddi anlamda sarsılmasına neden olmuştur. “ABD'nin Irak'ı işgal ederken öne sürdüğü gerekçelerin de geçerliliğinin olmadığı net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Saddam Hüseyin'in başta El Kaide olmak üzere terör örgütlerine destek verdiğine ilişkin hiçbir somut kanıt ortaya konulamadığı gibi, bu ülkenin kitle imha silahlarının olduğu iddiası da boşa çıktı. Irak'a barış ve demokrasi de gelmedi. Tersine, Irak'ın yanı sıra tüm bölge ülkelerini de az ya da çok etkileyen istikrarsız bir ortam yarattı.”⁸¹ Aynı zamanda söz konusu durum bundan sonraki süreçte Amerika Birleşik Devletleri'nin izlediği politikaların kendi kamuoyunda sorgulanmasına da neden olmuştur.

Uyguladığı dış politikalarda halkının desteğini almayı büyük ölçüde önemseyen Amerikan yönetimi, bundan sonraki dönemde uygulayacağı politikalarda daha dikkatli davranmaya özen göstermiştir. Örneğin, daha sonra İran ile yaşadığı benzer sorunlar sonrası Amerika Birleşik Devletleri yönetimi askeri seçeneği kullanmaktan uzak durmuş ve İran'ı uluslararası alanda engellemeye çalışmıştır.

İkinci Körfez Savaşı askeri kayıplar yanında ekonomik olarak da Amerika Birleşik Devletleri için çok ciddi kayıplara neden olmuştur. ABD yönetimi savaş için yaşadığı söz konusu ekonomik kayıplardan dolayı ilerleyen yıllarda yaşanan uluslararası sorunlara savaş seçeneğini geri planda tutarak uluslararası alanda farklı yaptırım türlerini devreye sokarak daha tedbirli bir yaklaşım göstermiştir. “Irak Savaşı'nın ABD'ye maliyeti hakkında, geniş bir rapor hazırlanmıştır. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in emriyle hazırlanan 16 sayfalık rapora göre, Washington'ın Irak Savaşı için bölgeye konuşlandırdığı asker sayısı 423.998'dir. Savaşın 720 saat sürdüğü belirtilen raporda, müttefiklerin

⁸¹ Yılmaz, Uluslararası Politikada Orta Doğu. s.337-338.

41.400 sorti yaptıkları ve toplam 18.622 ton yakıt harcadıkları belirtilmiştir. ABD Savunma Bakanlığı'nca hazırlanan rapora göre, savaşın maliyeti 917.744.361 dolar 55 cent olmuştur.”⁸² Savaşta ölen insan sayısında ise muhtelif rakamlar bulunmaktadır. “Iraq Body Count, 2006’ya kadar olan süreçte öldürülen Iraklı sayısını 43.491 olarak belirtmektedir. Irak İç İşleri Bakanlığı aynı süreçte, öldürülen Iraklı sayısının Iraq Body Count’tın rakamlarından yüzde 75 daha fazla olduğunu iddia etmiştir. Hükümet dışı (non-governmental) bir örgüt olan İraçiyun ise 2005’e kadar olan süreçte bu sayının 128.000 bin olduğunu açıklamıştır.”⁸³

Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Körfez Savaşı sonrasında Irak’ın mevcut topraklarını kontrol altına almasıyla birlikte dünyanın önemli enerji kaynakları arasında olan petrol kaynaklarını da kontrol altına almıştır. Irak’ın petrol kaynaklarının kontrol altına alınması ABD’nin ve Amerikan petrol şirketlerinin dünya siyasetinde ve ekonomisinde etkinliğini artıran önemli bir gelişme olmuştur. Yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak’ın petrol kaynaklarını kontrol altına alması gelecekte de süper güç pozisyonunu devam ettirebilmesi açısından önemlidir. Ancak daha sonraki dönemlerde terör örgütlerinin Irak topraklarında etkinliğinin artması ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri’nin Irak’ın enerji kaynakları üzerinde etkinliğinin azaldığı görülmektedir.

Savaşın bitiş tarihinden sonra Saddam Hüseyin’in yakalanması ve Orta Doğu coğrafyasında Irak gibi bölgesel bir gücün dünya siyasetinde kendi iç güvenliğini sağlayamayacak duruma gelmesi Amerika Birleşik Devletleri’nin söz konusu coğrafyadaki en önemli müttefiki olan İsrail devletinin tehdit algılamasını ciddi anlamda azaltan bir gelişme olmuştur. Çünkü İsrail bölgede kendi gücünü aşacak veya dengeleyecek bir güç

⁸² Özey, Dünya Denklemine Orta Doğu Coğrafyası. s.231-232.

⁸³ Gilbert Burnham & Riyadh Lafta, Shannon Doocy, Les Roberts. Mortality after the 2003 invasion of Iraq: a cross-sectional cluster sample survey. Erişim Tarihi: 11 Mayıs, 2017
<https://pdfs.semanticscholar.org/20d4/35706009497917e16fa83efb1717349cb410.pdf>

bulunmasını istememektedir. Saddam Hüseyin gibi sert söylemlere ve politikalara sahip bir siyasi liderin devrilmesi İsrail'in güvenlik kaygılarını azaltmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri Irak'ta oluşan siyasi boşluğu değerlendirerek Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürt gruplarını fiili olarak kendisine bağlı hale getirmiş ve böylece bölgenin kontrolü ABD açısından kolaylaşmıştır. Irak'ın kuzeyinde güçlenen Kürt yönetimi zaman zaman bağımsızlık söylemlerinde bulunarak Irak'ın toprak bütünlüğü açısından da ciddi bir tehlike oluşturmuştur. Zaman zaman bağımsızlık söyleminde buluna Kürt liderler Türkiye'nin konu ile ilgili hassasiyetini de göz önünde bulundurarak bu söylemlerinde ileri gitmemişler ve terör örgütü PKK ile de aralarında mesafe kurmaya çalışmışlardır. Çünkü Türkiye gibi bölgede etkili olan bir ülke ile ilişkilerin gerginleşmesi Kürt yönetimi için de akılcı bir politika olmayacaktır. Irak'ta Saddam Hüseyin sonrası siyasi boşluğu değerlendiren Kürt gruplar, Türkiye'nin konu ile ilgili hassasiyetini de uzun yıllara dayandığının farkında olarak politikalar geliştirmişlerdir.

İkinci Körfez Savaşı sonrası güçlenen Kürtler sadece Irak'ın kuzey bölgesinde değil, Irak topraklarının genelinde nüfuzlarını artırmışlardır. Örneğin, bölgedeki etkili Kürt liderlerden Celal Talabani Irak Cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Daha önce Irak'ta kurulacak bir Kürt devletini savaş nedeni olarak göreceğini açıklayan Türkiye, gerek Irak'ın kuzeyinde oluşan fiili durumdan ve gerekse peşmerge güçlerinin Musul ve Kerkük'e silahlarıyla girmesinden dolayı ciddi bir güvenlik sorunu yaşamaya başlamıştır. “Kürtlerin, Irak'ın kuzeyinde yerli Arap halkı dahil herkesi bölgedeki yerlerinden ettiği gibi, topraklarına ve mallarına da el koyduğu öne sürülmekteydi. Bu arada İsrail'in Kürtleri eğittiği ve Irak'ın kuzeyinde yerleştiği öne sürülüyordu. Bu durum,

açıktan söylenmese de, basına sızdığı kadarıyla da bölgede kontrolü elde tutmak isteyen Türkiye açısından baş ağrısı yaratan bir gelişmeydi.’’⁸⁴

Yanı sıra Türkiye, uluslararası konjonktürün Irak’a kapsamlı bir askeri operasyonun gerçekleşmesi için uygun olmadığı kanaatine varmıştır. Bu bağlamda liberal uluslararası ilişkiler teorisinin bakış açısında uygun olarak Irak’ın kuzeyinde oluşan Kürt yönetimiyle ekonomik ilişkilerini de artırma yoluna gitmiştir. Türkiye, bölgeden gelebilecek tehlikeleri kurduğu siyasi ve ekonomik ilişkilerle asgari düzeye indirmeyi hedeflemiştir. Ancak gerek Irak’ta oluşan siyasi boşluktan gerekse de bölgesel koşulları değerlendiren PKK terör örgütünün Türkiye’ye karşı devam ettirdiği terör eylemleri sonrasında Türkiye, Irak’ın kuzeyinde fiilî olarak yönetimi elinde bulunduran bölgesel yönetim ile ikili ticari ilişkileri sorunun çözümü için yeterli görmemiş ve güvenliği açısından Irak’a yönelik askeri operasyonlara devam etmeye mecbur kalmıştır.

Irak’ın kuzey bölgesinde gerek Kürt bölgesel yönetimin gerekse de PKK terör örgütünün güçlenmesinde Türkiye’nin 1 Mart tezkeresiyle Amerika Birleşik Devletleri ordusunun Türkiye üzerinden Irak’a askeri müdahalede bulunmasına hayır demesinin de etkisi olmuştur. Türkiye bu tezkereye evet oyu vererek Amerika Birleşik Devletleri ile Irak’ın kuzeyinde güçlenen bölgesel yönetimin bugünkü gibi güçlenmesi beklenemezdi. Türkiye’nin İkinci Körfez Savaşı’nda aktif rol oynamamasını değerlendiren gruplar, Türkiye’nin savaş dışı kalmasından ve Irak’ta oluşan siyasal boşluktan yararlanmıştı. Yanı sıra Irak’ın kuzeyinde bulunan bölgesel yönetim Amerika Birleşik Devletleri ile işbirliği içerisine girerek kendisine güvenli bir alan oluşturmuşlar ve uluslararası kamuoyunda ABD gibi güçlü bir destekçi bulmuşlardır. Bu nedenlerden dolayı terör örgütünün Irak’ın kuzeyinde varlığını devam ettirmesinin temel nedeninin Türkiye’nin 1 Mart tezkeresindeki tavrından kaynaklandığını ileri süren düşünürlerde olmuştur.

⁸⁴ Evcioglu, Amerika Birleşik Devletleri’nin Büyük Orta Doğu Projesi. s.328.

4.2. İkinci Körfez Savaşı Dönemi Türk Dış Politikası

Adalet ve Kalkınma Partisi 2002 yılında yapılan genel seçimlere girmiş ve yapılan seçimlerde tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde elde etmiştir. Bu tarihten sonra Türkiye, dış politika prensiplerini değiştirmiş gerek bölgesel anlamda gerekse küresel anlamda daha etkili bir siyaset takip etmeye başlamıştır. Türkiye, bu tarihten itibaren kurulduğu günden günümüze kadar gelen geleneksel politikalarla yola devam etmeyeceğinin sinyalini vermiştir. “Ak parti Hükümeti dış politikasının başlıca mimarlarından biri olan Ahmet Davutoğlu'na göre, dünya siyasetinin karmaşık ve belirsiz bir dönemden geçtiği böyle bir hassas devirde geleneksel ve statükocu metotlarla yeni uluslararası ortama ayak uydurulamazdı. O halde köklerini tarih, kültür ve medeniyetten alan zamanın şart ve ihtiyaçlarına cevap verebilen yeni bir dış politika vizyonu oluşturmaya ihtiyaç vardı.”⁸⁵ İktidarının ilk yıllarını Türkiye'deki ekonomik sorunları çözmeye ayıran Adalet ve Kalkınma Partisi, iktidara geldiği ilk yıldan itibaren kendisini İkinci Körfez Savaşı gibi önemli bir savaşın hazırlık döneminde bulmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye'de iktidar olduğu ilk dönemlerde Türkiye'nin dış politika prensiplerinin belirlenmesinde önemli bir aktör olan Ahmet Davutoğlu ve diğer dış politika yapımcıları bu dönemde iki temel konu üzerinde durmuşlardır. Bunlardan birisi Türkiye'nin coğrafi konumunu yeniden tanımlayan ‘merkez ülke’ kavramı diğeri ise ‘komşularla sıfır sorun politikası’ olmuştur. “Türkiye bölgede etkin olmak istiyorsa komşuları ile arasında elektronik nitelikli Berlin Duvarı oluşturmaktansa var olan duvarları da aşabilen politikalar üretmelemdir... Yapılması gereken bu korkuları aşarak Türkiye'yi kendi komşuları ile rasyonel ilişkiler kurabilen sınır ötesi ittifaklarla da bölgesel etkinliğini artırabilen bir konuma getirmektedir.”⁸⁶ Türkiye'de danışmanlık, dışişleri bakanlığı ve başbakanlık görevlerini de üstlenmiş olan ve dönemin dış politikalarının

⁸⁵ Bilgin & Sula, AK Parti Döneminde Türkiye'nin Orta Doğu Politikalarında Yön Arayışları. s.5.

⁸⁶ Davutoğlu. Stratejik Derinlik. s.146.

belirlenmesinde önemli rol oynayan Ahmet Davutoğlu'na göre; “Türkiye, üzerinde oturmakta olduğu coğrafya ve sahip olduğu tarihsel ve kültürel miras dolayısıyla asla tek taraflı ve tek boyutlu bir dış politika izlemesi mümkün olmayan, çıkarlarını tanımlarken kendisini daima merkezde konumlandırması gereken bir ülkedir. Türkiye kendisini belli bir merkeze angaje etmeye zorlayacak stratejik sıklık içinde olamaz.”⁸⁷ Dönemin dış politikasında etkili olan temel görüş Türkiye'nin bölgesindeki politikaları sadece takip etmemesi, gerek Türkiye'nin çıkarları ve gerekse de bölgenin çıkarları için Türkiye'nin aktif bir politika izlemesi gerektiği şeklinde karşımıza çıkmaktadır. “(...) Türkiye, bulunduğu coğrafyaya hapsedilebilecek, arada kalabilecek bir konuma sahip değil, Mutlaka sınır ötesi ile ilgili bölgesel politikalar geliştirmek zorunda.”⁸⁸

Türkiye bu dönemde stratejik bir bakış açısıyla orta büyüklükte bir devletin uygulaması gereken politikaları uygulamış ve uluslararası konjonktürü dikkate alarak politikalar geliştirmiştir. Türkiye orta ölçekli bir devlet olmasının da etkisiyle uluslararası alanda karşılaştığı sorunları yumuşak güç metotlarını uygulayarak işbirliğini ön plana çıkararak çözüme yoluna gitmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarının ilk yıllarında etkili olan önemli görüşlerden birisi de ‘yeni Osmanlıcılık’ anlayışı olmuştur. Bu anlayışla Orta Doğu ve diğer çevre bölgelere açılmayı planlayan Türkiye, bölgedeki siyasi boşlukları doldurarak gerek bölgesel anlamda gerekse de küresel anlamda yeniden önemli bir aktör olmayı planlamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi, bu anlayışı iktidara geldikten sonra uygulamaya koymuş fakat özellikle dış konjonktürün etkisiyle uygulama fırsatı bulamamıştır. Örneğin, İkinci Körfez Savaşı'nın getirdiği olumsuz koşullar ve diğer bölge ülkelerinde yaşanan siyasi ve ekonomik kaos bu

⁸⁷ H. Tarık Oğuzlu. “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”. Erişim Tarihi: 16 Mayıs, 2014.
http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2009912_tar%C4%B1k.makints.pdf

⁸⁸ Davutoğlu, Küresel Bunalım. s. 179.

projenin uygulanmasını oldukça zorlaştırmıştır. Arap ülkeleriyle ciddi ekonomik ve siyasal ilişkiler kuran Türkiye, Arap dünyasında gerçekleşen ve ‘Arap Baharı’ olarak da adlandırılan süreç içerisinde ilk önce yeni kurulan hükümetlerle ekonomik ve siyasal anlamda önemli sayılabilecek ilişkiler geliştirmiştir.

Türkiye bu dönemde orta büyüklükte bir devlet olma durumundan büyük devlet olma özelliği taşıyan devletler kategorisine geçme hazırlığında iken, Arap coğrafyasında gerçekleşen Arap baharı sonrasında iktidara gelen yönetimlerin etkisizleşmesi ile Türkiye ciddi anlamda bir boşluk yaşamaya başlamıştır. İktidara gelen yönetimlerle ikili ilişkileri geliştirmekte zorlanan Türkiye, Arap baharından önceki döneme kıyasla uluslararası alanda yalnızlık yaşamaya başlamıştır. Örneğin Mısır’da yapılan seçimlerde iktidara gelen Müslüman Kardeşlerin askeri darbe ile iktidardan indirilmesinden sonra Türkiye-Mısır ikili ilişkileri ciddi anlamda gerginleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri yönünün iç dinamiklerin ve uluslararası konjonktürün de etkisiyle hep Batı dünyasına dönmüştür ve Batı odaklı bir dış politika izlemiştir. Bu durum Türkiye’nin uluslararası alanda orta ölçekli bir devlet olmasının verdiği kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü gerek ekonomik anlamda gerekse de teknolojik anlamda güç merkezi Batılı ülkeler olmuştur. Türkiye’de bu durumu göz ardı etmemiş ve gelişmenin önemli bir aracı olarak Batılı ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesinde görmüştür. Fakat, Türkiye Cumhuriyeti’nin yaklaşık bin yıllık devlet geleneğinin üzerinde, Selçuklu ve Osmanlı gibi bölgesinde önemli imparatorluklar kurmuş devlet mirasının üzerinde kurulması, jeopolitik ve jeostratejik konumunun etkisi ve küresel bağlar; gerek Kuzey Afrika bölgesine gerekse de Orta Doğu bölgesine kayıtsız kalarak politikalar üretmesini, bu bölgelerden bağımsız dış politika izlemesini imkânsız hale getirmiştir. Özellikle Türkiye’nin jeopolitik konumu bu konuda son derece etkili bir rol oynamıştır.

Bütün bu nedenlerden dolayı Türkiye, çevresinden bağımsız bir şekilde bölgesel ve küresel anlamda politikalar geliştiremeyeceğini anlamış ve bu bağlamda çevresi ile tekrar yakın ilişki içerisine girmiştir. Turgut Özal döneminde geliştirilmeye çalışılan ilişkiler, Özal sonrası sekteye uğramış olsa da Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde benzer politikalar izlenmeye devam edilmiştir. Çünkü 1980 yılından bu yana yaşadığı terör sorunundan dolayı ulusal bütünlüğüne büyük önem veren Türkiye, ulusal güvenliği açısından çevresi ile yakın ilişki içerisinde olması gerektiğini anlayarak hareket etmeye başlamıştır. Bu dönemde Türkiye, özellikle Orta Doğu coğrafyasına önem vererek bu coğrafya ile yakından ilgilenmeye gayret göstermiştir. “(...) Türkiye bölge ile olan ilişkilerini yeniden ve köklü bir şekilde değerlendirmek zorundadır. Özellikle AB ile yaşanan ve üyelik sürecini gittikçe imkansızlaştıran gerilimli ilişkiler ağı Ortadoğu’ya yönelik kapsamlı bir bölgesel stratejinin geliştirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır.”⁸⁹

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin uygulamaya çalıştığı diğer önemli dış politika prensibi ise ‘komşularla sıfır sorun’ anlayışı üzerinde temellendirilmiştir. Türkiye, bu anlayışla hareket ederek bölgedeki konumunu güçlendirmeyi planlamış ve dünya politikasında güçlü bir bölgesel ve küresel aktör olarak yer almaya çalışmıştır. Bu projedeki önemli amaçlardan birisi, komşularla dolaylı veya doğrudan sorunu olmayan Türkiye’nin bölgesindeki sorunların çözümünde etkili rol oynamasıdır. Fakat İkinci Körfez Savaşı sonrası ortaya çıkan tablo, siyasi istikrarsızlık Türkiye’nin sadece Irak ile sorunlar yaşamasına neden olmamış aynı zamanda İran ile de sorunları beraberinde getirmiştir.

Türkiye, bulunduğu bölgede birbirleriyle sorun yaşayan bölge ülkeleri arasında ‘arabuluculuk’ rolü üstlenerek sorunların çözümünde etkili bir rol oynayacak ve böylelikle bölge siyasi, ekonomik ve askeri gerilimlerden uzak kalacak ve bu durumun sonucunda Türkiye, Batı ile olan ilişkilerini ve özelde Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini daha rahat

⁸⁹ Davutoğlu. Stratejik Derinlik. s.42.

bir şekilde geliştirebilecektir. Örneğin, Irak ile olan ilişkiler geliştirilirse bu ülkeden kaynaklanan terör odakları Irak'tan tasfiye edilecek ve Türkiye'ye tehdit unsuru olmaktan çıkacaktır.

Farklı bir örnek ise, eğer bölgede önemli bir sorun olarak varlığını sürdüren İsrail ve Filistin arasındaki ilişkiler düzelse Türkiye'nin dış politikası bölgesel ve küresel anlamda daha rahat bir şekilde uygulanabilecektir. Çünkü Türkiye, İsrail'in izlemiş olduğu politikalardan zaman zaman ciddi rahatsızlıklar duymuş, bu durum ise Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. İsrail'in uluslararası etkinliği nedeniyle Türkiye bu ülke ile yaşadığı sorunları küresel anlamda izlediği politikalarda karşısında bulabilmektedir. Fakat bölgesinde sorunlar yaşayan bir Türkiye'nin, üstelik bu sorunlara jeopolitik konumu nedeniyle kayıtsız kalamayan bir Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinin sağlam temellere oturmasını beklemek gerçekçi bir yaklaşımdan ziyade hayalci bir yaklaşım olacaktır.

Komşularla sıfır sorun siyaseti, aynı zamanda Türkiye'yi ekonomik açıdan da rahatlatan bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu proje sayesinde tehdit algılaması değişecek olan Türkiye, büyük yatırımlar yaptığı askeri alana ağırlık vermeyecek ve askeri alana yaptığı yatırımları farklı alanlardaki kalkınmasına harçlayacaktır. Türk dış siyasetinde önemli bir adım olarak kabul edilen 'komşularla sıfır sorun siyaseti' uygulamaya konulmasına rağmen özellikle dış konjonktürden kaynaklanan sebeplerden dolayı başarılı olamamıştır. Örneğin Ermenistan, Irak, Suriye, Arap nüfusunun fazla olduğu ülkelerde mevcut sorunlar projenin uygulama aşamasında başarısızlıkla sonuçlanmasında önemli rol oynamıştır. Ermenistan ile 1915 yılında yaşanan Ermeni olayları, Irak ile İkinci Körfez Savaşı'nın getirdiği olumsuzluklar ve Arap coğrafyasında yaşanan isyanlar bu projenin sekteye uğramasında önemli nedenler arasındadır.

Yanı sıra Türkiye'nin jeopolitiğinden kaynaklanan mecburi sebeplerden dolayı şu gerçeği vurgulamak da yerinde olacaktır. Uluslararası alanda yaşanan gelişmeler göstermektedir ki dış politikada dengeler son derece değişken bir karakter göstermektedir. Komşularınızla ilişkileriniz ne kadar iyi bir seviyede ilerlese ilerlesin devletler daima tedbirli bir dış politika izlemek zorundadır. Örneğin, Suriye'de yaşanan iç savaştan dolayı Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler ciddi zarar görmüş ve ülkede yaşanan gelişmeler Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden seviyeye gelmiştir. Türkiye'nin güney sınır adeta terör örgütleri ile çevrelenmiştir. Türkiye bu duruma tedbir olarak Fırat Kalkanı Harekâtını düzenleyerek Suriye'ye fiili müdahalede bulunmak zorunda kalmıştır. Bu durum devletlerarası ilişkilerin değişken olduğunu ve Türkiye'nin bulunduğu coğrafyasından kaynaklanan sebeplerden dolayı daima güçlü ve hazır bir ordu bulundurması gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda söz konusu durum Türkiye'nin coğrafi yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı sadece kendi sınırları içinde güçlü ve hazır bir güvenlik kuvveti oluşturarak kendi güvenliğini sağlayamayacağı gerçeğini de ortaya koymaktadır. Bu yaklaşıma göre Türkiye'nin güvenliği kendi sınırlarının dışında başlamaktadır. Gerek Türkiye'nin coğrafi yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı gerekse de farklı jeopolitik unsurlardan kaynaklanan nedenlerden dolayı Türkiye, daima taarruz gücüne sahip bir ordu bulundurmak zorundadır. Söz konusu da Türkiye'nin bölgesinden bağımsız politikalar üretmeyeceği tezini güçlendirmektedir. Birçok düşünür şu önemli noktanın üzerinde ısrarla durmaktadır ki Orta Doğu coğrafyası Türkiye'nin gerek ekonomik çıkarları gerekse de toprak bütünlüğü açısından hayati öneme sahip coğrafyadır. “(...) Bölgesel bir güç olan Türkiye'nin Orta Doğu ile ilgilenmemesinin, bu bölgede yaşanan gelişmelere gözlerini kapatıp kendi kabuğuna çekilmesinin mümkün olmadığını altını çizmek gerekir.”⁹⁰

⁹⁰ Kemal İnat, Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Algılar ve Gerçekler -1-, Erişim Tarihi: 21 Haziran, 2017 <https://www.setav.org/turkiyenin-orta-dogu-politikasi-algilar->

Türkiye'nin İkinci Körfez Savaşı'nda izlemiş olduğu siyaset, Amerika Birleşik Devletleri ve Irak arasındaki sorunun diplomasi seçeneklerinin ön planda tutularak çözülmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye, İkinci Körfez Savaşı'nın ilk işaretleri ortaya çıktığında dahi savaş seçeneğini doğrudan desteklememiştir. Çünkü Türkiye, hemen yanında yaşanacak böyle bir savaşın sonuçlarından ekonomik, siyasi ve askeri açıdan etkileneceğini önceden kestirebilmiştir. “Hiç kuşkusuz, Türk dış politikasının geleceği açısından Irak tam bir test alanı oluşturmaktadır. Bunun için de Irak bağlamında ortaya konulacak olan tavır, Türkiye'nin bölge ve küresel çapta geleceğini etkileme potansiyeli taşımaktadır. Bunun için de, Türkiye'nin Irak'ta yeni bir politika geliştirmesi ve başarılı olması büyük bir önem arz etmektedir.”⁹¹

Amerika Birleşik Devletleri, Irak'a karşı düzenlenecek olan İkinci Körfez Savaşı'na karar verdiğinde Türkiye'de iktidarda DSP, MHP ve ANAP parti gruplarının oluşturduğu koalisyon hükümeti bulunmaktaydı. ABD yönetimi ilk olarak Türkiye'deki söz konusu koalisyon hükümeti ile temaslara başlamış ve İkinci Körfez Savaşı için açık destek istemiştir çünkü Türkiye bulunduğu coğrafyadan dolayı savaşın gelişimini ve sonucunu direk olarak etkileyebilecek bir ülke durumundadır. Fakat, dönemin Türk hükümeti verdikleri demeçlerde savaşa sıcak bakmamış ve sorunun çözümü için savaşı son seçenek olarak gördükleri izlenimini vermiştir. Terör örgütü PKK ve bu örgütün Türkiye'ye saldırılar için kullandığı üs Irak'ın kuzey bölgesinde bulunmaktaydı. Dönemin Irak lideri Saddam Hüseyin terörle mücadele konusunda Türkiye ile işbirliğine gitmiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ‘sıcak takip izni vermiştir. Çünkü terör örgütü militanları Türkiye'ye karşı gerçekleştirdiği terör eylemelerinden sonra Irak'ın kuzey bölgesine geçebilmekteydiler. Yanı sıra bölgede kurulması muhtemel bir Kürt devletini, Ankara kendi toprak bütünlüğü açısından ciddi bir tehdit olarak

[ve-gercekler-i/](#)

⁹¹ Mehmet Seyfettin Erol. (2007). 11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve “Dört Tarz-ı Siyaset” Akademik Bakış. 1, s.48.

değerlendirmiş ve bu durumu bir savaş nedeni olarak kabul ettiğini belirtmiştir.

Dünya tarihinde savaşlar, gerek savaşacak taraflar için gerekse de savaşın yaşandığı bölgeler için her zaman belirsizlikler getirmiştir. Türkiye ise bölgede yaşanması muhtemel belirsizlikten dolayı ciddi anlamda kaygılanmış ve savaşı bir çözüm için çaba sarf etmiştir. Çünkü Türkiye, Irak'ın kuzeyinde bulunan PKK terör örgütü ile ciddi bir mücadele vermekteydi ve bölgede yaşanması muhtemel bir siyasi boşluktan PKK terör örgütünün güçlenerek çıkabilme ihtimali vardı. Fakat Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerinin savaş ile ilgili 'ya bizimlesiniz ya karşı tarafta' şeklindeki kararlı tutumu mevcut hükümet ile savaş koalisyonu arasındaki görüş ayrılığına neden olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye arasında yapılan ikili görüşmelerde, iktidar partisi ABD'ye İkinci Körfez Savaşı konusunda destek vermiş ve Amerikan ordusunun Türkiye topraklarını kullanarak Irak'ın kuzeyi üzerinden Irak'a gerçekleştirmeyi planladığı askeri harekât konusunda bir mutabakat oluşmuştu. İkili görüşmeler sonrasında Amerikan ordusu Türkiye topraklarından geçerek Irak'ın kuzey bölgesinden işgale başlayacak şekilde hazırlıklarına başlamıştı. Fakat bu hazırlık Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine gelecek olan tezkerenin onaylanması varsayımına dayanarak yürütülmekteydi. "2003 başına gelindiğinde artık ABD'nin Irak'a saldıracağı iyice belli olmuş ve talepleri de netleşmeye başlamıştı. ABD Türkiye'den 12 limanı kullanmak, askerî donanımını (250 uçak, 65 helikopter) ve 60.000 civarında askerini Türkiye'ye getirmek, bu askerlerin yarısını Türkiye'de konuşlandırmak, kalanını Irak işgalinde kullanmak için izin istiyordu. Türkiye, ABD'nin geçişine izin vermek karşılığında, ağır silahlar ve tank gibi donanımla Kuzey Irak'a 31.000 asker sokacak ve bunları halihazırda

orada bulunan 1.500 civarındaki Türk Özel Kuvvetleri personeliyle birleştirecekti.’’⁹²

Türkiye bu tezkereyle birlikte Irak’ın kuzeyinde yer alan ve Türkiye’nin toprak bütünlüğüne tehdit oluşturan PKK terör örgütüne de ciddi anlamda darbe vuracağını düşünmüştür. Fakat bu planın uygulanabilmesi için Türk hükümetinin isteği ve izni yeterli değildir aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin de söz konusu tezkereye onay vermesi gerekmiştir. Fakat TBMM’de grubu bulunan ana muhalefet partisi ve diğer muhalefet partileri söz konusu tezkereye karşı çıkmışlar hatta mecliste grubu bulunmayan siyasi partilerde Amerikan askerlerinin Türkiye üzerinden Irak’a girmesine izin veren bu tezkereye karşı çıkmışlardır.

Türkiye’deki söz konusu muhalefet partileri, iktidar partisi milletvekilleri üzerinde baskı oluşturmaya çalışmışlar ve bunda başarılı da olmuşlardır. Normal şartlarda Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki milletvekili sayısı bu tezkereyi onaylamak için yeterliydi ancak iktidar partisi içerisindeki milletvekillerinden bazılarının da bu tezkereye hayır oyu kullanabileceği belirtilmekteydi. Söz konusu belirsiz durum ABD’yi olduğu kadar Türkiye’yi de endişelendiren bir durum olmuştur. Birçok düşünür ve devlet adamına göre Türkiye, tezkerenin geçmesi durumunda yıllardır uğraştığı PKK terör örgütü ile etkin ve sonuç alıcı bir mücadele başlatabilecekti. Ancak geçmemesi durumunda ortaya çıkması muhtemel siyasi boşluk Türkiye’nin güvenliği ve geleceği açısından ciddi bir tehdit oluşturabilirdi.

Sonucu önceden kestirilemeyen tezkere oylaması 1 Mart 2003 tarihinde TBMM’nin gündemine gelmiştir. Tezkere, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasını

⁹² Dayıoğlu vd, Türk Dış Politikası Cilt III. s.271.

öngörmekteydi. İkinci olarak ise “Uluslararası meşruiyet kuralları çerçevesinde, en fazla 62 000 askerî personelin ve hava unsurları olarak 255 uçak ve 65 helikopteri aşmamak kaydıyla yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının, hükümetin tespit edeceği mücavir bölgelerde geçici olarak konuşlandırılmak üzere 6 ay süreyle Türkiye’de bulunmasını” önermekteydi.⁹³

Yapılan oylamada iktidar partisi içerisinde de tezkereye onay vermeyen milletvekilleri de çıkınca tezkere Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde reddedilmiştir. “ABD açısından asıl olumsuz gelişme şubat başından itibaren görüşmeleri ve pazarlığı süren Türkiye üzerinden Irak’a yönelik ikinci cephenin açılmasına ve bu çerçevede Türkiye’de ABD’nin 62.000 asker, 255 savaş uçağı ve 65 helikopter konuşlandırmasına ve Kuzey Irak’a geçirmesine izin verecek tezkerenin Mecliste gerekli çoğunluğu sağlayamamasıydı.”⁹⁴ Amerika Birleşik Devletleri, Irak’a karşı başlatacağı askeri operasyonlarda Irak’ın kuzeyini kullanmaktan vazgeçmek zorunda kalmış ve farklı savaş stratejileri üretmek zorunda kalmıştır. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri’ne önemli miktarda ekonomik kayıp olarak da yansımıştır.

1 Mart tezkeresinin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından reddedilmesi Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkileri ciddi anlamda gerginleştirmiştir. Türkiye bundan sonraki süreçte Irak’ta istediğı gibi etkili olamamış ve Türkiye’nin istedikleri Amerika Birleşik Devletleri nezdinde dikkate alınmamıştır çünkü ABD’nin İkinci Körfez Savaşı ile birlikte Irak’ta yönetimi fiili olarak ele geçirmesi ve Türkiye ile yaşanan sorunlar Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’ye karşı izlediğı bu tür siyasette etkili olmuştur. Meydana gelen bu durum

⁹³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Erişim Tarihi: 10 Ekim, 2017
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b039m.htm>

⁹⁴ Emine Bulut, Birinci ve İkinci Körfez Savaşı’nda ABD Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.130.

Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye arasındaki gerginliği ortaya koyması açısından önemli bir örnektir.

Türkiye, 1 Mart tezkeresini reddetmekle birlikte Irak'ın kuzeyinde yapılan ve Türkiye'ye karşı terör saldırılarını genellikle bu bölgeden gerçekleştiren PKK terör örgütüne ciddi anlamda darbe vurma imkanını kaybetmiştir. Irak'ın kuzeyinde bulunan Kürtler ile yakın ilişkiler kuran Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, Kürtler ile bölgede ittifak kurmuş ve Irak'ın işgal sürecinde Türkiye'yi geri planda tutmayı tercih etmiştir. Örneğin, Türkiye, bölge ile olan tarihi ilişkilerinden ve Türkmen nüfusunun fazla olmasından dolayı Musul ve Kerkük konusunda hassasiyetlerini Amerika Birleşik Devletleri yönetimine iletmiş ve Kürtlerden oluşan peşmergelerin bu bölgelere girmemesini istemiştir. Fakat Türkiye'nin hassasiyetlerine rağmen peşmergeler söz konusu bölgelere girmiş ve ortaya çıkan bu durum Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 1 Mart tezkeresinin reddi ile ortaya çıkan sorunun devam ettiğini göstermiştir. Belli bir süreden sonra PKK terör örgütü Türkiye'ye karşı eylemlerine tekrar başlamış fakat Türkiye, Irak'ın kuzeyinde kendisine yönelen bu terör saldırılarına cevap vermek için kapsamlı bir kara harekâtı gerçekleştirememiştir. Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine gerçekleştirdiği operasyonlar sadece hava harekâtı ile sınırlı kalmıştır. Irak'ın kuzey bölgesinin jeostratejik özellikleri incelendiğinde, bölgede yuvalanan terör örgütlerinin sadece hava operasyonları ile sınırlı kalan askeri operasyonları bertaraf edilmesi mümkün görülmemektedir.

Ortaya çıkan bu durum neticesinde Irak'ta Kürt grupları güçlenmiştir ancak Türkiye, Irak'ın kuzeyi ile ekonomik ilişkiler geliştirerek güvenlik kaygısını azaltmaya çalışmıştır. Bununla birlikte PKK terör örgütünün Irak'ın kuzeyinde bulunması Türkiye'nin kendi toprak bütünlüğü açısından ciddi anlamda bir tehdit oluşmaya devam etmektedir. Türkiye, bütün bu gelişmelere rağmen askeri seçeneği bulunduğu coğrafyanın bir gereği olarak her daim masada tutmuş ve bu doğrultuda politikalar izlemiştir. Buna örnek olarak ise, Türkiye

Cumhuriyeti Hükümeti, 3 Eylül 2015 tarihli, yurt dışını asker sevkine onay veren tezkereyi 1 Ekim 2016 tarihine kadar uzatmıştır. Tezkerenin içeriği ile ilgili şu ifadeler meclis tutanağına geçmiştir: “Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik terör tehdidi ve her türlü güvenlik riskine karşı uluslararası hukuk çerçevesinde gerekli her türlü tedbiri almak, Irak ve Suriye'deki tüm terörist örgütlerden ülkemize yönelebilecek saldırıları bertaraf etmek ve kitlesel göç gibi diğer muhtemel risklere karşı ulusal güvenliğimizin idame ettirilmesini sağlamak için hudut, şumul, miktar ve zamanı Hükûmetçe takdir ve tayin olunacak şekilde, gerektiğinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi” üzerine oy çoğunluğu sağlanan tezkere meclisten geçmiştir.⁹⁵

Türkiye, şimdilik bölgeye kapsamlı bir kara harekâtı düzenlemekten kaçınmakta ve belli süreliğine askeri operasyonlar düzenleyerek Irak topraklarından geri çekilmektedir. Ancak, hava harekâtlarını ise sıklıkla gerçekleştirmektedir.

İkinci Körfez Savaşı sonrası Irak'ın petrol kaynakları Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri tarafından kontrol altına alınmış, Irak topraklarında bölünme tehlikesi oluşmuştur. Bu durum ise Kürtler için tarihi bir fırsat teşkil etmiştir. İkinci Körfez savaşından önce Saddam Hüseyin yönetimine karşı başkaldıran ve bu münasebetle Amerika ile yakın ilişkiler kuran Kürt tarafı, İkinci Körfez Savaşı esnasında 70 bin peşmergeyle⁹⁶ Birleşik Devletler'e destek vermiş böylece Birleşik Devletler ile arasındaki bağları perçinlemiştir. Savaş sonrası Şii ve Sünni gruplar arasında çıkan mezhep savaşları Irak'ı kanlı iç çatışmalara sürüklemiş ve Irak'ın bölünme ihtimalini körüklemiştir. Şii ve Sünniler arasındaki iç hesaplaşmalar esnasında Kürt yönetimi, zamanla Amerika ile olan münasebetlerini ilerletmiş, gözlemlenen kadarıyla savaştan

⁹⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Erişim Tarihi: 27 Ekim, 2017
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem26/yil2/ham/b00101h.htm>

⁹⁶ Isaac J. Peltier, Surrogate Warfare: The Role of U.S. Army Special Forces. Erişim Tarihi: 12 Mayıs, 2017
http://www.jezail.org/03_archive/manuals_monogrms/Surrogate_war_UW.pdf

günümüze kadar olan süreçte bölgedeki en istikrarlı grup olma başarısını elde etmişlerdir.

Günümüzde Irak Bölgesel Kürt yönetimi, bağımsız bir Kürt devleti için çalışmalara başladığını ve bu konuda bir süreç işletildiğini dünya kamuoyuna ilan etmekten imtina etmemiştir. Irak Merkezi hükümeti, Irak'ın toprak bütünlüğünün bölünmemesi konusunda kararlı oldukları beyan etmelerine karşın Kürt yönetimi, Irak merkezi hükümetinden ayrı, bağımsız bir Kürt devleti kurma yönünde içtihatları olduğunu ve kararlı olduklarını zikretmektedir. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesut Barzani, 2017'nin ilk çeyreğinde yaptığı bir açıklama ile bölgedeki Kürtlerin kaderlerini kendi tayin etme hakkına sahip olduklarını söylemiş ve DAESH'e karşı verilen mücadelenin akabinde bağımsızlık için referandum yapılacağını ifade etmiştir.⁹⁷ Ardında ciddi bir Birleşik Devletler desteği olan Kürt Bölgesinin bağımsızlık isteğini yasal bir çerçeveye bürümek istediği açıktır. Şayet bu bağımsızlık çağrısı Amerika'dan olumlu yanıt alırsa, bölgede Merkezi Irak Hükümetinden ayrı, bağımsız bir Kürt Devleti kurulması mümkün gözükmektedir. Bu durumda Türkiye'nin nasıl bir tavır takınacağı ise bir diğer merak konusudur. İkinci Körfez Savaşı esnasında Kürtlerin bölgedeki aktivitelerine sıcak bakmayan ve 'kırmızı çizgileri' olduğunu ifade Türkiye'nin, bu hassasiyeti bir karşılık bulmamıştır.⁹⁸ Zamanla Türkiye ve Kuzey Irak Bölgesel Kürt yönetimi arasında sıcak diplomatik bağlar kurulmuş ve önemli ticari anlaşmalara imza atılmıştır. Bu anlaşmalardan en önemlisi, 50 yıllık süre zarfında gerçekleşmesi üzerine uzlaşmaya varılan Petrol Anlaşmasıdır.⁹⁹

Bağdat'tan bağımsız olarak petrol satılacağı konusunda da karara varan böylece fiilen Merkezi Irak Hükümetinden koptuğunun sinyalini

⁹⁷ Barzani'den Bağımsızlık Referandumu Açıklaması, Erişim Tarihi: 15 Mayıs, 2017
http://www.ntv.com.tr/dunya/barzaniden-bagimsizlik-referandumu-aciklamasi.br_Yn4v iw0u CboJxi3idSg

⁹⁸ Mustafa Alp Bengi, Kuzey Irak'taki Kırmızı Çizgiler, Erişim Tarihi: 15 Mayıs, 2017
<http://arsiv.ntv.com.tr/news/307401.asp>

⁹⁹ Türkiye ile Anlaşma 50 yıllık, Erişim Tarihi: 15 Mayıs, 2017
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-ile-anlasma-50-yillik>

veren¹⁰⁰ Kuzey Irak Kürt Yönetimine yönelik Türkiye’den herhangi tepki gelmemiş hatta 2014 yılında dönemin AKP Genel Başkan Yardımcısı ve Hükümet Sözcülüğü görevlerini üstlenen Hüseyin Çelik, “Asla temenni etmeyiz ama şayet Irak’ın resmen bölünmesi söz konusu olursa Irak’taki tüm halklar gibi, Kuzey Irak’taki Kürtlerin de kendi siyasi geleceklerine, kendilerinin karar verme hakkı vardır.” ifadelerini kullanmıştır.¹⁰¹ Bu ifadeler akıllarda, Bölgesel Kürt Yönetiminin olası bir bağımsızlık haline Türk tarafının sıcak bakabileceği fikrini akıllarda uyandırmıştır.

ABD’nin müttefiklerinin Orta Doğu bölgesinde kendilerine bağımlı bir Kürt devleti kurma fikrinin olduğu ve bu bağlamda Birinci Dünya Savaşı’ndan itibaren bu projeyi gerçekleştirmek için çalıştıkları verilerle kanıtlanabilen bir gerçektir. Amerika Birleşik Devletleri günümüzde açıktan bir bağımsız bir Kürt devletini dillendirmemiştir ancak günümüzde tarihte müttefiklerinin yaptıkları gibi Kürtleri kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettirmektedir. Fakat, bölgede meydana gelen olaylar ve bölge Kürtlerinin takındıkları tavır Kürtler arasında da ABD’yi zor durumda bırakmaktadır. Çünkü Türkiye, bölgede yaşayan Kürtlerle dini ve kültürel bağları çok güçlü bir ülke olmasının yanında gelecek politikalarda da kader birliği etmektedirler. Mehmet Seyfettin Erol’un ‘İslamsız Kürt Devleti’ olarak ifade ettiği durum ABD’nin Kürt projesindeki en önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Böyle bir projenin hayata geçmesi için Türklerin ve Kürtlerin savaştırılması gerektiği anlayışına dikkat çeken Erol, bu projenin temel hedefinin Türkiye’yi parçalamak olduğunun altını çizmiştir. Ancak sonuç olarak bu projenin de Türklerin ve Kürtlerin arasındaki güçlü bağın ortadan kalkmadıkça bu projenin hataya geçmesinin zor olduğu bir kez daha belirtilmiştir.¹⁰² Bölgesel Kürt Yönetimi olası bir bağımsızlık

¹⁰⁰ Kürt Petrolü ile ‘Bağımsızlık’ Sinyali, Erişim Tarihi: 15 Mayıs, 2017
<http://www.dw.com/tr/k%C3%BCrt-petrol%C3%BC-ile-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-sinyali/a-18578389>

¹⁰¹ Hüseyin Çelik’ten Kürdistan Açıklaması, Erişim Tarihi: 15 Mayıs, 2017
<http://www.milliyet.com.tr/huseyin-celik-ten-kurdistan/siyaset/detay/1904889/default.htm>

¹⁰² Mehmet Seyfettin Erol, Ortadoğu Sevr’inde BOP Kürdistanı’nın Sonu, Erişim Tarihi: 7 Mart, 2017 <https://ankasam.org/ortadogu-sevrinde-bop-kurdistaninin-sonu/>

durumunda, kaderi muamma olan Suriye ve Amerika'nın karşı bloğunda yer alan İran ile sınır komşusudur ve muhakkak bölgede güçlü ittifaklar aramaktadır.

Irak'ın kuzeyinde bulunan siyasi durum ve yıllardır bağımsızlığını kazanmak için gerek ulusal anlamda gerekse de uluslararası anlamda dengeleri kollayan Irak Kürtleri için savaşların getirdiği belirsizlik bağımsızlıkları için uygun bir ortam oluşturmuştur. “Kuzey Irak'ta Kürt otonom yapısının ortaya çıkması Körfez Savaşıyla başlayıp, Saddam rejiminin devrilmesi ile anayasal bir durum kazanmıştır. Ancak o günden bu güne Kuzey Irak'taki yapı Irak'ın bir parçası gibi görünmüş ise de fiili anlamda bu evliliği bitirmek için birçok adım atılmıştır. Ayrıca burası güncel siyasi ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak göz ardı edilse de, komşu ülkeleri rahatsız edecek olan ve oralardaki Kürt yapısını da kontrol eden, diğer komşu ülkeler tarafından ayrılıkçı olarak adlandırılan ve birleşik Kürdistan kurma hedefinde olan PKK terör hareketi ve bunun Suriye ve İran'daki yan kolları için karargâh haline gelmiştir.”¹⁰³ Günümüzde dahi, Irak'ın kuzeyinde dillendirilen bağımsızlık söylemleri, Irak'taki durumu daha içinden çıkılmaz bir hale getirmekte ve Irak'ın toprak bütünlüğü konusunda ortaya çıkan tehlikeyi artırmaktadır.

Kürt yönetiminin, olası bağımsızlığı halinde ve sonrasında, bölgede güvenliğini sağlaması ve kendine ticari kapılar açması mecburiyeti, Kürt yönetiminin ibresini Türkiye'ye çevirmiştir. Türkiye ile Amerika arasındaki tarihi müttefiklik ilişkisi ise bu süreçte katalizör rolü oynamıştır. Öte yandan; Türk yönetimi, Kuzey Irak'ta konuşlanan bölücü terör örgütü PKK'ya karşı daha etkin mücadele etme ve Orta Doğu ile olan ticari ilişkilerini geliştirme hususunda bölgeyle olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu ortak çıkarlar iki yönetimi birbirine daha da yakınlaştırmıştır. “Barzani yönetiminin en çok zorlanacağı nokta ise Türkiye ve İran gibi bölgesel güçleri ikna etmek

¹⁰³ H. Mustafa Eravcı (2015). Çözüm Süreci Nereye. ULİSAM. 2, s.20.

olacaktır. Türkiye ile ilişkilerinin gelmiş olduğu noktanın ötesinde, Türkiye'nin öncelikli meselesinin Suriye ve daha özeldir PKK'nın olduğunu ve PKK'ya karşı işbirliği üzerinden Türkiye'yi ikna edebileceğini düşünüyor olması muhtemel.”¹⁰⁴ Bunlara rağmen, PKK'nın Kuzey Irak'taki, YPG'nin Suriye'deki faaliyetleri Türkiye'yi endişelendirmekte hatta askeri güç kullanmaya zorlamıştır. Bu da iki taraf arasında kurulan diplomatik ilişkileri sekteye uğratmıştır.

Suriye'deki PYD yapılanması ile Kuzey Irak arasında, Birleşik Devletler'in silah yardım hattı kurulması Türkiye ile Kuzey Irak yönetiminin arasını daha da açtı. Irak'ta başlatılan İŞİD'e karşı mücadelede PKK üyelerinin peşmergeyle birlikte aynı safta yer alması Ankara'yı Kuzey Irak politikasını değiştirmeye yönelik adım atmaya zorladı. Referandumda kullanılan rozet, simge ve bayraklarda Türkiye topraklarını da içine alan simgesel bir Kürt bayrağının kullanılması Ankara'nın Kuzey Iraktaki yönetime karşı tavrını değiştirmesinde etkili oldu. Barzani, İŞİD ile olan mücadele devam ederken referandumun tarihini belirledi. Bölgedeki Kürtlerin İŞİD ile olan mücadelesi münasebetiyle dünya kamuoyunda kazandıkları prestij, kurulması amaçlanan Kürt Devleti için meşru zemin oluşturacağına inanılıyordu. Türkiye, Kuzey Irak'ta kurulması muhtemel bir Kürdistan ile birlikte, PKK-PYD mensuplarının Türkiye'nin güney sınırlarının çok büyük bir kısmını işgal edeceğini düşünüyordu. Barzani'nin referandum çağrısına tepkiler gecikmedi. Irak Merkezi Hükümeti, İran ve Türkiye; bölgede düzenlenen referandumun tanınmayacağını ilan ettiler. Merkezi Hükümet ve Türkiye bunun savaş sebebi sayılabileceğini açıkladı. Açık uyarıları dikkate almayan Barzani, referandumu düzenledi. Türkmenler ve Arapların katılmadığı referandumun sonuçlarına göre oy verenlerin %92'si evet, yani Kuzey Irak yönetiminin bağımsızlığını onaylar yönde oy verdiler.¹⁰⁵ Referandumda dünyadan destek gelmedi ve genel olarak, bu

¹⁰⁴ Veysel Kurt, IKYB'nin Bağımsızlık Hamlesi, Erişim Tarihi: 19 Haziran, 2017 <https://www.setav.org/ikbynin-bagimsizlik-hamlesi/>

¹⁰⁵ More than 92% of Voters in Iraqi Kurdistan Back Independence, Erişim Tarihi: 9 Kasım, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/27/over-92-of-iraqs-kurds-vote-for-independence>

referandumun Iraktaki istikrarı baltalayacağı ve iç çatışmalara zemin hazırlayacağı yorumları yapıyordu. Türkiye, operasyon ihtimalinin de masada olduğunu ilan etti ve Kuzey Irakla her türlü ticari faaliyette dahil olmak üzere sınırların geçişe kapatılacağı açıklandı.¹⁰⁶ Merkezi Hükümetin referandum kararını savaş sebebi olarak addetmesi, İran'dan gelen tepkiler ve Türkiye'nin baskıları yanı sıra dünya kamuoyundan beklenen desteğin gelmemesi Barzani yönetimini süreci yumuşatmaya yönelik adımlar atmaya zorladı. Henüz bağımsızlığın ilan edilmediğini, referandum ile nabız yoklandığını iddia eden Kuzey Irak yönetimi süreci yumuşatmayı başaramadı ve Merkezi Hükümet, Kuzey Irak yönetime askeri müdahalede bulundu. Müdahaleye karşı koyamayan peşmerge güçleri geri çekildi ve Kuzey Irak yönetimi Kerkük başta olmak üzere birçok bölgeyi Merkezi Hükümete teslim etmek zorunda kaldı. İlerleyen süreçte taraflar arasında ateşkes ilan edilse de bölgedeki kriz halen çözülebilmemiş değil. İlerleyen süreçlerde Barzani hükümeti olası bir dış destekle birlikte fırsat bulması halinde eline geçirmiş olduğu referandum kozuyla farklı adımları atılabilir. Dolayısıyla bölgenin geleceği merak konusudur.¹⁰⁷

Türkiye'nin terörle olan mücadelesi ve terör örgütlerinin Türkiye'nin toprak bütünlüğüne olan tehdidi Türk-Amerikan ilişkilerinin belirlenmesinde ana argümanlardan biri haline gelmiştir. Türkiye, özellikle son zamanlarda ABD'nin terör gruplarına destek verdiğini belirtmiş ve bu nedenlerden ötürü ikili ilişkiler tarihin en sıkıntılı dönemlerinden birine girmiştir.

Bütün bu gelişmelere rağmen ABD, Türkiye ile ilgili izlediği politikalarda Türkiye'yi tamamen kaybetme riskini göze alabilecek politikalar izlemekten kaçınmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti devleti, gerek bulunduğu coğrafyanın öneminden kaynaklanan nedenlerden dolayı,

¹⁰⁶ Cumhurbaşkanı Erdoğan Açıkladı: Kuzey Irak Sınırı Kapatılıyor, Erişim Tarihi: 9 Kasım, 2017, <http://www.haberayildiz.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-acikladi-kuzey-irak-siniri-kapatiliyor-2590h.html>

¹⁰⁷ Mehmet Seyfettin Erol, "Kuzey Irak Krizi" Çözüldü mü Yoksa Yeni mi Başlıyor?, Erişim Tarihi: 9 Kasım, 2017, <https://ankasam.org/kuzey-irak-krizi-cozuldu-mu-yoksa-yeni-mi-basliyor/>

gerekse de orta büyüklükte bir devlet olup önemli bir bölgesel güç olmasından dolayı ABD tarafından doğrudan karşısına alabileceği bir devlet değildir. “(...) Bir gerçek de var; Türkiye’nin içinde bulunmadığı veya onay vermediği bir düzenin bölgemizde fazla ayakta kalabilmesine pek imkân yok.”¹⁰⁸ Dünya genelinde genel kabul gören bu anlayış çok eski devirlerden günümüze kadar gelen bir realitedir. Bu nedenden dolayı Türkiye, bu jeopolitik ve jeostratejik öneminden kaynaklı olarak büyük devletlerin hedef ülkesi pozisyonunda olmuştur. II. Körfez Savaşı bağlamında, ABD, Türkiye’nin bu öneminin bilincinde olarak özellikle savaş öncesinde 1 Mart tezkeresini geçirip Türkiye’nin desteğini alarak Irak’a müdahale etmek istemesinin altında bu nedenin yatması muhtemeldir. “Jeopolitik ihtirasları olan büyük üye devletler ve en başta da ABD açısından Türkiye’nin Ortadoğu, Kafkasya, Karadeniz, Orta Asya ve Balkanlar’daki kuşku götürmeyen ağırlığı, Türkiye’yi kolay kolay gözden çıkartılamayacak bir ülke konumuna sokmaktadır.”¹⁰⁹

Türkiye, geçmişte yaşadığı deneyimlerden kaynaklanan nedenlerden dolayı bölgenin nasıl istikrara kavuşacağını müttefiki ABD’ye bildirmiştir. Fakat ABD, bu önerilere sıcak bakmadığı gibi tezkerenin reddi ile birlikte Türkiye ile müttefik ülke ilişkilerine tam tezat politikalar izlemiştir. ABD’nin bu tutumunda sadece Türkiye’nin zararlı çıktığını söylemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri de bu durumdan ciddi anlamda zarar görmüştür. Örneğin, Türkiye’nin Irak’ın siyasi bütünlüğü konusundaki arzu ve talepleri dikkate alınmış olsaydı, bugün PKK ve IŞİD gibi terör örgütlerinin bölgede bu kadar etkili olamayacağı açık bir gerçektir. Çünkü bu terör örgütleri Irak’ta doğan siyasi boşluğu çok iyi değerlendirmiş ve günümüze etkinliklerini artırarak gelmişlerdir.

¹⁰⁸ Serdar Turgut, ABD’nin Yeni Elçisi, Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2017
<http://www.haberturk.com/yazarlar/serdar-turgut-2025/1582626-abdnin-yeni-elcisi>

¹⁰⁹ Mehmet Seyfettin Erol. (2007). 11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve “Dört Tarz-ı Siyaset”, Akademik Bakış. 1. s.51.

Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye arasındaki gerginlik günümüz dış politikasında daha görünür hale gelmiştir. İkinci Körfez Savaşı döneminde istisna birkaç olay göz önünde bulundurulmazsa ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiler günümüzdeki gibi görünür olarak bozulmamıştır. Örneğin, Amerikan yönetimi, Türkiye'nin terör örgütü olarak nitelendirdiği gruplara açıktan destek vermemiştir. İkili ilişkilerde Türkiye'nin hassasiyetlerini daha fazla göz önünde bulundurmaya dikkat etmiştir. Günümüzde önemli dış politika sorunlarından olan ve Türk dış politikasını oldukça meşgul eden Suriye meselesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin izlemiş olduğu dış politika bunun açık bir delili niteliğindedir. Bölgede yaşanan siyasi boşluğu çok iyi değerlendiren terör örgütleri Amerika Birleşik Devletleri'nden açık bir şekilde destek alarak bölgede kurdukları otoritelerini güçlendirmektedirler. “Suriye rejiminin 2012 Temmuz’unda Türk sınırlarından çekilmesi üzerine PYD, 3 ayrı bölgedeki ‘kantonları’ (Cezire, Kobani ve Efrin) ele geçirmiş ve bölgeyi Batı Kürdistan olarak adlandırmıştır. PYD, PKK lideri Abdullah Öcalan’ın otonom yönetim fikrini benimseyerek bölgeye uyarlamıştır.”¹¹⁰ Söz konusu durum Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde yapılanan oluşumu terör örgütü olarak nitelendirmesinde haklı bir argüman ortaya çıkarmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin bütün bunlara rağmen söz konusu terör gruplarına ciddi anlamda destek vermesi Türk-Amerikan ikili ilişkilerinin tarihin en kötü döneminde seyrettiğinin göstergesidir.

Suriye'nin kuzeyinde ortaya çıkan ve Türkiye'nin güney sınırlarının tehdit altına girmesinde Suriye ve Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin etkili olduğunu ileri süren düşünürler de vardır. Çünkü, Türk hükümeti ile Suriye yönetimi arasında Suriye iç savaşının başlaması ile birlikte ciddi anlamda bir gerginlik oluşmuş ve ikili ilişkiler diplomatik anlamda kesilmiştir. “Esad, Suriye'nin bazı kuzey kısımlarının PYD tarafından kontrol edilmesine izin vermiştir. Böylece FSA'yı

¹¹⁰ Faysal Itani & Aaron Stein, Turkey's, Syria Predicament. Erişim Tarihi: 19 Ağustos, 2017 http://www.acharicenter.org/wp-content/uploads/2016/05/Turkey_s_Syria_Predicament.pdf.

sınırlarından uzak tutmuş ve Türkiye'nin sınırlarında başka bir Kürt sorunu yaratmıştır. (...) Suriye'de PKK'nın konuşlanması Türkiye için Suriye meselesinde belki de en önemli sorunu teşkil etmektedir."¹¹¹

Sonuç olarak Türkiye, geçmişte olduğu gibi Suriye konusunda da dış politikasını terör meselesini ön planda tutarak şekillendirmek zorunda kalmıştır. Bununla beraber yine Türkiye, müttefik olduğu ülkelerden de destek görememiş ve ulusal güvenliği açısından ciddi problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Örneğin, Türkiye, Suriye'de çıkan iç savaşın başından sonuna kadar belli kriterleri göz önünde almış ve günümüzde bu kriterleri dikkate alarak politikasını şekillendirmeye devam etmektedir. Türkiye'nin izlediği politikanın 2 temel yapıtaşı bulunmaktadır. Birincisi, Suriye'de hâlâ gücü elinde bulunduran Esad'ın gitmesini istemekte ve ikinci olarak da terörle mücadele konusunu ön plana çıkarmaktadır. Özellikle terörle mücadele konusu Türkiye'nin Suriye politikasını ciddi anlamda etkilemektedir. Türkiye, bu konuda dünya kamuoyunu samimiyetsiz bulmakta ve bunu dile getirmektedir. IŞİD terör örgütü bu konuda bir örnek oluşturmaktadır. "DAEŞ, Suriyedeki savaşa müdahil tarafların faaliyetlerini meşru göstermesi için bir tür aracı olmuş vaziyettedir. Taraflar, DAEŞ ile savaşı bahane ederek Suriye ve Iraktaki politikalarına meşru zemin kazandırmaktadırlar. İran ve Hizbullah, keza DAEŞ ile mücadele perdesi altında bölgeye militan göndermektedir. Esad rejimi hedef göstermeksizin katletmekte ve bunu da dünya kamuoyuna terörle mücadele olarak duyurmaktadır. DAEŞ'in Esad rejiminin kanlı politikalarını perdeliyor olduğu gerçeğini göz önünde bulundurursak, rejiminin DAEŞ'in tamamen yok edilmesini istediğine inanmak güç görünüyor."¹¹²

ABD bu terör örgütlerine Türkiye'nin aşırı hassasiyetlerine rağmen önemli oranda silah desteği sağlamaktadır. Amerikan kuvvetleri

¹¹¹ Sertif Demir & Carmen Rijnoveanu. (2013). The Impact of the Syria Crisis on the Global and Regional Political Dynamics, Journal of Turkish World Studies. 13. s.63-64

¹¹² İbrahim Kalın. Save the Syrian People, Not a Criminal Tyrant, Erişim Tarihi: 5 Aralık, 2017 <http://akademikperspektif.com/2016/12/13/save-the-syrian-people-not-a-criminal-tyrant/>

söz konusu yardımları medyanın gözü önünde yapması Türk-Amerikan ilişkilerini son derece olumsuz bir şekilde etkileyen bir gelişme olmuştur. Bu durum Türk kamuoyunda da ABD'ye karşı tepkilere neden olmuştur. ‘‘Haseke'deki AA muhabiri, 22 Temmuz'da 100, dün 80 olmak üzere askeri araç gereç ve mühimmat taşıyan toplam 180 tırın, Irak sınırından geçerek örgüt kontrolündeki Haseke'ye girdiğini bildirdi. Konvoyda, üstü kapalı tırlar, iş makineleri, personel taşıyıcı araçlar dikkati çekti. Ayrıca 5 Haziran'da 60, 12 Haziran'da 20, 16 Haziran'da 50 ve 21 ile 26 Haziran'da toplam 120, 5 Temmuz'da 82, 9 Temmuz'da 102, 13 Temmuz'da 95, 17 Temmuz'da 100 olmak üzere 629 tır, PKK/PYD bölgesine teslimat yapmıştı.’’¹¹³ Türkiye birçok defa Amerikan yönetimini konu ile ilgili uyardıysa da ABD bu konuda Türkiye'nin taleplerini dikkate almamıştır.

¹¹³ ABD'den PYD'ye 180 Tır Silah Yardımı, Erişim Tarihi: 28 Temmuz, 2017
<https://www.cnnturk.com/dunya/abdden-pydye-180-tir-silah-yardimi>

SONUÇ

Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a düzenlediği İkinci Körfez Savaşı'nı, uluslararası konjonktürü ve Türkiye'nin savaş döneminde uyguladığı dış politikayı bilimsel bir çerçevede değerlendirebilmek ve farklı bakış açıları sunarak objektif bir şekilde yansıtmak için konuyu uluslararası ilişkiler teorileri bağlamında ele almak gerekmektedir.

Realist uluslararası ilişkiler teorisinin dış politikada gelişmelere bakış açısı insan doğasına bakış açısı ile benzerlik göstermektedir. Realistlere göre, insan doğası 'bencil, saldırgan, günahkâr, çıkarıcı ve kötüdür.' Sonuç olarak devlet, bir insan teşkilatlanmasıdır ve bu durumun doğal bir sonucu olarak insan doğasındaki bu durum devletlerin ve uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde etkili olmuştur.

'Ulusal çıkar' kavramı, realist uluslararası ilişkiler teorisi savunucularının dış siyaseti değerlendirirken kullandığı önemli argümanlardan biridir. Dış politikada kurulacak bir 'güç dengesi'nin amacı ulusal çıkarları korumaktır. Uluslararası ilişkilerde bir ülkenin müttefikleri birbirine zaman içerisinde zarar verebilir. Bu durum konjonktürel bir durumdur, bundan dolayı devletlerin her zaman ulusal güç açısından kendi kendilerine yeterli olması gerekmektedir. Bu açıdan İkinci Körfez Savaşı değerlendirildiğinde ABD'nin kendi ulusal çıkarları için savaşı başlattığı anlaşılmaktadır. Realist uluslararası ilişkiler teorisinin öngördüğü gibi Amerika Birleşik Devletleri her devlet gibi kendi çıkarları (ulusal çıkarlar) söz konusu olduğunda diplomasi seçeneğinin işlevsiz hale gelmesinden sonra savaş seçeneğini devreye sokmuştur. Amerika Birleşik Devletleri yönetimi dönemin Irak lideri ile diplomasi seçeneğini ön plana çıkarmak yerine Saddam Hüseyin'in yönetiminde olmadığı bir Irak için çalışmaya başlamıştır. Çünkü Saddam Hüseyin'in iktidarda olması Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri için ulusal çıkarlar açısından kabul edilemez görülmüştür ve bununla beraber İkinci Körfez Savaşı başlamıştır.

Yanı sıra, İkinci Körfez Savaşı'nın yaşandığı dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin yönetiminde realist bakış açısına sahip cumhuriyetçilerin etkili olduğu bir yönetimin olması İkinci Körfez Savaşı'nın çıkmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Fakat, Amerika Birleşik Devletleri'nin yönetiminde sadece ABD'nin başkanı, silahlı kuvvetler ve dış politika karar vericileri değil; ABD'nin yönetiminde son derece etkili olan lobilerin, Evanjelist grupların ve şirketlerin etkili olması İkinci Körfez Savaşı'nı sadece realist uluslararası ilişkiler teorisi ışığında değerlendirilmesini zorlaştırmıştır. Realist uluslararası ilişkiler savunucularına göre, 'devletler dünya politikasında ana aktörlerdir ve devletin üzerinde bir güç yoktur. Diğer aktörler (çok uluslu şirketler veya uluslararası örgütler gibi) devletlerarası ilişkilerin ortaya koydukları taslak içinde çalışmak zorundadır.' İkinci Körfez Savaşı bu açıdan değerlendirildiğinde liberal uluslararası ilişkilerin bakış açısına yaklaşmaktadır çünkü liberalizm, realizmin aksine uluslararası ilişkilerde devletlerin önemli bir aktör olduğunu kabul etmekle birlikte devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde diğer aktörlerinde etkili olduğunu savunmaktadır.

Realist uluslararası ilişkiler teorisinin bakış açısı, devletin her zaman güçlü olması gerektiğini ve rakiplerinden her zaman ulusal güç açısından değerlendirildiğinde daha güçlü bir pozisyonda olması gerektiğini ulusal çıkarları açısından önemli kabul etmektedir. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri de gücünü ve dünya üzerindeki kontrolünü kaybetmemek için Irak'a İkinci Körfez Savaşı çerçevesinde kapsamlı bir askeri operasyon düzenlediği kanaati yaygınlık kazanmıştır.

Türkiye'nin İkinci Körfez Savaşı süresince izlemiş olduğu dış politika da realist uluslararası ilişkiler teorisinin bakış açısından değerlendirilmektedir. Türkiye bu dönemde savaş sonrası Irak'ta pay almak yerine kendi toprak bütünlüğünü korumaya çalışan bir siyaset takip etmiştir. Bunun için de Irak'ta savaşı bir çözüm bulunması için diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin izlemiş olduğu

savaştan önce soruna diplomatik çözüm arayışı dış politikada stratejik akıllı da ön planda tuttuğunu göstermektedir. Çünkü Türkiye, Irak'ta meydana gelebilecek bir siyasi boşluğun, Irak topraklarında çıkacak bir kaos ortamının veya Irak topraklarının bölünme riskinin Türkiye'nin de toprak bütünlüğü ve ulusal çıkarları açısından ciddi tehditler ortaya çıkaracağına farkındadır. Türkiye'nin sorunun çözümü için ilk etapta diplomasi ve işbirliği seçeneğini ön planda tutması liberal uluslararası ilişkiler teorisi ile yakından ilgiliyken, daha sonradan Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin savaş konusunda ısrarlı ve kararlı bir duruş sergilemesinden sonra Türkiye de doğal olarak kendi çıkarları için savaş sürecine dahil olma girişimleri de realist bakış açısını yansıtan bir yaklaşımdır. Çünkü devletler kendi çıkarları ve daha spesifik boyutta ulusal güvenlikleri için son çare olarak savaşı mutlaka bir seçenek olarak masada bulundurma özelliği taşımaktadırlar.

Türkiye'nin kendi ulusal güvenliği açısından Irak'ın kuzeyinde bulunan bölgesel yönetim ile ekonomik ve diplomatik ilişkiler içerisine girmesi ve sorunu uluslararası ilişkilerde işbirliğini ve diplomasiyi ön planda tutarak çözmeye çalışması ise Türk dış politikasını liberal uluslararası ilişkiler teorisinin uygulamalarına yaklaştırmıştır.

Türkiye, Irak'ın kuzeyinde bulunan PKK terör örgütünün tehdit ve saldırılarına rağmen Irak'ın kuzeyine kapsamlı bir askeri operasyon düzenlemekten kaçınmıştır. Genellikle hava harekâtları çerçevesinde uygulanan askeri operasyonlar kısa süreli kara harekâtları şeklinde gerçekleşmiş ve sonrasında operasyonlar sonlandırılmıştır. Bu durum Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine askeri operasyonlar düzenleyip sonuç almaktan ziyade Irak'ta bulunan bölgesel yönetim ile işbirliği yaparak sorunu çözmeye çalıştığını göstermektedir. Zaman zaman Türkiye'de yaşanan terör eylemlerinden sonra bile Türk kamuoyunun Irak'ın kuzeyine kapsamlı bir askeri operasyon düzenlenmesi için Ankara'ya baskı yapmasa Türk yöneticiler buna mesafeli yaklaşmış ve liberal

uluslararası ilişkilerin bakış açısındaki prensipleri kullanarak sorunu çözmeye çalışmıştır.

Türkiye'nin İkinci Körfez Savaşı'nın hazırlık evresinde savaş seçeneğine sürekli mesafeli kalmasında uluslararası alanda ulusal gücü açısından 'orta büyüklükte bir devlet' olmasının da etkisinin bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır. Büyük devletler, dış politikada ulusal çıkarları söz konusu olduğunda diplomatik seçeneklerin ve yaptırımların tükendiği noktada 'savaş seçeneğini' uygulamaya koymaktan kaçınmayan politikalar ortaya koymaktadırlar. Çünkü, mevcut askeri ve ekonomik kapasiteleri savaş seçeneğini uygulamaya koymaları için yeterlidir. Özellikle tek kutuplu bir dünya düzeninde tek süper güç olarak varlığını sürdüren bir devletin savaş seçeneğini devreye sokmak için çok kutuplu dünya düzenine nazaran uluslararası dengeleri daha az dikkate alacağı bir gerçektir. Fakat, uluslararası politikada orta büyüklükteki devletler ve küçük devletler için durum farklıdır. Tarih boyunca bu sınıflandırmaya dahil olan devletler savaş seçeneğinden ziyade sorunları diplomasi ve işbirliği şeklinde çözmek için ısrarlı politikalar üretmek zorunda kalmışlardır. Çünkü ortaya çıkabilecek bir savaş tehlikesinin ardından devletlerin ekonomilerinde meydana gelebilecek olumsuz gelişmeler devletlerin savaş sonrası yeniden yapılanmasını çok zor hale getirebilme riskini de beraberinde getirmektedir.

Marksist uluslararası ilişkiler teorisi, İkinci Körfez Savaşı'nı realist ve liberal uluslararası ilişkiler teorisinden farklı bir bakış açısı ile değerlendirmiştir. Marksist uluslararası ilişkiler teorisi sömürü düzenine vurgu yapan ve olayları genellikle ekonomik düzlemde değerlendiren uluslararası ilişkiler teorisidir ve İkinci Körfez Savaşı'nı da bu bağlamda ele aldığı değerlendirilmektedir. Bu teorinin savunucularına göre Amerika Birleşik Devletleri Irak'a sömürü amaçlı politikalarla İkinci Körfez Savaşı'nı düzenlemiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Irak'ta kitle imha silahlarının olmadığını bilmektedir veya bu sorunun çözülmesi için

Birleşmiş Milletler'in aktif bir şekilde görev alması yeterli olacaktır fakat Irak'ın zengin petrol kaynakları Amerika Birleşik Devletleri'ni ve müttefiklerini İkinci Körfez Savaşı'nı gerçekleştirmeye yöneltmiştir. İkinci Körfez Savaşı'nda esas amaç, ABD ve müttefiklerinin öne sürdüğü gerekçelerden bağımsız olarak emperyalist amaçlar güden devletlerin Irak'ın zengin kaynaklarını sömürmek istemesidir. Bu teorinin savunucularına göre ele geçirdikleri, kendi çıkarları doğrultusunda yapılandırdıkları ve en nihayetinde devletleri uluslararası ilişkilerde kendi çıkarlarına hizmet eden yapılar haline getirdiklerini ileri sürmektedir. Örneğin, silah üreticilerinin ve petrol şirketlerinin İkinci Körfez Savaşı'nın başlamasında etkili bir rol oynamaları bu bakış açısını doğrular bir nitelik taşımaktadır.

Yanı sıra İkinci Körfez Savaşı döneminde Türkiye'nin uyguladığı dış politika da Marksist uluslararası ilişkiler teorisinin bakış açısıyla da değerlendirmek mümkündür. Bu bağlamda, özellikle İkinci Körfez Savaşı'nın hazırlık evresinde 1 Mart tezkeresinin reddedilmesi öncesinde uygulanan Türk dış politikası Marksist uluslararası ilişkiler teorisinin emperyalizm anlayışı kapsamında eleştiriye uğramıştır. Fakat 1 Mart tezkeresinin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından reddedilmesi Türkiye'nin Irak'taki sömürü hareketine ortak olmaması bu bakış açısına göre olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan Türkiye, uluslararası hukuka aykırı olan bu hamleye doğrudan katılmayı reddederek bölge halkları için objektif, arabulucu, barış yanlısı bir tutum izlediği imajını da göstermiştir.¹¹⁴ Türkiye'nin 1 Mart tezkeresi sonrası Türkiye'deki bazı üsleri Amerikan ordusu için kullandırması ise eleştirilen bir nokta olmuştur.

İkinci Körfez Savaşı'nı Paul Kennedy'nin 'Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü' adlı eserinin perspektifinden değerlendirmek savaşın sonucunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Paul Kennedy

¹¹⁴ İrina Svistunova. Irak Faktörünün Türkiye'nin Dış Politikasına Etkisi. Ortadoğu Analiz. 2, s.91.

devletlerin mümkün olduğunca diplomasi seçeneğine önem vermesi gerektiğini savaş seçeneğinin mutlaka son seçenek olması gerektiğini savunur. Bu kitabın bakış açısına göre, savaşlar devletlere her zaman yüksek maliyet getirmiştir ve bu açıdan değerlendirildiğinde uzun vadede savaşın kazananı olmamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ekonomik giderler bakımından günümüzde halâ İkinci Körfez Savaşı'nın olumsuz etkisini ekonomisinde hissetmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri ordusu da İkinci Körfez Savaşı'ndan sonra ciddi bir travma yaşamış ve intihar eden askerlerin sayısı azımsanmayacak boyutlara ulaşmıştır. Sonuç olarak Amerika Birleşik Devletleri ekonomik ve askeri anlamda ciddi bir yara almış ve bu durum ABD'nin bundan sonraki dönemde izleyeceği dış politikada daha dikkatli olunmasını ve üzerinde iyice düşünülüp analiz edilmesi gerektirmiştir. Ayrıca kitle imha silahlarının varlığının savaş için önemli bir gerekçe olarak dünya kamuoyuna sunulması ve savaş sonrası söz konusu silahların Irak topraklarında bulunmaması Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin dünya siyasetindeki etkinliğine ve prestijine gölge düşüren bir gelişme olmuştur. İkinci Körfez Savaşı Irak'ta oluşan siyasi istikrarsızlık Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgeleri başta olmak üzere tüm dünyayı etkileyen sonuçlar doğurmuştur. Dünyada siyasi dengeler değişmiş, ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir. Örneğin Irak, dünya petrol kaynaklarının önemli bir kısmını elinde bulundurmaktadır. Böyle bir ülkenin işgale uğraması ve siyasi kaos ortamına sürüklenmesi dünya ekonomisi açısından olumsuz bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri dünya üzerinde sahip olduğu güçten ödün vermek zorunda kalmıştır. Çünkü Irak'ta çok yüksek bir maliyetle karşılaşmıştır.

Devletlerin Dış Politikalarında 'Ulusal Çıkarların' Etkisi:

Devlet kavramının dünya siyasi tarihinde ortaya çıkmasından sonra devletler arası ilişkileri düzenleyen temel etmen 'ulusal çıkar' faktörü olmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı dahil dünya

tarihinde meydana gelen birçok kanlı savaşın altında yatan gerçek sebep devletlerin gelecekte kendi çıkarlarını koruma kaygısı oluşturmaktadır. Devletler arası ilişkilerin belirlenmesinde temel faktör olan ulusal çıkar kavramı, İkinci Körfez Savaşı'nın çıkmasında ve bu savaş boyunca Türkiye'nin izlemiş olduğu dış politikanın ana hatlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi İkinci Körfez Savaşı'nın birden fazla nedeni olmasına rağmen, savaşın en önemli nedeni Amerika Birleşik Devletleri ve savaşı birlikte yürüttükleri müttefiklerinin ulusal çıkarları olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri; dünya enerji kaynaklarının önemli bir kısmına sahip Orta Doğu coğrafyasındaki enerji kaynaklarını kontrol altında tutmak, kendi hegemonyasına dayanan tek kutuplu dünya düzeninde sürekliliği sağlamak ve Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti gibi askeri ve ekonomik anlamda olası rakip devletlere gözdağı vermek, Orta Doğu coğrafyasındaki en önemli müttefiki pozisyonunda olan İsrail devletinin güvenliğini sağlamak için Irak'a karşı İkinci Körfez Savaşı'nı gerçekleştirmiş ve kendi ulusal çıkarları için tehdit olarak algıladıkları dönemin önemli bölgesel devleti olan Irak'ı etkisiz hale getirmiştir. Irak, bugün, ABD'nin ve müttefiklerinin çıkarlarını tehdit etmek bir yana günümüzde halâ kendi iç güvenliğini dahi koruyamayacak durumda olan bir devlet durumundadır.

İkinci Körfez Savaşı sonrası siyasi açıdan kazançla çıkan bir diğer güç ise İsrail olmuştur. İkinci Körfez Savaşı ortaya çıkan söz konusu fiili durum Amerika Birleşik Devletleri'nin, savaş sırasında ABD ile beraber hareket eden ülkelerin ve çevresindeki ülkeleri kendi toprak bütünlüğü ve geleceği için tehdit unsuru olarak gören İsrail'in ulusal çıkarlarına tamamen uygundur. Böylece İsrail devletinin İkinci Körfez Savaşı sonrasında ulusal güvenliği açısından savaş öncesine göre daha rahat bir döneme girdiği gözlemlenmektedir. İsrail'in çevresindeki devletler ne

kadar güçsüz ve kontrol edilebilir olursa İsrail kendi ulusal güvenliği açısından daha rahat bir dönem yaşayacaktır.

İkinci Körfez Savaşı döneminde, Türkiye de dış politikasını ulusal çıkarları ve daha özelde ulusal güvenliği çerçevesinden şekillendirmiştir. Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik pozisyonu Türk devlet adamlarına başka bir seçenek bırakmamıştır. Fakat Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Orta Doğu coğrafyasındaki sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumundan dolayı önemli bir müttefiki olmasına rağmen, İkinci Körfez Savaşı sonrasında oluşan fiili durum Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından kaygı verici boyutlara ulaşmıştır. Irak'ın kuzeyinden kaynaklanan terör sorunu, PKK terör örgütünün Türkiye'ye saldırıları, Türkiye'nin İkinci Körfez Savaşı boyunca Amerika Birleşik Devletleri ve Irak ile ilişkilerinin ulusal güvenliğini ön planda tutan bir bakış açısıyla ele alınmasına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

ABD'den PYD'ye 180 Tır Silah Yardımı, Erişim Tarihi: 28 Temmuz, 2017 <https://www.cnnturk.com/dunya/abdden-pydye-180-tir-silah-yardimi>

Akdevelioğlu, A. vd. (2009). Türk Dış Politikası Cilt 1. 15. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Altunışık, M.B. (2009). Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken. Ortadoğu Etütleri, 1.

Arı, T. (2012). Geçmişten Günümüze Ortadoğu Cilt 1. 5. baskı. Bursa: MKM Yayıncılık.

Arı, T. (2007). Irak, İran, ABD ve Petrol. 2. baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.

Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. Uluslararası İlişkiler. 1

Aydıntaşbaş, A. & Kirişçi, K. (2017). The United States and Turkey Friends, Enemies, or Only Interests. The Center on the United States and Europe at Brookings. 12

Badie, B. Schollosser, D. & Morlino L. (2011). International Encyclopedia of Political Science. Los Angeles: Sage Publications.

Barzani'den Bağımsızlık Referandumunu Açıklaması, 14 Mayıs, 2017 http://www.ntv.com.tr/dunya/barzaniden-bagimsizlik-referandumu-aciklamasi.br_Yn4viw0uCboJxi3idSg

Bengi, M.A. Kuzey Irak'taki Kırmızı Çizgiler, Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2017 <http://arsiv.ntv.com.tr/news/307401.asp>

Berti, B. (2015). Seeking Stability: Israel's Approach to the Middle East and North Africa. Policy Brief. 198.

Bilgin, M.S. (2003). British Attitude Towards Turkey's Policies in the Middle East (1945-47). The Turkish Yearbook of International Relations XXXIII.

Bilgin, M.S. (2011). The Historical Direction of Turkey's Foreign Policy towards the Middle East, Adam Akademi. 1

Bilgin, M.S. & Sula, İ.E. (2015). AK Parti Döneminde Türkiye'nin Orta Doğu Politikalarında Yön Arayışları. ULİSAM. 2

Bilgin, M.S. (2016). İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası. Akademik Bakış. 9

Bilgin M.S. (2016). İki Savaş Arası Dönemde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, Akademik Bakış. 18

Bilgin M.S. (2017). Turkey's Foreign Policy towards the Middle East in the 1950's and Its Impact On Turco-Arab Relations, Akademik Bakış. 21

Bilgin M.S. Amerikan Milli Güvenlik Stratejisi ve Orta Doğu. <https://www.istiklal.com.tr/kose-yazisi/amerikan-milli-guvenlik-stratejisi-ve-ortadogu/353754> Erişim Tarihi: 29 Aralık 2017

Burnham, G. & Lafta, R. Doocy S. ve Roberts L. Mortality after the 2003 invasion of Iraq: a cross-sectional cluster sample survey. Erişim Tarihi: 11 Mayıs, 2017
<https://pdfs.semanticscholar.org/20d4/35706009497917e16fa83efb1717349cb410.pdf>

Buecker, R. Karl Marx's Conception of International Relations. 16 Mayıs, 2017
<http://gjis.journals.yorku.ca/index.php/gjis/article/viewFile/35211/31930>

Bulut, E. Birinci ve İkinci Körfez Savaşı'nda ABD Politikası, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011

Cumhurbaşkanı Erdoğan Açıkladı: Kuzey Irak Sınırı Kapatılıyor, Erişim Tarihi: 9 Kasım, 2017,

<http://www.haberayildiz.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-acikladi-kuzey-irak-siniri-kapatiliyor-2590h.html>

Çiftçi, Ö. A Comparative Analysis of The National Interest Concept in Theorises of International Relations. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009,

Davutoğlu, A. (2009). Stratejik Derinlik. İstanbul: Küre Yayınları.

Davutoğlu, A. (2002). Küresel Bunalım, İstanbul: Küre Yayınları.

Dayıoğlu, A. vd. (2013). Türk Dış Politikası Cilt III, 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Demir, S. & Rijnoveanu, C. (2013). The Impact of the Syria Crisis on the Global and Regional Political Dynamics, Journal of Turkish World Studies. 13.

Demirdaş, A. (2009). 11 Eylül Sonrası Türk Amerikan İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Donnelly, J. (2000). Realism and International Relations. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge

Efegil, E. & Erol, M.S. (Der.), (2012). Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği, Dış Politika Oluşumunda Stratejik Araştırma Merkezlerinin Rolü: “Türk Dış Politikasında Örnek Olaylar Bağlamında Bir İnceleme”. Ankara: Barış Platin Yayınları.

Ehteshami, A. (2017). Middle East Middle Powers: Regional Role, International Impact. Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi. 1

Eravcı, H.M. (2015). Çözüm Süreci Nereye. ULİSAM. 2

Erol, M.S. (2007). 11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve “Dört Tarz-ı Siyaset” Akademik Bakış. 1

Erol, M.S. & Efegil. E. (Der.) (2012). Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları., Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Coğrafyasının Türkiye'nin Dış Politikasına Olan Etkisi. Ankara: Barış Platin Yayınları.

Erol, M.S. "Kuzey Irak Krizi" Çözüldü mü Yoksa Yeni mi Başlıyor?, Erişim Tarihi: 9 Kasım, 2017, <https://ankasam.org/kuzey-irak-krizi-cozuldu-mu-yoksa-yeni-mi-basliyor/>

Erol, M.S. Ortadoğu Sevr'inde BOP Kürdistanı'nın Sonu, Erişim Tarihi: 7 Mart, 2017 <https://ankasam.org/ortadogu-sevrinde-bop-kurdistaninin-sonu/>

Erol, M.S. "Türk-Amerikan İlişkilerinde Noktasız Nokta Dönemi") 18 Mayıs 2017 <http://www.milligazete.com.tr/makale/842770/prof-dr-mseyfettin-erol/turk-amerikan-iliskilerinde-noktasiz-nokta-donemi>

Estes. K.W. Iraq Between Two Occupations The Second Gulf War (1990-1991), Swiss Federal Institute of Technology Zurich, 4. 8 Ağustos, 2017. https://www.files.ethz.ch/isn/16882/casestudy_iraq_trilogy_02.pdf

Evcioğlu, K. (2005). Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Orta Doğu Projesi. 1. basım. İzmir: Umay Yayınları.

Girdner, E.j. The Greater Middle East Initiative: Regime Change, Neoliberalism and US Global Hegemony. 19 Ağustos, 2017 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/44/677/8621.pdf>

Gilpin, R. (1987). The Political Economy of International Relations. U.K.: Princeton University Press.

Gökçe, O. & Dinçyürek, A. (2003). Orta Doğu Çangılında Türkiye. İstanbul.

Gök, A. İkinci Körfez Savaşı Örneğinde ABD'nin Psikolojik Harekât ve Propaganda Uygulamalarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2012

Gürler, A.İ. (2005). Büyük Orta Doğu Projesi ve Bush Doktrini. 1. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Güney, A & Gülcan, F. The 'Greater Middle East' as a 'Modern' Geopolitical Imagination in America Foreign Policy, 10 Ağustos, 2017 <http://www3.nccu.edu.tw/~lorenzo/Guney%20Middle%20East.pdf>

Hasanov, A. (2013). Jeopolitik. 1. baskı. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Heywood, A. (2013). Siyasal İdeolojiler. Çeviren: Ahmet K. Bayram, vd. 5. baskı. Ankara: Adres Yayınları.

Hüseyin Çelik'ten Kürdistan Açıklaması, Erişim Tarihi: 15 Mayıs, 2017 <http://www.milliyet.com.tr/huseyin-celik-ten-kurdistan/siyaset/detay/1904889/default.htm>

İtani, F. Stein & Stem, A. Turkey's, Syria Predicament. Erişim Tarihi: 19 Ağustos, 2017 http://www.achariricenter.org/wp-content/uploads/2016/05/Turkey_s_Syria_Predicament.pdf,

İnat, K. Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Algılar ve Gerçekler -1-, Erişim Tarihi: 21 Haziran 2017 <https://www.setav.org/turkiyenin-orta-dogu-politikasi-algilar-ve-gercekler-i/>

Kalın, İ. Rejecting ISIS and PKK Terrorism, Erişim Tarihi: 1 Aralık, 2017 <http://akademikperspektif.com/2016/09/27/rejecting-isis-and-pkk-terrorism/>

Kalın, İ. Save the Syrian People, Not a Criminal Tyrant, Erişim Tarihi: 5 Aralık, 2017 <http://akademikperspektif.com/2016/12/13/save-the-syrian-people-not-a-criminal-tyrant/>

Karaca, K. (2008). Güç Olma Stratejisi Çin. 1. baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Kate-Kelley. (2010). International Organizations. 4. baskı. New York: Pearson Yayınları.

Kaynak, M. & Gürses, E. (2007). Yeni Orta Doğu Haritası, 1. baskı. İstanbul: Profil Yayıncılık.

Keegen, J. (2005). Irak Savaşı ve Türkiye. Çeviren: İlhan Bekbay. İstanbul: Marka Yayınları.

Kennedy, P. (2010). Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü. Çeviren: Birtane Karanakçı., 12. baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kıyıcı, H. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012

Kona, G.G. (2003). Yeni Orta Doğu ve Düşündürdükleri, Görüş Dergisi (TÜSİAD Yayın Organı).

Kuntay, İ.B. Foreign Policy of The United States During The 2003 Iraq War Era and Its Influence on The Turkish-U.S. Relations, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010

Kurt, V. IKYB'nin Bağımsızlık Hamlesi, Erişim Tarihi: 19 Haziran 2017
<https://www.setav.org/ikbynin-bagimsizlik-hamlesi/>

Kürt Petrolü ile 'Bağımsızlık' Sinyali, Erişim Tarihi: 15 Mayıs, 2017
[http://www.dw.com/tr/k%C3%BCrt-petrol%C3%BC-ile-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-sinyali/a-18578389,](http://www.dw.com/tr/k%C3%BCrt-petrol%C3%BC-ile-ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k-sinyali/a-18578389)

Lieber, R.j. (1998). U.S-Israel Relations Since 1948. MERIA. 3

Linklater, A. (1990). Beyond Realism and Marxism. London: Macmillan Press.

McNeill, W.H. (2008). Dünya Tarih. Çeviren: Alâeddin Şenel. 14. baskı. Ankara: İmge Yayınevi.

More than 92% of Voters in Iraqi Kurdistan Back Independence, Erişim Tarihi: 9 Kasım, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/sep/27/over-92-of-iraqs-kurds-vote-for-independence>

Mütercimler, E. (2011). Stratejik Düşünme. 5. basım. İstanbul: Alfa Yayınları.

Oğuzlu, H.T. “Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi”. Erişim Tarihi: 16 Mayıs, 2014 http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2009912_tar%C4%B1k.makints.pdf

Ömerci, O. Uluslararası Politika Akademi (2014, 22 Mayıs). Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs. İdealizm. 10 Ekim, 2017 <http://politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm/>

Özey, R. (2004). Dünya Denkleminde Orta Doğu Coğrafyası. 3. baskı. İstanbul: Aktif Yayınları.

Peltier, I.J. Surrogate Warfare: The Role of U.S. Army Special Forces. Erişim Tarihi: 12 Mayıs, 2017 http://www.jezail.org/03_archive/manuals_monogrms/Surrogate_war_UW.pdf

Rabinovich, I. (2015). Israel and The Changing Middle East. Middle East. 34

Sadık, G. Comparative Analysis of Transatlantic Involvements in The Emerging World Order: Multilateral Coercive Diplomacy in The Bosnian War (1992-1995) And The Second Gulf War (2002-2003), Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Svistunova, İ. Irak Faktörünün Türkiye'nin Dış Politikasına Etkisi. Ortadoğu Analiz. 2.

Şahin, M. & Taştekin, M. (2006). II. Körfez Savaşı. Ankara: Platin Yayınları.

Tarhan, N. (2011). Psikolojik Savaş. 15. baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

Turgut, S. ABD'nin Yeni Elçisi, Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2017
<http://www.haberturk.com/yazarlar/serdar-turgut-2025/1582626-abdnin-yeni-elcisi>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Erişim Tarihi: 20 Ekim, 2017
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b039m.htm>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. Erişim Tarihi: 27 Ekim, 2017
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem26/yil2/ham/b00101h.htm>

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Siyasal Görünümü. 16 Mayıs, 2015. <http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

Türkiye ile Anlaşma 50 yıllık, Erişim Tarihi: 5 Mayıs, 2017
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-ile-anlasma-50-yillik>,

Uçarol, R. (2006). Siyasi Tarih. 6. Baskı. İstanbul: DR Yayınları.

Ulaş, B. (2011). Jeopolitik, 1. Baskı. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

United Nations Security Council. Resolution 1441. Erişim tarihi: 14 Mayıs, 2017
<http://www.un.org/Depts/unmovic/documents/1441.pdf>

Yılmaz, T. (2009). Uluslararası Politikada Orta Doğu. 2. baskı. Ankara: Barış Platin Yayınları.